

059
K171

Вариство „Просвіта“
у Київі.

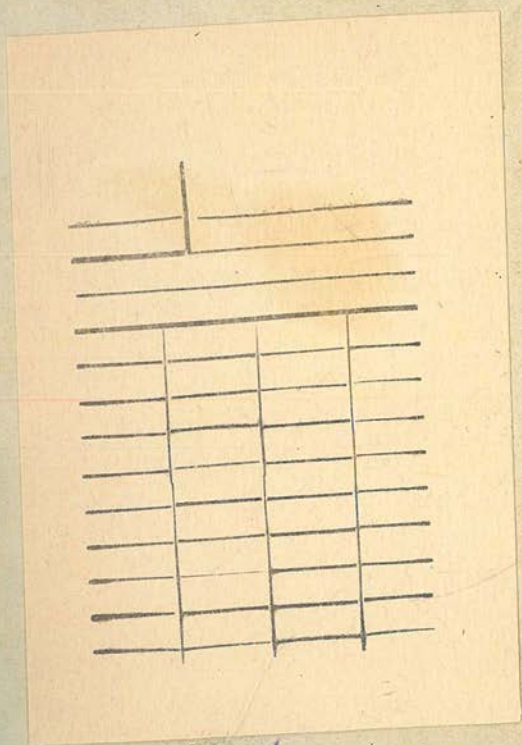
№ VII 79

Календарь „Просвіти“

на рік

1908.

288

3586.

Товариство „Просвіта“ у Києві.

см. 48/49 р.
Д. А. Ч. / 39.

059
K171

Календарь „Просвіти“

Рік другий.

1908

(Високосний)

У Києві, р. 1907. С. Д. Д.

З друкарні „Просвѣщеніє“, Трьохсвят., 14.

059.

1908-й рік після Різдва Христового.

7416	од початку світа.	448	після того, як почали книжки друкувати.
5669	по єврейському календарю.	416	після того, як Америку відкрито.
2661	після заснування Рима.	255	після Переяславської ради.
1953	після того, як юліянського календаря заведено.	210	після того, як вигадано парову машину.
1326	по магометанському календарю.	133	після зруйнування Січі.
1022	од початку Київської Русі.	47	після скасування кріпацтва.
920	після хрещення Києя.	47	після смерті Тараса Шевченка.
707	після того, як компас вигадано.	4	одколи заведено в Росії конституційний лад.
688	після того, як порох вигадано.		
668	після зруйнування Київів татарами.		

Про реформу календаря.

Ми, як і народи Західньої Європи, лічимо роки по сонцю, одначе у нас не така лічба дням, як у Західній Європі. Бо, наприклад, коли у нас 1-го січня (января), то за границею тоді буде вже 14-те січня, або коли у нас 20 червня (іюня), то за границею 3-е липня (іюля). Ота ріжниця на 13 день між нашим календарем та тим, що його прийнято у Західній Європі, сталася ось через-віщо.

Відомо, що один рік—се той час, за який земля оббіжить один раз навкруги сонця. Хоч на те потрібно 365 день, 5 годин, 48 хвилин та 49 секунд, одначе для рівної лічби ми вважаємо, що рік має в собі усього 365 день. А щоб не було помилки, то ще з наказу Юлія Цезаря (що жив незадовго перед Христовим Різдом) почали отой залишок (5 годин з хвилинами) за чверть суток лічити і до кожного 4-го року одні сутки долічувати почали. Таким чином кожен четвертий рік (високосний) у нас 366 днів має, хоч через те кожних чотирі роки налічується зайвих 44 хвилини та 56 секунд. Коли час не довгий, то сього й непомітно, але кожних 128 літ календарний рік спізнюється проти соняшного мало не на цілі сутки, а за 400 років аж на троє суток. Та не вважаючи на те, календарь юліянський (бо завів його *Юлій Цезарь*) вживано скрізь у Європі аж до шіснадцятого віку. Допіру 1582 року папа Григорій XIII зауважив, що календарний рахунок одріжняється од того, що був під час Никейського собору (року 325), на цілих 10 день; він звелів додати тих десять день, і 5-те листопаду (ок-

тября) лічити за 15-те. А щоб надалі не було вже помилки, то ухвалив він з кожних 400 років три високосних рахувати по 365 день. Оцей календарь, що завів його папа Григорій XIII, звуть *григоріанським*, або *новим стилем*, який з року 1900 одрізняється од Юліанського, або *старого стилю*, на 13 суток.

1899 року в російському астрономичному товаристві у Петербурзі в справі реформи юліанського календаря працювала окрема комісія, яка і постановила, що нема рації заводити у нас замість юліанського календаря—григоріанський, бо в григоріанському календарі є помилка на цілих два дні, через те, що папа Григорій реформував свій календарь, почавши з часів Никейського собора (з року 325), а не од Різдва Христового, як би слід було. Натомість комісія визнала потрібним зробити в старому календарі ось які одміни: не лічити за високосні ті роки, числа яких поділяються на 128; додати до теперішнього рахунку днів ще 14 день, щоб весняне рівнодення упало у нас на ті самі числа, що й під час Різдва Христового, бо ми ж од Різдва Христового лічимо роки.

Календарне питання має чималу вагу. З того, що різні народи мають неоднакові календарі, повстає багато незручності в міжнародніх, особливо торговельних справах. Отже треба було б людям якось прийти до згоди та завести усюди один календарь.

ДНІ НЕПРИСУТСТВЕННІ. В р. 1908.

Січень: 1 (вівт.) Нов. Рік; 5 (нед.) Богоявлення (Водохреща).

Лютий: 2 (суб.) Стрітєння; 22, 23 (пят., суб.) масниці.

Верезіль: 25 (вівт.) Благовіщення.

Квітень: 6 Верба неділя; 10, 11, 12 (чет., пятн., суб.) на страстн. тижні; з 13—20 великодні свята; 23 (середа) Іменини Цар. Олександри Федоровни.

Травень: 6 (вівт.) Народження Імператора Миколая Олександровича; 9 (пятн.) св. Миколая; 14 (сер.) Царське Коронування; 22 (четв.) Вознесення; 25 (нед.) Народження Цариці Олександри Федоровни.

Червень: 1, 2 (нед., пон.) Зелени свята (Тройця); 29 (нед.) св. ап. Петра і Павла.

Липень: 22 (вівт.) Іменини Цариці Марії Федоровни; 30 (сер.) Народження Наслідника Цесаревича Олексія Миколайовича.

Серпень: 6 (сер.) Спаса; 15 (пятн.) Успіння Божої Матері (Перша Пречиста); 29 (пятн.) Усікновення голови Івана Христітеля; 30 (суб.) св. Олександра Невського.

Жовтень: 8 (пон.) Народження Пресв. Богородиці (Друга Пречиста); 14 (нед.) Воздвиження Честного Хреста; 26 (пятн.) св. Іоанна Богослова.

Листопад: 1 (сер.) Покрова; 5 (нед.) Іменини Наслідника Цесаревича Олексія Миколайовича 21 (вівт.) Вступлення на престол Його Величності Миколая II; 22 (сер.) Казанської Ікони Бож. Матері.

Грудень: 14 (пятн.) Народження Цариці Марії Федоровни; 21 (пятн.) Введення у Храм Пресв. Богородиці.

Студень: 6 (суб.) Іменини Його Величності Царя Миколая Олександровича; 25—27 (четв., суб.) Різдво Христове.

Дні поминальні, м'ясниці, пости і вседні (сплошні) тижні в р. 1908.

Січень: з 1—4 (вівт.—пятн.) дні вседнього тижня; 5 (суб.) переддень Богоявлення (Голодна кута), день пісний.

Лютий: з 3—9 вседній тиждень; 16 родительська поминальна субота; з 17—23 масниця; 25 початок Велик. посту.

Березіль: 1, 8, 15 поминальні суботи.

Квітень: з 13—19 вседній тиждень.

Травень: 31 поминальна субота перед Зеленими святами.

Червень: з 1—7 вседній тиждень; 9 (пон.) початок Петрівки; 29 (нед.) кінець Петрівки.

Липень: 31 (четв.) запусти перед Спасівкою.

Серпень: 1 (вівт.) початок Спасівки; 15 (пятн.) кінець Спасівки; 29 Усікновення, день пісний.

Жовтень: 14 (нед.) Воздвиження Честного Хреста, день пісний.

Листопад: 25 поминальна субота (Дмитрівська).

Грудень: 13 (четв.) пущення; 14 (пятн.) початок Пилипівки.

Студень: з 25—4 Січня вседній тиждень.

Дні, в які не можна вінчати.

1. У переддень середи, п'ятниці, неділі, свята та ще на передодні Вступлення на престол і Коронування Імператора.
2. На масниці, у Великий піст та на Великдень (з 17 лютого до 20 квітня).
3. У Петрівку, у Спасівку, а також у переддень Усікновення та на саме Усікновення.
4. У Пилипівку та різдвяними святками (аж до 6-го січня).

ПАСХАЛЬНА ТАБЛИЦЯ

з р. 1908 до 1920.

Роки од Різдва Христового.	Різдвяні м'ясниці.		Початок Масниці.		Початок Великого посту.		Велик- день.		Возне- сення.		Зелені свята.		Скільки тягнеться Пет- рівка.	
	Тиж- нів.	Днів.	Січ.	Лют.	Лют.	Бер.	Бер.	Квіт.	Квіт.	Трав.	Трав.	Черв.	Тиж- нів.	Днів.
1908	7	6	—	17	25	—	—	13	—	22	—	1	2	6
1909	5	4	—	1	8	—	29	—	—	7	17	—	5	—
1910	8	3	—	21	28	—	—	18	—	27	—	6	2	1
1911	7	2	—	13	20	—	—	10	—	19	29	—	5	2
1912	5	1	29	—	5	—	25	—	—	3	13	—	5	4
1913	7	6	—	17	24	—	—	14	—	23	—	2	2	5
1914	6	5	—	9	16	—	—	6	—	15	25	—	3	6
1915	4	4	25	—	1	—	22	—	30	—	10	—	6	—
1916	7	3	—	14	21	—	—	10	—	19	29	—	3	2
1917	6	1	—	5	12	—	—	2	—	11	21	—	4	3
1918	9	—	—	25	—	4	—	22	—	31	—	10	1	4
1919	6	6	—	10	17	—	—	7	—	16	26	—	3	5
1920	5	5	—	2	9	—	29	—	—	7	17	—	5	—

Пояснення знаків у календарі.

⊕ Велике свято.
 ⊕ Церковне свято.
 ✝ Мале церковне свято.
 👑 Царський день.
) 1-ша квартира місяця, або молодик.
 ☾ повня.
 ☾ старий місяць.
 ● 4-та квартира.
 † помер.
 Ап.—Апостол.
 — пісн. день.
 Бл.—Блаженний.
 Б. М.—Божа Матір.
 В.—вечір.
 Г.—година.
 Дн., д.—день.
 Кн.—князь.

Єв.—євангелист.
 Єп.—єпископ.
 Мч.—мученик.
 Н.—ніч.
 Н. Ст.—Новий стиль
 П., пр.—преподобний.
 П. Р.—папа Римський.
 Пмч.—преподобномученик.
 Прор.—пророк.
 Р. Х.—Різдво Христове.
 Св.—святий.
 Свт.—святитель.
 Смч.—священномученик.
 Соб.—собор.
 С. Ст. стиль.
 Х., хв.—хвилина.
 Ц.—царь.

Коли в Києві 12 год. дня, тогді:

У С.-Петербурзі	11 г. 52 хв.	У Полтаві	12 г. 16 хв.
„ Вильні	11 — 39 —	„ Тифлісі	12 — 57 —
„ Варшаві	11 — 22 —	„ Саратові	1 — 2 —
„ Одесі	12 — 56 —	„ Астрахані	1 — 10 —
„ Харькові	12 — 22 —	„ Казані	1 — 14 —
„ Житомері	11 — 52 —	„ Оренбурзі	1 — 38 —
„ Чернігові	12 — 3 —	„ Пермі	1 — 44 —
„ Курску	12 — 22 —	„ Томску	3 — 37 —
„ Москві	12 — 28 —	„ Иркутску	4 — 55 —
„ Херсоні	12 — 8 —	„ Читі	5 — 32 —

Показчик чисел на рік 1908 (високосний—356 днів).

Дні на тижні.	Січень [Январь]— 31 день, од Нового Року—31.	Лютий [Февраль]— 29 днів, од Нового Року—60.	Березиль [Март]— 31 день, од Нового Року—91.
	Неділя . . .	— 6 13 20 27	— 3 10 17 24
Понеділок . . .	— 7 14 21 28	— 4 11 18 25	— 3 10 17 24 31
Вівторок . . .	1 8 15 22 29	— 5 12 19 26	— 4 11 18 25
Середа . . .	2 9 16 23 30	— 6 13 20 27	— 5 12 19 26
Четвер . . .	3 10 17 24 31	— 7 14 21 28	— 6 13 20 27
П'ятниця . . .	4 11 18 25	1 8 15 22 29	— 7 14 21 28
Субота . . .	5 12 19 26	2 9 16 23	1 8 15 22 29
	Квітень [Апріль]— 30 днів, од Нового Року—121.	Травень [Май]— 31 день, од Нового Року—152.	Червень [Юнь]— 30 днів, од Нового Року—182.
Неділя . . .	— 6 13 21 27	— 4 11 18 25	— 1 8 15 22 29
Понеділок . . .	— 7 14 20 28	— 5 12 19 26	— 2 9 16 23 30
Вівторок . . .	1 8 15 22 29	— 6 13 20 27	— 3 10 17 24
Середа . . .	2 9 16 23 30	— 7 14 21 28	— 4 11 18 25
Четвер . . .	3 10 17 24	1 8 15 22 29	— 5 12 19 26
П'ятниця . . .	4 11 18 25	2 9 16 23 30	— 6 13 20 27
Субота . . .	5 12 19 26	3 10 17 24 31	— 7 14 21 28
	Липень [Юль]— 31 день, од Нового Року—213.	Серпень [Август]— 31 день, од Нового Року—244.	Жовтень [Сент.]— 30 днів, од Нового Року—274.
Неділя . . .	— 6 13 20 27	— 3 10 17 24 31	— 7 14 21 28
Понеділок . . .	— 7 14 21 28	— 4 11 18 25	— 1 8 15 22 29
Вівторок . . .	1 8 15 22 29	— 5 12 19 26	— 2 9 16 23 30
Середа . . .	2 9 16 23 30	— 6 13 20 27	— 3 10 17 24
Четвер . . .	3 10 17 24 31	— 7 14 21 28	— 4 11 18 25
П'ятниця . . .	4 11 18 25	1 8 15 22 29	— 5 12 19 26
Субота . . .	5 12 19 26	2 9 16 23 30	— 6 13 20 27
	Листопад [Октяб.]— 31 день, од Нового Року—305.	Грудень [Нояб.]— 30 днів, од Нового Року—335.	Студень [Декаб.]— 31 день, од Нового Року—366.
Неділя . . .	— 5 12 19 26	— 2 9 16 23 30	— 7 14 21 28
Понеділок . . .	— 6 13 20 27	— 3 10 17 24	— 1 8 15 22 29
Вівторок . . .	— 7 14 21 28	— 4 11 18 25	— 2 9 16 23 30
Середа . . .	1 8 15 22 29	— 5 12 19 26	— 3 10 17 24 31
Четвер . . .	2 9 16 23 30	— 6 13 20 27	— 4 11 18 25
П'ятниця . . .	3 10 17 24 31	— 7 14 21 28	— 5 12 29 26
Субота . . .	4 11 18 25	1 8 15 22 29	— 6 13 20 27

Дні.	С. ст.	Н. ст.	Місяць СІЧЕНЬ (Январь) має 31 день.
⊗ В.	1	14	Обрізання Господнє. Новий Рік. Св. Василя Великого.
С.	2	15	Св. Сильвестра папи рим. Муч. Феогена єпископа парійськ. Пр. Сильвестра печ. Св. Іуліані Лазар.
Ч.	3	16	Св. прор. Малахії. Мч. Гордія.
Пт.	4	17	Соб. св. 70 ап. Пр. Феоктиста. Мч. Зосими і Афанасія.
С.	5	18	<i>2-й св. вечір.</i> Смч. Феопемпта і Феони. Св. прор. Михея. Пр. Григорія Критського.
⊗ Н.	6	19	<i>Неділя 30-а після Тройці.</i> Гл. 5-й. Богоявлення (Водохреща).
+ Пн.	7	20	<i>Соб. св. Іоанна Хрестителя.</i> Пр. Феодосія Углицьк.
В.	8	21	Пр. Георгія Хозев. і Омеляна. Пр. Григорія, Іллі, Антонія.
С.	9	22	Мч. Полієвкта. Св. Филипа митр., Петра єписк.
Ч.	10	23	Свт. Григорія Ніського. Пр. Павла. Св. Маркіяна.
+ Пт.	11	24	<i>Пр. Феодосія Великаго.</i> Пр. Михаїла.
С.	12	25	Мч. Татіяни. Св. Савви серб. Пр. Євпраксії. Мч. Петра.
Н.	13	26	<i>Неділя 31-а після Тройці.</i> Гл. 6-й. Мч. Ермила, Стратоника і Петра. Пр. Іакова.
Пн.	14	27	Пр. отець в Синаї й Раїфі ізбієн.: Исаї, Мойсея та ин.
В.	15	28	Пр. Павла Фивейського, Іоанна Кушника.
С.	16	29	Мч. Неона, Леонили. Првд. Максима, ієрея в Тотьмі.
+ Ч.	17	30	<i>Пр. Антонія Великаго.</i>
Пт.	18	31	Св. Афанасія і Кирила олександр. Пр. Маркіяна.
С.	19	1	Пр. Макарія Єгипт., Макарія Олександр., Макарія печер.
+ Н.	20	2	<i>Неділя 32-а після Тройці.</i> Гл. 7-й. <i>Пр. Євфимія Велик.</i> Мч. Васса, Євтихія, Євсевія.
Пн.	21	3	Пр. Максима. Мч. Нефита, Анастасія, Євгенія, Валеріяна, Акили і Агнії діви.
В.	22	4	Св. ап. Тимофія. Пмч. Анастасія Персіянина. Мч. Георгія.
С.	23	5	Смч. Климента. Св. Павлина. Пр. Геннадія. Агафангела.
Ч.	24	6	Пр. Ксенії. Мч. Вавили. Пр. Македонія.
+ Пт.	25	7	Св. Григорія Богослова. Ік. Б. М. „Утоли моя печалі“.
С.	26	8	Пр. Ксенофонта, Марії, Аркадія, Іоанна, Симеона спов.
+ Н.	27	9	<i>Неділя 33-а після Тройці.</i> Гл. 8-й. <i>Перенесення мощів св. Іоанна Злат. арх. царєгр.</i>
Пн.	28	10	Пр. Єфрема Сирина, Єфрема печерськ., Паладія.
В.	29	11	Св. мч. Ігнатія Богоносця. Пр. Лаврентія печерського.
⊗ С.	30	12	<i>Св. Василя Вел., Григорія Богосл. і Іоанна Злат.</i>
Ч.	31	13	Мч. Кира і Іоанна, Євдоксії, Віктора і Никифора.

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. СІЧЕНЬ (Январь).	Сонце	
				Сход.	Заход.
В.	1	14	⊕ Новий рік. Обрізання Господне.	г. х.	г. х.
				7 57	4 22
С.	2	15	Макарія.	7 56	4 23
Ч.	3	16	Даніїла.	7 55	4 24
Пт.	4	17	Тита єп.	7 54	4 26
С.	5	18	Телесфора папи.	7 53	4 27
Н.	6	19	⊕ Богоявлення. 3 королів.	7 52	4 27
П.	7	20	Луціана мч.	7 51	4 30
В.	8	21	Северина аббата.	7 50	4 32
С.	9	22	Маріани.	7 49	4 34
Ч.	10	23	Агафона папи.	7 48	4 35
Пт.	11	24	Феодосія сповідника.	7 47	4 37
С.	12	25	Гонарати.	7 46	4 38
<i>Неділя 1-а після Богоявлення.</i>					
Н.	13	26	Готфрида єп.	7 45	4 40
П.	14	27	Гилярія єп.	7 44	4 42
В.	15	28	Павла пустинника.	7 43	4 44
С.	16	29	Марцелла папи.	7 41	4 45
Ч.	17	30	Антонія аббата.	7 40	4 47
Пт.	18	31	Ліберати діви.	7 39	4 49
С.	19	1	Фердинанда.	7 37	4 50
<i>Неділя 2-а після Богоявлення.</i>					
Н.	20	2	Фабіана мч.	7 36	4 52
П.	21	3	Агнесси діви.	7 34	4 54
В.	22	4	Св. Анастасія.	7 33	4 56
С.	23	5	Заручини Пресв. Діви.	7 31	4 57
Ч.	24	6	Тимофія мч.	7 30	4 59
Пт.	25	7	Призвання св. ап. Павла.	7 28	5 1
С.	26	8	Полікарпа мч.	7 27	5 3
<i>Неділя 3-я після Богоявлення.</i>					
Н.	27	9	Іоанна Златоустого.	7 25	5 4
П.	28	10	Кирила єп.	7 23	5 6
В.	29	11	Франциска єп.	7 22	5 8
С.	30	12	Мартини діви.	7 20	5 10
Ч.	31	13	Петра Ноляска спов.	7 18	5 11

Відміни, або кватирі місяця.

- 5-го ☉ 3 г. 39 хв. в.
 13-го ☾ 5 г. 3 хв. в.
 20-го ☀ 10 г. 38 хв. р.
 27-го ☾ 6 г. 29 хв. р.

Січень (Январь).

Дні неприсутственні.

1-го вівторок. *Новий рік.*
 6-го неділя. *Водохрещя* (Богоявлення).

Історичний календарь.

3-го Андрусівська умова
 р. 1667. Бахчисарайська умова
 р. 1681. 8-го Переяславська рада
 р. 1654. 9-го † Розумовський
 Кирило, останній гетьман.
 р. 1803. 16-го † Чубинський
 Павло р. 1384.

Календарь для сільських хазяїнів.

Готують парники: навозять для їх гною, лагодять рами, запасують насіння.

Набивають льодовні.

Збирають гнізда гусені на деревах та палять, щоб весною вона не роспложувалась.

Цього-ж місяця можна пересажувати великі дерева з мерзлою землею на корені, в заготовлені з осені ями.

Збирають насіння з сосни, ялини, акації, ясена та липи.

Готують насіння для садової розсади (школки); добре насіння повинно бути повне, непоморхле, в середині біле і солодке на смак; коли воно згіркло, то вже не годяще.

Нарубують дерева на всякі потреби в господарстві: на будівлі та на снасть (борони, вила, граблі то-що).

ПРИКАЗКИ.

На новий рік прибавилось дня на заячий скік.

Трици, не трици—вже минули Водохрещя.

Дми, не дми—не до Різдва йде, а до Великодня.

ДНІ.	С. ст.	Н. ст.	Місяць ЛЮТИЙ (Февраль) має 29 днів.
Пт.	1	14	Св. мч. Трифона. Пр. Петра галатійського.
⊕ С.	2	15	Стрітєння Господа Нашого Ісуса Христа.
Н.	3	16	<i>Неділя 34, Митаря і Фарисея.</i> Гл. 1-й. Св. і пр. Симеона і Анни. Мч. Андріяна, Власія.
Пн.	4	17	Пр. Ісидора, Кирила. Св. кн. Георгія. Пр. Миколая сповідника. Свм. Авраамія.
В.	5	18	Свт. Феодосія чернігів. Мч. Агафії і Феодулії.
С.	6	19	Пр. Вукола. Мч. Іуліана. Св. Фотія, патр. констант. Св. Фавсти діви. Мч. Максима.
Ч.	7	20	Пр. Парфенія лампакійського і Луки Елладського.
Пт.	8	21	Вмч. Феодора Стратилата. Захарія пр. Серповидця.
С.	9	22	Св. мч. Никифора. Мч. Маркела, Филагрія і Панкратія.
Н.	10	23	<i>Неділя 35, Блудного сина.</i> Гл. 2-й. Св. мч. Харлампія, Порфирія, Валентини і Павли. Прп. Прохора печерського.
Пн.	11	24	Св. мч. Власія. Св. Феодори. Пр. Дмитрія прилуцк.
⊕ В.	12	25	Св. Мелетія. Св. Олексія митр. московськ. Преп. Марії
С.	13	26	Пр. Мартиніана, Зої, Симеона мироточ., Фотинії.
⊕ Ч.	14	27	Св. Кирилла, Пр. Авксентія, Исаакія печерського. Авраамія. еп. Михаїла черніг.
Пт.	15	28	Св. ап. Онисима. Пр. Пафнутія і Євфросинії.
С.	16	29	Св. мч. Памфила, Валента, Павла, Селевка, Даниїла.
Н.	17	1	<i>Неділя мясопустна.</i> Гл. 3-й. Св. великомуч. Федора Тирона.
Пн.	18	2	<i>(Початок масниці)</i> Св. Льва папи рим. Св. Флавіана, пат. царг. Агапита еп.
В.	19	3	Св. Архипа і Филимона. Пр. Макарія сповідн.
С.	20	4	Св. Льва еписк. катанськ. Св. Агафона папи римськ.
Ч.	21	5	Пр. Тимофія. Св. Євстафія і Георгія. Ік. Б. М. козельськ.
Пт.	22	6	Пр. Афанасія сповідника. Муч. Маврикія.
С.	23	7	Св. Полікарпа. Пр. Іоанна, Антіоха і Мойсея.
⊕ Н.	24	8	<i>Неділя сиропустна (пущення).</i> Гл. 4-й. 1 й 2 Обрітєння чест. глави Іоанна Хрестителя.
Пн.	25	9	<i>(Початок Великого посту).</i> Св. Тарасія археєписк. константиноп.
В.	26	10	Св. Порфирія газвк. архієп. Св. мч. Севастіана.
С.	27	11	Св. Прокопія. Пр. Тита печерського.
Ч.	28	12	Пр. Василя сповідн, Марини. Св. мч. Нестора.
Пт.	29	13	Пр. Кассіяна римлянина.

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. ЛЮТИЙ (Февраль).	Сонце	
				Сход.	Заход.
Пт.	14		Ігнатія еп.	Г. х.	Г. х.
С.	15		⊕ Очищення Прес. Діви.	7 16 5 13	7 15 5 15
<i>Неділя 4-а після Бого- явлення.</i>					
Н.	3	16	Власія мч.	7 13 5 17	
П.	4	17	Андрея Корсина.	7 11 5 18	
В.	5	18	Агати мч.	7 9 5 20	
С.	6	19	Дороти мч.	7 7 5 22	
Ч.	7	20	Ромуальда аббата.	7 5 5 24	
Пт.	8	21	Іоанна з Мати.	7 3 5 25	
С.	9	22	Аполлонія мч.	7 1 5 27	
<i>Неділя 5-а після Бого- явлення.</i>					
Н.	10	23	Схоластики діви.	6 59 5 29	
П.	11	24	Лукіана еп.	6 57 5 31	
В.	12	25	Петра еп.	6 55 5 32	
С.	13	26	Іордана еп.	6 53 5 34	
Ч.	14	27	Валентина мч.	6 51 5 36	
Пт.	15	28	Фаустина мч.	6 49 5 37	
С.	16	29	Юліани мч.	6 47 5 39	
<i>Неділя 6-а після Бого- явлення.</i>					
Н.	17	1	Сабина еп.	6 45 5 41	
П.	18	2	Констанції мч.	6 43 5 42	
В.	19	3	Конрада сповідника.	6 41 5 44	
С.	20	4	Леона папи.	6 39 5 46	
Ч.	21	5	Елеонори діви.	6 37 5 48	
Пт.	22	6	Фелікса еп.	6 35 5 49	
С.	23	7	Фульгентія спов.	6 33 5 51	
<i>Неділя 7-а після Бого- явлення.</i>					
Н.	24	8	Матфія сповідника.	6 30 5 52	
П.	25	9	Виктора мч.	6 28 5 54	
В.	26	10	Олександра еп.	6 26 5 56	
С.	27	11	Анастасії діви (Попелець)	6 24 5 58	
Ч.	28	12	Романа аббата.	6 22 5 59	
Пт.	29	13	Св. Романа.	6 20 6 1	

Відміни, або кватирі місяця.

- 4-го ☉ 11 г. 7 х. р.
 12-го ☾ 5 г. 26 х.
 18-го ☀ 8 г. 59 х.
 25-го ☽ 11 г. 44 х.

Лютій (Февраль).

Дні не присутственні.

2-го субота. *Стрітєння Гостодне.*22 і 23 п'ятниця та субота *масниці.***Історичний календарь.**

2-го † Куліш П. р. 1897.—
 12-го † Кониський Георгій,
 архиеп. Білоруський р. 1795.—
 13-го † ки. Острозький Костян-
 тин р. 1608.—17-го з'єднання
 Литви з Польщею р. 1386.—
 19-го Визволення народу з
 кріпацтва р. 1861. 24-го † Ги-
 зель Іннокентій, архим. Київ-
 ської Лаври, р. 1684.—25-го
 народився Шевченко Тарас
 р. 1814.—26-го † Шевченко Та-
 рас р. 1861.

**Календарь для сільських
хазяївів.**

Набивають ранні парники
 гноем та садять в їх городину:
 огірки, редіску то-що.

Готують насіння на сівбу в
 полі, а в степовій Україні
 сього місяця часом і сіють.
 Коли земля розмерзлась і про-
 тряхла так що не замазується
 бороною, то сміливо можна
 сіяти овес, ячмінь, пшеницю, а
 також і траву люцерну. Нічого
 боятись, що після сівби знов
 буде мороз та сніг, це сходом
 не пошкодить; рання сівба разу-
 раз краще вдається: вона не
 боїться весняних вітрів, ні
 запалу, ні кузки.

ПРИКАЗКИ.

На Стрітєння зіма з літом
 стрічаються.

Місяць Лютій питає, чи обу-
 тий.

На обрїтєння (24) оберта-
 ються птиці до гнізда, хлібо-
 роби до плугів.

ДНІ.	С. ст.	Н. ст.	Місяць БЕРЕЗІЛЬ (Март) має 31 день.
С.	1	14	<i>(Поминальна)</i> . Пмч. Євдокії. Мч. Нестора, Маркелла, Антонія.
			<i>Неділя 1-а велик. посту, (Православія)</i> . Гл. 5-й.
Н.	2	15	Свм. Федота єп. Кирин. Св. Арсенія єп. Твер. Пр. Агафона.
Пн.	3	16	Св. мч. Євтропія, Клеоника і Василиска.
В.	4	17	Пр. Герасима. Св. Вячеслава кн. чеш. мч. Павла і Іуліанії.
С.	5	18	Мч. Конона Ісаврійського, Євлампія і Марка. Євлогія Пр.
Ч.	6	19	Св. 42 мч. в Амморей. Пр. Аркадія, Пмч. Конона.
Пт.	7	20	Св. мч. Єфрема, Василия і Євгенія. Прп. Павла.
С.	8	21	<i>(Поминальна)</i> . Пр. Феофілакта. Смч. Феодорита, Дометія.
† Н.	9	22	<i>Неділя 2-а вел. п.</i> Гл. 6-й. <i>Св. 40 мч. севастійськ.</i> Св. Кесарія бр. св. Григорія Бог.
Пн.	10	23	Св. мч. Кодрата, Кипріана, Діонісія, Павла, Леоніда.
В.	11	24	Св. Софронія патр. ієрусалимського. Пр. Євфимія архієп. Новгородського.
С.	12	25	Пр. Феофана спов. Св. Григорія Двоєслова папи римськ.
Ч.	13	26	Перен. мощів Никифора. Мч. Олександра, Христини.
Пт.	14	27	Пр. Венедикта. Св. Феогноста митр. київськ.
С.	15	28	<i>(Поминальна)</i> . Мч. Агапія, Олександра і Никандра.
			<i>Неділя 3-я вел. п. (Середохрестя)</i> . Гл. 7-й.
Н.	16	29	Св. мч. Савина, Папи. Св. Серапіона. Мч. Трофима.
† П.	17	30	<i>Пр. Олексія чоловіка Божого.</i>
В.	18	31	Св.. Кирила архієп. ієрусалимськ. Пр. Євкарпія.
С.	19	1	Св. мч. Хрисанфа й Дарії, Клавдія.
Ч.	20	2	Пр. Іоанна, Сергія і Патрикія. Св. Микити.
Пт.	21	3	Св. сповід. Іакова єпископа, Фоми патр. констант.
С.	22	4	Смч. Василія. Пр. Ісаакія монаха.
			<i>Неділя 4-а вел. п. (Похвальна)</i> . Гл. 8-й.
Н.	23	5	Пмч. Никона єписк. Мч. Филита, Лідії.
Пн.	24	6	Св. Артемона. Прп. Іакова й Захарії. Артемія єп. солун.
⊕ В.	25	7	Благовіщення Пресвятої Богородиці.
† С.	26	8	<i>Собор Архангела Гавриїла.</i> Смч. Іриня.
Ч.	27	9	Мч. Матрони Солунс., Смч. Мануїла й Феодосія.
Пт.	28	10	Пр. Іларіона й Стефана. Мч. Іони.
С.	29	11	<i>Похвала Богородиці.</i> Св. Марка, Кирилла, Іоанна і Євстафія.
			<i>Неділя 5-а велик. посту</i> Гл. 1-й.
Н.	30	12	Прп. Іоанна Ліствичника, Зосими єп. Сиракуз.
Пн.	31	13	Смч. Іпатія. єп. Гангрськ. Ік. Б. М. Іверської. Мч. Веніамина діакона. Св. Іони митр. моск.

Дні	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. БЕРЕЗІЛЬ (Март).	Сонце			
				Сход.	Заход.		
С.	1	14	Альбина еп.	г.	х.	г.	х.
				6	17	6	2
			<i>Неділя 1-а вел. посту.</i>				
Н.	2	15	Олени імпер.	6	15	6	4
П.	3	16	Кунегунди корол.	6	13	6	6
В.	4	17	Казіміра.	6	11	6	8
С.	5	18	Теофіли діви.	6	8	6	9
Ч.	6	19	Виктора мч.	6	6	6	11
Пт.	7	20	Фоми Аквината	6	4	6	12
С.	8	21	Іоанна Божого сповідн.	6	2	6	14
			<i>Неділя 2-а вел. посту.</i>				
Н.	9	22	Франціски вдови.	6	—	6	16
П.	10	23	40 мучеників.	5	57	6	17
В.	11	24	Пелагії діви.	5	55	6	19
С.	12	25	Григорія папи.	5	53	6	20
Ч.	13	26	Евфразії діви.	5	51	6	22
Пт.	14	27	Захарія еп.	5	49	6	23
С.	15	28	Лонгина мч.	5	47	6	25
			<i>Неділя 3-а вел. посту.</i>				
Н.	16	29	Кирила мч.	5	44	6	26
П.	17	30	Болеслава мч.	5	42	6	28
В.	18	31	Архангела Гавриїла.	5	40	6	31
С.	19	1	Іосифа, зарученог. з Б. М.	5	38	6	32
Ч.	20	2	Олександри діви.	5	35	6	33
Пт.	21	3	Венедикта аббаза.	5	33	6	35
С.	22	4	Оттона сповідника.	5	31	6	36
			<i>Неділя 4-а вел. посту.</i>				
Н.	23	5	Октавіана мч.	5	29	6	38
П.	24	6	Григорія папи.	5	27	6	40
В.	25	7	⊗ Благовіщення Бого- родиці.	5	24	6	41
С.	26	8	Федосія мч.	5	22	6	43
Ч.	27	9	Олександра мч.	5	20	6	44
Пт.	28	10	Яна Копистрана.	5	18	6	46
С.	29	11	Бертольда еп.	5	16	6	47
			<i>Неділя 5-а вел. посту.</i>				
Н.	30	12	Анели вдови.	5	14	6	49
П.	31	13	Св. Веніамина мч.	5	12	6	51

Відміни, або кватирі місяця.

- 5-го ☉ 4 г. 30 х. р.
 12-го ☾ 2 г. 34 х. д.
 19-го ☀ 5 г. 4 х. р.
 26-го ☽ 6 г. 33 х. в.

Березіль (Март).**Дні не присутственні.**

25-го вівторок. *Благовіщення Пресв. Богородиці.*

Історичний календарь.

4-го † Ніщинський П., поет, р. 1896.—25-го зеднання унія-тів з православною церквою р. 1839.—26-го Зборовська умова р. 1649.—27-го прилучення Волини та Поділля до Росії р. 1793.

Календарь для сільських хазяїнів.

Готуються до сівби, бо з половини цього місяця мало не по всій Україні починається сівба. Коли сіють руками, то треба поспішати з сівбою, поки не висохла рілля; а коли сіють сівалкою, то треба зарання заскородити ріллю, а з сівбою можна подождать поки земля не протряхне зверху.

Сіють люцерну, віку (горошок) з вівсом на сіно (мішанка).

Сіють розсаду.
 На огородах сіють ранню огородину: петрушку, моркву, горох.

Садять дерево в заготовлені з осені ями.

Розв'язують дерева, коли вони з осені були обставлені очеретом.

Одкопують виноград і підризують його. Обприскують дерева проти гусені, іржі та паршів.

ПРИКАЗКИ.

Ще покаже Марець, що змерзне старець.

Місяць Марець з трояка бика ріг збиває.

На Теплому Олексія (17-го) шука риба лід хвостом розбиває.

На благовіщнім тижні вдовин плуг.

Коли почав орать, так у сопілку не грать.

ДНІ.	С.	Н. С.	Місяць КВІТЕНЬ (Апріль) має 30 днів.
В.	1	14	Пр. Марії єгипетськ., Євфимія Суздальс. і Авраама болгарського. Св. Ахаза.
С.	2	15	Пр. Тита чудотв. Св. муч. Полікарпа.
Ч.	3	16	Пр. Микити спов. Ілірика. Мч. Феодосії.
Пт.	4	17	Пр. Йосифа піснопісця, Георгія безмовника, Зосими.
С.	5	18	Мч. Агафопода. Пр. Марка афинськ., Платона. Студ.
<i>Неділя 6-а велик. посту (Вербна).</i>			
Н.	6	19	Вход в Іерусалим Господа Нашого Ісуса Христа. Св. Мефодія, архієп. Моравського.
Пн.	7	20	Св. Георгія сп. мит. Митил. Пр. Даниїла Пер. М. Акилини.
В.	8	21	Св. ап. Іродіона, Агава. Св. Целестина п. р., Нифонта.
С.	9	22	Мч. Євпсихія. та ин. 270. Пмч. Вадима.
Ч.	10	23	<i>(Чистий четверг).</i> Св. мч. Терентія, Африкана, Максима, Зинона, Олександра, Федора.
Пт.	11	24	Смч. Антипи. Прп. Іоанна. Мч. Мартініана.
С.	12	25	Св. Василя спов. Пр. Ісаака Сирина. Мч. Давида.
<i>Неділя Великодня.</i>			
Н.	13	26	Пасха Христова (Великдень). Смч. Артемона.
Пн.	14	27	Св. Мартина сповідн. Мч. Антонія, Іоанна, Євстафія.
В.	15	28	Св. ап. Аристарха, Пуда і Трофима. Мч. Савви.
С.	16	29	Св. мч. Агапії, Ірини і Хіонії. Св. мч. Леонида.
Ч.	17	30	Вмч. Симеона, Ананії. Пр. Зосими соловецьк.
Пт.	18	1	Пр. Іоанна. Св. Кузьми. Св. мч. Віктора, Авксентія, Зотика.
С.	19	2	Пр. Іоанна ветх. Св. Георгія і Трифона. Мч. Христофора.
<i>Неділя Провідна (Фоми). Гл. 1-й.</i>			
Н.	20	3	Пр. Федора і Анастасія. Св. Григорія.
Пн.	21	4	Смч. Януарія Мч. Фавста, Федора, Євтихія, Сократа, Кодрата.
В.	22	5	Пр. Федора, Віталія. Ап. Луки і Климента.
С.	23	6	<i>Св. великомуч. Георгія Побідоносця.</i> Мч. Анатолія. Цариці Олександрі. Імен. її Вел. Цариці Олександрі Федоровни.
Ч.	24	7	Мч. Савви. Пр. Єлизавети, Леонтія, Лонгіна, Валентина.
Пт.	25	8	<i>Св. Апостола і Євангеліста Марка.</i> Сільвестра обнор.
С.	26	9	Смч. Василя. Св. Стефана, Глафири діви.
<i>Неділя 3-я після Великодня (Мирон.) Гл. 2-й.</i>			
Н.	27	10	Св. ап. Симеона, сродн. Госп. Пр. Степана печ.
Пн.	28	11	Св. ап. Іасона і Сосипатра. Св. Кирила., Віталія.
В.	29	12	Св. 9-ти мч.: Феогнида, Руфа та інших. Пр. Мемнона.
С.	30	13	<i>Св. ап. Іакова,</i> брата св. ап. Іоанна Бог. Мч. Максима.

Д н і.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицякий. КВІТЕНЬ (Апріль).	Сонце.			
				Сход.	Заход.		
В.	1 14		Теодори мч.	г. 5	х. 9	г. 6	х. 52
С.	2 15		Франціска.	5	7	6	56
Ч.	3 16		Ричарда еп.	5	5	6	57
Пт.	4 17		Ісидора еп.	5	3	6	59
С.	5 18		Винцентія.	5	1	7	—
<i>Неділя 6-а вел. посту.</i>							
Н.	6 19		Вильгельма аб.	4	5	7	2
В.	7 20		єлифанія еп.	4	5	7	3
П.	8 21		Діонісія еп.	4	5	7	5
С.	9 22		Марії Клеофи.	4	5	7	7
Ч.	10 23		Іезекіля пророка.	4	5	7	8
Пт.	11 24		Леона папи.	4	4	7	10
С.	12 25		Юлія папи.	4	4	7	11
<i>Неділя Великодна.</i>							
Н.	13 26		☉ Пасха Хрпстова.	4	4	7	13
П.	14 27		Св. Максима.	4	4	7	14
В.	15 28		Анастасії діви.	4	4	7	16
С.	16 29		Калікста папи.	4	4	7	18
Ч.	17 30		Фортуната, Павла.	4	4	7	19
Пт.	18 1		Амедея еп.	4	4	7	21
С.	19 2		Цезарія сповідника.	4	4	7	22
<i>Неділя 2-а після Великодня.</i>							
Н.	20 3		Агнесси діви.	4	4	7	24
П.	21 4		Іакова еп.	4	4	7	25
В.	22 5		Сотера мч.	4	4	7	26
С.	23 6		Войцеха еп.	4	4	7	28
Ч.	24 7		Георгія мч.	4	4	7	30
Пт.	25 8		Марка євангелиста.	4	4	7	31
С.	26 9		Марцеліна папи.	4	4	7	33
<i>Неділя 3-я після Великодня.</i>							
Н.	27 10		Тертулія мч.	4	4	7	34
П.	28 11		Виталія мч.	4	4	7	36
В.	29 12		Петра мч.	4	4	7	37
С.	30 13		Катерини діви.	4	4	7	39

Відміни, або кватирі місяця.

- 3-го ☉ 6 г. 57 х. в.
 10-го ☾ 9 г. 9 х. в.
 17-го ☉ 5 г. 35 х. в.
 25-го ☽ 1 г. 25 х. д.

Квітень (Апріль).**Дні неприємственні.**

6-го *Вербна неділя*
 10, 11 і 12-го четверг, п'ятниця й субота на страстному тижні.

13-го неділя. *Великдень*.
 13—19-го Великодний тиж-день.

23-го ☉ середа. Іменини Цариці Олаксандри Федоровни.

Історичний календарь.

7-го † Костомарів М., історик, р. 1885.—12-го † Конашевич-Сагайдашний П., гетьман, р. 1622.—13-го † Косів Сильвейстер, митроп. Київський, р. 1657.—14-го † Старицький М., письменник, р. 1904.—19-го Хмельницького Богдана обра-но за гетьмана р. 1648.

Календарь для сільських хазяїнів.

Кінчають сівбу в полі. Са-дять картоплю, соняшники та кукурузу, сіють в полі буряки.

Під кінець місяця, коли вже зовсім тепло, сіють чи садять квасолу, гарбузи, кавуни.

Сіють просо.

Вивозять гній на поле та починають орати на пар, бо вже дозано, що як раніше виорати, то краший буде врожай.

Перекопують сад, або обко-пують тільки кругом дерева. Підрізають садовое дерево, роблять йому коронку.

Прищепл. дерево в школьці. Садять лісове дерево, що ще не розвилося.

Стрижуть лошат. Халаша-ють жеребчиків, бичків, кнур-ців.

ПРИКАЗКИ.

Догодуй бжолу до Івана (Верхопечерника, 19-го), то наряде тебе, як пана.

На Юр'я повинна бути па-ша і в дурня.

На Юр'я сіна кинь, та й вола закинь.

ДНІ.	С. сг.	Н. сг.	Місяць ТРАВЕНЬ (Май) має 31 день.
✙ Ч.	1	14	Св. прор. Іеремії. <i>Смч. Макарія митр. кийв.</i>
Пт.	2	15	Св. Афанасія вел. Перен. мощ. блгв. кн. Бориса і Гліба.
☉ С.	3	16	<i>Пр. Федосія печерського й Петра єписк.</i>
			<i>Неділя 4-а після Великодня (Розслабленного). Гл. 3-й.</i>
Н.	4	17	Мч. Целагеї. Свм. Євразма.
Пн.	5	18	Св. Ірини. Пр. Адріана.
☉ В.	6	19	Св. правед. Іова многострад. Мч. Діонісія.
С.	7	20	<i>Преполовнення.</i> Мч. Акакія. Прп. Нила Сорськ.
☉ Ч.	8	21	<i>Св. Єванг. Іоанна Богосл.</i> Пр. Арсенія великаго.
☉ Пт.	9	22	Перенесення Мощів св. Миколая Чудотворця. Прор. Ісаїї. Мч. Христофора.
С.	10	23	Св. ап. Симона Зилота. Прп. Ісидори юрод. Мч. Онисима.
			<i>Неділя 5-а після Великодня (Самарянина). Гл. 4-й.</i>
✙ Н.	11	24	<i>Св. учит. славянських. Кирила і Мефодія.</i>
Пн.	12	25	Св. Єпифанія і Германа, патр. константиноп.
В.	13	26	Мч. Гликерії діви Св. Георгія словідника.
☉ С.	14	27	<i>Царське Коронування.</i> Св. великомч. Ісидора. Пр. Микити печ., Серапіона.
Ч.	15	28	Пр. Пахомія Великого, Євфросина. Св. Ісаїї чуд. печ.
Пт.	16	29	Пр. Федора. Єфрема. Музи отроков.
С.	17	30	Св. ап. Андроника. Св. Степана.
			<i>Неділя 6-а після Великодня (Сліпого). Гл. 5-й.</i>
Н.	18	31	Св. мч. Петра, Діонісія, Андрея, Павла, Христини.
Пн.	19	1	Смч. Патрикія. Св. Іоанна готськ., Акакія.
В.	20	2	Мч. Фалалія і Аскалона.
✙ С.	21	3	<i>Св. рівноап. Константина і Олени.</i> Св. кн. Константина, чад їх Михаїла і Федора муромськ.
☉ Ч.	22	4	Вознесення Господнє (Вшестя). Св. мч. Василиска.
Пт.	23	5	Св. спов. Михаїла єпископа і Леонтія єп.
С.	24	6	Пр. Симеона Стовпника, Микити, Фавста.
			<i>Неділя 7-а після Великодня (Св. отців). Гл. 6-й.</i>
☉ Н.	25	7	<i>3-є обрїтєння гл. св. Іоанна Хрестит.</i> Смч. Фералонта.
Пн.	26	8	Св. ап. Карпа і Алфея. Вмч. Георгія Нового.
В.	27	9	Священномуч. Фералонта. Мч. Феодори, Дідіма.
С.	28	10	Св. Микити словідника, Ігнатія.
Ч.	29	11	Мч. Федосії діви.
Пт.	30	12	Прп. Ісаакія далматського.
С.	31	13	Св. ап. Єрма. Мч. Єрмія і Філософа.

Д н і.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. ТРАВЕНЬ (Май).	Сонце	
				Сход.	Заход.
Ч.	1	14	Филипа і Якова ап.	г. х.	г. х.
Пт.	2	15	Антонія еп., Сигизмунда.	4 15	7 39
С.	3	16	Афанасія еп.	4 13	7 40
<i>Неділя 4-а після Великодня.</i>					
Н.	4	17	Флоріяна мч.	4 10	7 43
П.	5	18	Викентія Феррарського.	4 9	7 44
В.	6	19	Яна і Геліодора.	4 8	7 46
С.	7	20	Домециллі діви-мч.	4 6	7 47
Ч.	8	21	⊕ Станислава еп.	4 5	7 49
Пт.	9	22	Григорія Назіанза.	4 4	7 50
С.	10	23	Антоніна еп.	4 3	7 51
<i>Неділя 5-а після Великодня.</i>					
Н.	11	24	Маментя.	4 1	7 52
П.	12	25	Панкратія мч.	4 —	7 54
В.	13	26	Сервація еп.	3 59	7 55
С.	14	27	⊕ Бонифатія мч.	3 58	7 56
Ч.	15	28	Софії мч.	3 57	7 57
Пт.	16	29	Яна Непомученого.	3 56	7 58
С.	17	30	Торпета мч.	3 56	8 —
<i>Неділя 6-а після Великодня.</i>					
Н.	18	31	Св. Фелікса.	3 55	8 1
П.	19	1	Петра, Целестина.	3 54	8 2
В.	20	2	Бернарда Сенепського.	3 53	8 3
С.	21	3	Валентія.	3 52	8 4
Ч.	22	4	⊕ Вознесення Господнє.	3 52	8 5
Пт.	23	5	Дезідерія еп.	3 51	8 6
С.	24	6	Іоанни вдови.	3 51	8 7
<i>Неділя 7-а після Великодня.</i>					
Н.	25	7	⊕ Магдаліни діви.	3 50	8 7
П.	26	8	Филипа, Нерія.	3 50	8 8
В.	27	9	Яна папи.	3 49	8 9
С.	28	10	Вільгельма.	3 49	8 10
Ч.	29	11	Федосії діви.	3 49	8 11
Пт.	30	12	Фелікса папи.	3 48	8 11
С.	31	13	Петрокелли діви.	3 48	8 12

Відмини, або квартаї місяця.

- 3-го ☾ 6 г. 34 х. р.
- 10-го ☾ 2 г. 19 х. р.
- 17-го ☾ 5 г. 15 х. р.
- 25-го ☾ 6 г. 58 х. р.

Травень (Май).

Дні неприємні.

6-го вівторок. ☉ Народження Царя Імператора.

9-го п'ятниця. Перенесення мощів свят. *Миколая Чудотворця.*

14-го середа. ☉ Коронування. 25-го неділя. ☉ Народження Цариці Олександри Федорівни. 22-го четвер. *Виєстя* (Вознесення Господнє).

Історичний календарь.

8-го Битва на Жовтих Водах р. 1648.—9-го Дозв. іновірцям будувати свої церкви р. 1763.—14-го Заборонено продавати людей по ринках р. 1808.—15-го Битва під Корсуном р. 1648.—Заснування „Малоросійської Коллеції“ р. 1722.—27-го Заснування Київського університету р. 1834.

Календарь для сільських хазяїнів.

Вивозять на поле гній та орють на пар.

Коли в Апрілі було холодно, то тепер садять квасолу та баштан.

Сіють гречку. Висажують з парників на грядки розсаду городини та квіток. Висажують розсаду капусти, баклажан та іншої городини.

Починають прополювати рядки на буряках та на іншій городині.

Виводять шовковичну черву. Глядять роїв.

Стрижуть вівці. Мاستють всякі господарські будівлі та перекривають їх.

ПРИКАЗКИ:

Почекай, Маю, ще тобі уха одшмагаю (ще буде холодно). Теплий Апріль, Мокрий май—буде хліб, як гай.

Як випадуть в Маї три добрих дощів, то дадуть хліба на три годи.

**Державна історична
БІБЛІОТЕКА УРСР**

Дні.	С. ст.	Н. ст.	Місяць ЧЕРВЕНЬ (Іюнь) має 30 днів.
			<i>Неділя 8-а після Великодня (Клечальна).</i> Гл. 7-й.
Н.	1	14	День св. Тройці (Зел. Свята). Мч. Іустина. Філософа. Харитона.
Пн.	2	15	День св. Духа. Св. Никифора спов., Вмч. Іоанна Нового.
В.	3	16	Мч. Клавдія, Іпатія, Діонісія, Лукіана, Павли діви.
С.	4	17	Свт. Митрофана. Пр. Зосими Килік. Прест. Мефодія Пісн.
Ч.	5	18	Смч. Дорофея. Мч. Маркіяна, Никандра, Аполона, Леонида.
Пт.	6	19	Прп. Висаріона і Іларіона. Пмч. дів: Сусанни, Фекли.
С.	7	20	Мч. Федота, Киріака, Калерії, Марії.
			<i>Неділя 1-а після Тройці (Усіх святих).</i> Гл. 8-й.
Н.	8	21	Вмч. Федора Стратилата. Св. Єфрема. Прп. Зосими.
Пн.	9	22	<i>(Початок Петрівки)</i> Св. Кирилла архiep. Олександр. Мч. Фекли, Марфи і Марії.
В.	10	23	Смч. Тимофея, еп. пруськ. Мч. Антонини діви.
С.	11	24	Св. ап. Варфоломея і Варнави.
Ч.	12	25	Пр. Онуфрія Вел., Петра Афонського, Арсенія Конев.
Пт.	13	26	Мч. Акилини й Антонини. Трифілія. Прп. Анни.
✠ С.	14	27	<i>Св. прор. Єлисея.</i> Св. Мефодія, патр. констант.
			<i>Неділя 2-а після Тройці.</i> Гл. 1-й.
✠ Н.	15	28	<i>Св. Іони митр. моск. Св. прор. Аммоса.</i>
Пн.	16	29	Св. Тихона еп. амафун. Мч. Тигрія і Євтропія.
В.	17	30	Мч. Мануїла, Савела й Ісмаїла.
С.	18	1	Мч. Леонтія, Іпатія і Феодула. Ік. Б. М. Боголюбської.
✠ Ч.	19	2	<i>Св. апостола Іуди, брата Господня.</i> Мч. Зосими.
Пт.	20	3	Свмч. Мефодія еп. патарс. Св. Левкія еписк.
С.	21	4	Мч. Іуліана Тарсійс. Св. Терентія еписк. іконійськ.
			<i>Неділя 3-я після Тройці.</i> Гл. 2-й.
Н.	22	5	Смч. Євсевія еп. Самосатс. Мч. Зинона Галактіона й Зини.
Пн.	23	6	Мч. Агрипини, Урвана. Преставл. Артемія Веркол.
⊕ В.	24	7	<i>Нарожд. Предт. й Хрестит. Госп. Іоанна (Івана Купайла).</i> Мч. Ероса, Киріяка, й Лонгіна.
С.	25	8	Пмч. Февронії діви. Св. Давида і Євфросинії.
Ч.	26	9	Прп. Давида і Іоанна еп. Готфськ. Св. Діонісія.
Пт.	27	10	Прп. Сампсона. Св. Севира пресвитера.
С.	28	11	Св. Кира і Іоанна. Прп. Германа, Павла і Сергія.
⊕ Н.	29	12	<i>Неділя 4-а після Тройці.</i> Гл. 3-й. Св. апостолів Петра і Павла.
✠ П.	30	13	<i>Собор дванадцяти апостолів.</i>

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-натолицький. ЧЕРВЕНЬ (Іюнь).	Сонце	
				Сход.	Заход.
			<i>Неділя 8-а після Великодня.</i>	г. х.	г. х.
Н.	1 14	⊕	День св. Духа.	3 48 8	12
П.	2 15		Марцелія і Петра.	3 48 8	13
В.	3 16		Сатурнини діви.	3 48 8	13
С.	4 17		Олександра еп.	3 48 8	14
Ч.	5 18		Бонифація еп.	3 48 8	14
Пт.	6 19		Норберта еп.	3 48 8	14
С.	7 20		Роберта сповідника.	3 48 8	15
			<i>Неділя св. Тройці.</i>		
Н.	8 21	⊕	День св. Тройці.	3 48 8	15
П.	9 22		Примуса і Феліціяна.	3 48 8	15
В.	10 23		Маргарити цариці.	3 48 8	15
С.	11 24		Варнави ап.	3 49 8	16
Ч.	12 25	⊕	Св. Вожого Тіла.	3 49 8	15
Пт.	13 26		Антонія сповідника.	3 49 8	15
С.	14 27		Василія еп.	3 50 8	15
			<i>Нед. 2-а після Тройці.</i>		
Н.	15 28		Вита і Модеста.	3 50 8	15
П.	16 29		Бенона еп.	3 51 8	15
В.	17 30		Марцелія мч.	3 51 8	15
С.	18 1		Аврелія еп.	3 52 8	15
Ч.	19 2		Гервасія і Протасія.	3 53 8	15
Пт.	20 3		Сильверія, Флорентини.	3 53 8	14
С.	21 4		Алоїзія, Гонзапи.	3 54 8	14
			<i>Нед. 3-я після Тройці.</i>		
Н.	22 5		Павлина еп.	3 55 8	13
П.	23 6		Агриппини діви.	3 56 8	13
В.	24 7		Нарожд. Св. Івана Хрест.	3 56 8	12
С.	25 8		Проспера еп.	3 57 8	12
Ч.	26 9		Св. Іоанна мч. і Павла.	3 58 8	11
Пт.	27 10		Владислава короля.	3 59 8	10
С.	28 11		Леона папи, Вигілія піст.	4 — 8	10
			<i>Нед. 4-а після Тройці.</i>		
Н.	29 12		Петра і Павла апост.	4 1 8	9
П.	30 13		Емилії діви мч.	4 2 8	8

Відміни, або кватирі місяця.

- 1-го ☉ 3 г. 57 х. в.
 8-го ☾ 7 г. 28 х. р.
 15-го ● 6 г. 33 х. в.
 23-го ☾ 10 г. 27 х. в.
 30-го ☉ 11 г. 50 х. н.

Червень (Іюнь).

Дні не присутственні.

1-го неділя. *Тройця* (Зелені свята).2-го понеділок. *Св. Духа.**Петра і Павла.*

Історичний календарь.

1-го † Мова В., письменник, р. 1891.—3-го † Драгоманів М., вчений, р. 1895.—5-го Любельський сейм р. 1569.—10-го † Метлинський О., поет, р. 1870.—11-го Хмельницький Богдан, гетьман, дає привилей Брацькій школі у Києві р. 1651.—20—29-го Битва під Берестечком р. 1651.—27-го Битва під Полтавою р. 1709.—30-го Почалася битва під Збарожом р. 1649.

Календарь для сільських хазяїнів.

Полють огородину, баштан та буряки. Після дощу обгортають (обсипають) картоплю. Пасинкують тютюн, кукурузу та капусту.

Підв'язують та пасинкують виноград, втинаючи йому верхки на четвертому листочку над найвищою гроною.

Готують в школьці деревця до очкування (каліровки).

Збирають на деревах гусінь.

Збирають на ясені та на бузкові шпанську зелену муху (майки).

Збирають насіння з осики, осокуру, береста, в'яза.

Сіють насіння береста та в'яза.

ПРИКАЗКИ.

До святого Духа не кидай кожу, а по святім Дусі—ще в кожусі.

До Купала (24-го) просо з ложку, то буде і в ложку.

Петрівка—на хліб катівка.

ДНІ.	С.	Б.	Місяць ЛИПЕНЬ (Іюль) має 31 день.
В.	1	14	Св. чудотв. і безсребр. Кузьми і Демьяна. Прп. Петра.
✠ С.	2	15	<i>Полож. ризи Пресв. Богородиці.</i> Св. Фотія митр. київського. Ік. Б. М. Ахтирської.
Ч.	3	16	Мч. Іакинфа, Мокія, Марка. Св. Анатолія.
Пт.	4	17	Св. Андрея Критськ. Прп. Євфимія чудотв., Марфи.
✠ С.	5	18	<i>Прп. Афанасія Афонськ. Пр. Сергія радонеж.</i> Мч. Анни.
<i>Неділя 5-а після Тройці.</i> Гл. 4-й.			
Н.	6	19	Прп. Сисоя Велик. Мч. Ісавра і Інноцентія, Лукії діви.
Пн.	7	20	Прп. Фоми і Акакія. Преставл. Євдокії княгині.
✠ В.	8	21	<i>Вмч. Прокопія.</i> Прокопія юрод. Ік. Б. М. Казанської.
С.	9	22	Смч. Панкратія і Кирилла. Св. Федора Едеськ.
✠ Ч.	10	23	<i>Прп. Антонія печерськ.</i> Мч. Леонтія, Даниїла, Віанора.
Пт.	11	24	Мч. Євфимії. Блаж. Ольги вел. кн. київськ.
С.	12	25	Мч. Прокла і Іларія, Іоанна, Марії. Прп. Арсенія.
<i>Неділя 6-а після Тройці.</i> Гл. 5-й.			
Н.	13	26	Собор св. арханг. Гавриїла. Прп. Стефана. Мч. Серапіона.
Пн.	14	27	Св. ап. Акилли. Прп. Онисима чудотворця. Мч. Іуста.
✠ В.	15	28	<i>Св. рівноап. кн. Володимира.</i> Мч. Кирика і Іулити.
С.	16	29	Смч. Афиногена. Мч. Павла і Юлії діви.
Ч.	17	30	Вмч. Марини. Перенес. мощ. прп. Лазаря.
✠ Пт.	18	31	Мч. Ємеліяна. <i>Прп. Іоанна многострад. печерськ.</i>
С.	19	1	Прп. Макрини і Дія. Св. Романа князя.
<i>Неділя 7-а після Тройці.</i> Гл. 6-й.			
✠ Н.	20	2	<i>Св. прор. Іллі.</i> Прп. Авраамія галицьк. чудотв.
Пн.	21	3	Прп. Симеона юродив. і Іоанна пістн. Св. прор. Єзекиїля.
✠ В.	22	4	<i>Імен. її Вел. Цар. Марії Федоровни.</i> Св. рівноап. Марії Магдаліни. Смч. Фоки.
С.	23	5	Мч. Трофима, Феофила і з ними 13 мч. Смч. Аполинарія.
✠ Ч.	24	6	Мч. Христини. <i>Св. блгв. кн. Бориса і Гліба.</i>
Пт.	25	7	Успіння св. Анни, матери Богородиці. Св. Олимпіади.
✠ С.	26	8	Смч. Єрмолая. <i>Прп. Моисея Угрина.</i> Пмч Параскеви.
<i>Неділя 8-а після Тройці.</i> Гл. 7-й.			
✠ Н.	27	9	<i>Вмч. Пантелеймона.</i> Св. блаж. Миколая. Прп. Анфиси.
Пн.	28	10	Св. ап. Прохора, Никанора, Тимона і Пармена. Мч. Акакія.
В.	29	11	Мч. Калиника, Серафими і Федотії.
✠ С.	30	12	<i>Нарожд. Наслідн. Цесаревича Олексія Миколаєвича.</i> Св. ап. Сили, Силуана і Андроника. Мч. Іоанна воїна, Максима діякона.
Ч.	31	13	Св. і првд. Євдокима Каппадокіяна. Мч. Іулити.

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.н-атолицький. ЛИПЕНЬ (Іюль).	Сонце	
				Сход.	Заход.
В.	1 14		Юліана мч.	г. 4	х. 38
С.	2 15		<i>Вітання Пресв. Богор.</i>	г. 4	х. 48
Ч.	3 16		Камнили діви.	г. 4	х. 68
Пт.	4 17		Йосифа Калісанта.	г. 4	х. 78
С.	5 18		Цирилій мч.	г. 4	х. 88
<i>Нед. 5-а після Тройці.</i>					
Н.	6 19		Домники діви мч.	г. 4	х. 98
П.	7 20		Клавдія еп.	г. 4	х. 108
В.	8 21		єлисавети цариці.	г. 4	х. 118
С.	9 22		Кирила еп.	г. 4	х. 137
Ч.	10 23		Маврикия мч.	г. 4	х. 147
Пт.	11 24		Іоанна і Пія мч.	г. 4	х. 157
С.	12 25		Іоанна Гвальберта.	г. 4	х. 177
<i>Нед. 6-а після Тройці.</i>					
Н.	13 26		Маргарити діви.	г. 4	х. 187
П.	14 27		Бонавентури еп.	г. 4	х. 197
В.	15 28		Генриха імператора.	г. 4	х. 217
С.	16 29		Скаплерної Пресв. Діви.	г. 4	х. 227
Ч.	17 30		Олексія сповідника.	г. 4	х. 227
Пт.	18 31		Симеона Липниці.	г. 4	х. 257
С.	19 1		Викентія.	г. 4	х. 267
<i>Нед. 7-а після Тройці.</i>					
Н.	20 2		Іллі прор.	г. 4	х. 287
П.	21 3		Даниїла прор.	г. 4	х. 297
В.	22 4		☩ <i>Св. Марії Магдалини.</i>	г. 4	х. 307
С.	23 5		Либорія мч.	г. 4	х. 327
Ч.	24 6		Христини діви.	г. 4	х. 347
Пт.	25 7		<i>Іакова апост.</i>	г. 4	х. 357
С.	26 8		<i>Анни матери Цр. Бог.</i>	г. 4	х. 367
<i>Нед. 8-а після Тройці.</i>					
Н.	27 9		Пантелеймона мч.	г. 4	х. 387
П.	28 10		Інноцентія папи.	г. 4	х. 407
В.	29 11		Марфи діви.	г. 4	х. 417
С.	30 12		Абдона мч.	г. 4	х. 427
Ч.	31 13		Германа еп.	г. 4	х. 437

Відміни, або кватирі місяця.

- 7-го ☾ 2 г. 4 х. дня.
 15-го ☉ 9 г. 19 х. р.
 23-го ☾ 11 г. 42 х. р.
 30-го ☉ 7 г. 1 т. р.

Липень (Іюль).

Дні неприємні.

15-го вівторок. Св. рівноапостольного кн. Володимира.
 22-го вівторок. ☩ Іменини Цариці Марії Федоровни.
 30-го середа. ☩ Народження Наслідника Цесаревича Олексія Миколайовича.

Історичний календарь.

3-го † Скоропадський Ів., гетьман, р. 1722.—9-го Величезна пожежа в Києві р. 1811.—27-го † Хмельницький Богдан, гетьман, р. 1657. Засновано в Києві Університет. св. Володимира р. 1834.

Календарь для сільських хазяїнів.

Починають жнива.
 Той хліб, що на продаж, жнуть усвиду, бо тоді зерно буде важче і краще. На насіння свідне зерно гірше, бо не все сходить. Вижавши, зараз складають снопи, бо на сонці свідне зерно морхне, а в копах—чи в пятаках воно добре доходить.
 Вибірають плоскінь.
 Збірають зілля на ліки.
 Пересаджують клубнику (полуниці).
 З Іллі (20-го) починають очкувати (калірувати).
 Збірають насіння з берези, а з липи цвіт на ліки.

ПРИКАЗКИ:

Як приїде Ілля, так наробить у полі гнилля.
 Після Іллі нехай рій сидить на гиллі.
 Як прийшли жнива, то й жінка крива.
 Як прийшла косовиця, то й жінка кородиться; прийшли жнива, ходить жінка як нежива; а як прийшла Покрова, то і жінка здорова.

ДНІ.	С	С	Г	Місяць СЕРПЕНЬ (Август) має 31 день.
† Пт.	1	14		<i>Початок спасівки. Проісхожд. дрв. честн. Хреста.</i> Мч. Макавеїв і матери їх Саломонії та вчителя Єлезара.
С.	2	15		Перен. мощ. св. первом. архид. Стефана. Никодима. <i>Неділя 9-а після Тройці. Гл. 8-й.</i>
Н.	3	16		Прп. Ісаакія Далмата і Фавста. Антонія римл., Кузьми.
Пн.	4	17		Св. 7 отроків в Ефесі. Мч. Євдокії.
В.	5	18		Мч. Євсигнія. Смч. Фавія. Св. првд. Нонни.
⊕ С.	6	19		Преображення Господне (Спас).
Ч.	7	20		Прмч. Дометія. Прп. Пимена печерськ. і Ора.
Пт.	8	21		Св. Ємеліяна спов. і Мирона еп. критського. Прп. Григорія іконописця.
† С.	9	22		<i>Св. апост. Матфія.</i> Мч. Антонія олександр., Марії. <i>Неділя 10-а після Тройці. Гл. 1-й.</i>
Н.	10	23		Мч. Лаврентія, архидіак., Сикста, папи рим.
Пн.	11	24		Мч. Євпла і Сусанни діви. Пмч. Федора і Василія печ.
В.	12	25		Мч. Фотія, Аникити, Памфила і Капитона.
С.	13	26		Прп. Максима сповідн. Святит. Тихона, єписк. за- донського. Мч. Конкордії. Ік. Б. М. Страстної.
† Ч.	14	27		Св. прор. Михея. <i>Перенес. мощ. св. Федосія печерськ.</i>
⊕ Пт.	15	28		Успіння Пресвятої Богородиці (Перша Пречиста). <i>(Кінець спасівки).</i>
† С.	16	29		<i>Перен. в Конст. Нерукотв. обр. Господня.</i> Мч. Діюмида. <i>Неділя 11-а після Тройці. Гл. 2-й.</i>
Н.	17	30		Мч. Мирона пресвит. і Іуліанії. Прп. Аліпія печ.
Пн.	18	31		Мч. Флора і Лавра. Св. Іоанна, патр. констант.
В.	19	1		Мч. Андрея Страт., Тимофія і Фекли.
С.	20	2		Св. прор. Самуїла. Мч. Севира і Мемнона.
Ч.	21	3		Св. ап. Фаддея. Прп. Авраамія печерськ. Мч. Васси.
Пт.	22	4		Мч. Агафоника, Харисима. Смч. Афанасія.
С.	23	5		Мч. Луппа. Смч. Іринія еп. лагдунськ. Прп. Євти- хія і Флорентія.
Н.	24	6		<i>Неділя 12-а після Тройці. Гл. 3-й. Смч. Євтиха.</i> Перен. мощ. св. Петра, митр. київськ.
Пн.	25	7		Св. апост. Варфоломея і Тита. Св. Мини, патр. Царегр.
В.	26	8		Мч. Адріяна і Наталії. Прп. Андріяна Ондрусов.
С.	27	9		Прп. Пимена Велик. Смч. Кукши. Мч. Анфиси.
† Ч.	28	10		Пр. Мойсея Мурина. <i>Соб. преп. отець печ.</i> Св. пр. Анни.
⊕ Пт.	29	11		Усікновення глави св. Іоанна Предт. і Хрест. Го- сподня. (День пісний).
† С.	30	12		<i>Перенес. мощ. св. блгв. кн. Олександра Невського.</i> <i>Неділя 13-а після Тройці. Гл. 4-й.</i>
† Н.	31	13		<i>Положення пояса Пресв. Богородиці.</i> Смч. Кип- ріяна еп. карфаген. Св. Геннадія патр. констант.

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р. католицкий. СЕРПЕНЬ (Август).	Сонце	
				Сход.	Заход.
Пт.	1	14	Св. Петра в кайданах.	г. х.	г. х.
С.	2	15	Стефана.	4 45	7 23
				4 47	7 21
			<i>Нед. 9-а після Тройці.</i>		
Н.	3	16	Августа еп.	4 48	7 19
П.	4	17	Доминка спов.	4 50	7 17
В.	5	18	<i>Пресв. Діви Сніжної.</i>	4 51	7 15
С.	6	19	⊕ Преображення Господ.	4 53	7 13
Ч.	7	20	Кастана сповідн.	4 54	7 11
Пт.	8	21	Киріяка.	4 56	7 9
С.	9	22	Романа.	4 57	7 7
			<i>Нед. 10-а після Тройці.</i>		
Н.	10	23	Вавжинця мч.	4 59	7 5
П.	11	24	Тибурція мч.	5	7 3
В.	12	25	Клари діви.	5 2	7 1
С.	13	26	Іпполіта мч.	5 4	6 59
Ч.	14	27	⊕ Євсевія мч. (Вигилія).	5 5	6 57
Пт.	15	28	⊕ Успіння Пресв. Діви.	5 7	6 55
С.	16	29	Роха мч.	5 8	6 52
			<i>Нед. 11-а після Тройці.</i>		
Н.	17	30	Мамерта мч.	5 10	6 50
П.	18	31	Чеслава мч.	5 11	6 48
В.	19	1	Бенігни діви.	5 13	6 46
С.	20	2	Бернарда аббата.	5 14	6 44
Ч.	21	3	Іоанни Фреміот.	5 16	6 42
Пт.	22	4	Симфоріяна мч.	5 18	6 40
С.	23	5	Филипа Венціанськ.	5 19	6 37
			<i>Нед. 12-а після Тройці.</i>		
Н.	24	6	Варфоломея апост.	5 21	6 36
П.	25	7	Людвика короля.	5 22	6 33
В.	26	8	Зефиріна мч.	5 24	6 31
С.	27	9	Цезарія єписк.	5 25	6 29
Ч.	28	10	Августина еп.	5 26	6 26
Пт.	29	11	⊕ Головосіка.	5 28	6 24
С.	30	12	Рози і Гавдентія.	5 30	6 22
			<i>Нед. 13-а після Тройці.</i>		
Н.	31	13	Ранмунда сповідника.	5 31	6 20

Відміни, або кватирі місяця.

- 5-го ☾ 11 г. 27 х. ночі.
 14-го ● 1 г. 1 х. н.
 21-го ☽ 10 г. 53 х. н.
 28-го ☉ 2 г. 25 х. дня.

Серпень (Август).

Дні неіснують.

- 6-го середа. *Спаса* (Преображення Господне).
 15-го п'ятниця. *Перша Пречиста* (Успіння Пресвят. Богородиці).
 29-го п'ятниця. *Головосіка* (Ускіновення голови св. Івана Хрестителя).

Історичний календарь.

- 6-го Битва під Пілявцями р. 1648.—8-го † Квітка-Основа-ненко Г., письменник, р. 1843.—12-го Битва на Ворсклі Витовта з татарами р. 1399.—30-го У Полтаві відкрито пам'ятника Іванові Котляревському р. 1903.

Календарь для сільських хазяїнів.

- Кінчають жнива; починається возовиця та молоча.
 Кінчають очкувати (калірувати) дерево.
 Копають ранню картоплю.
 Зрізують та сушать соняшники.
 Вибірають, молотять та мочать коноплі (прядиво).
 Після Спаса (6-го) починають сіяти озимину: пшеницю та жито.
 Обрізають на дереві сухі гілки.
 Зривують та сушать ранню садову овоч.
 Вирізують в уліках щільники з медом.
 Збирають тютюн, ранню цибулю, мак, квасолю, горох.

ПРИКАЗКИ.

- До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе.
 Спасівка—ласівка, а Петрівка—голодівка.
 Прийде Спас, бери рукавиці про запас.

ДНІ.	С. ст.	Н. ст.	Місяць ЖОВТЕНЬ (Сентябрь) має 30 днів.
† Пн.	1	14	<i>Прп. Симеона Столпн.</i> і матері його Марфи.
В.	2	15	Мч. Маманта, Федота, Леонида. Св. Іоанна постн.
С.	3	16	Смч. Анфима. Мч. Феофила, Дорофея, Петра, Домни діви.
Ч.	4	17	Смч. Вавили. Св. прор. Мойсея.
Пт.	5	18	Св. прор. Захарії і правд. Єлисавети.
† С.	6	19	<i>Спомин святкування чуда архистр. Михаїла.</i>
<i>Неділя 14-а після Тройці. Гл. 5-й.</i>			
Н.	7	20	Мч. Созонта і Євпсіхія. Св. Іоанна архиеп. Новгород.
† Пн.	8	21	Народження Пресвятої Богородиці (Друга Пречиста).
В.	9	22	Св. богоотець Іоакима і Анни. Блаж. Микити. Пр. Феофана спов. і Іосифа Волоцьк.
С.	10	23	Мч. Минодори, Митродори і Нимфодори.
Ч.	11	24	Прп. Федори і Євфросина. Мч. Іі, Діодора й Дмитрія.
Пт.	12	25	Смч. Автонома і Корнута. Мч. Федора алекс.
С.	13	26	Спомин оновл. св. храма воскр. в Іерусалимі. Мч. Іллі, Серапіона, Лукіяна, Леонтія й Валеріяна.
<i>Неділя 15-а після Тройці. Гл. 6-й.</i>			
⊕ Н.	14	27	Воздвиження Честного і Животворящого Хреста. (<i>День пісний</i>).
Пн.	15	28	Вмч. Микити. Мч. Порфирія, Максима.
В.	16	29	Вмч. Євфимія Мч. Людмили, Виктора. Св. Кипріяна мит.
С.	17	30	Мч. Софії і трьох її дочок: Віри, Надії й Любови.
Ч.	18	1	Мч. Євменія. Мч. Софії, Аріядни і Ірини.
Пт.	19	2	Мч. Трофима, Савватія і Доримедонта.
С.	20	3	Вмч. Євстафія Плакиди. Мч. кн. Михаїла і боляр. Федора чернигів. чудотворців.
<i>Неділя 16-а після Тройці. Гл. 7-й.</i>			
† Н.	21	4	Св. ап. Кондрата. <i>Св. Дмитрія митр. ростовського.</i>
† Пн.	22	5	<i>Собор преп. отців, що в ближн. кийв. печерах.</i> Мч. Фоки.
† В.	23	6	<i>Зачаття Претмечи й Хрестителя Іоанка.</i> Мч. Іоанна.
С.	24	7	Св. первмч. Фекли. Прп. Копрія й Никандра.
† Ч.	25	8	Прп. Євфросинії. <i>Преставл. Сергія Радонежського.</i>
⊕ Пт.	26	9	Преставлення св. апостола і єванг. Іоанна Богослова.
С.	27	10	Мч. Калістрата й Єпихарії. Св. Савватія Соловецького. Св. ап. Марка, Аристарха й Зіни.
<i>Неділя 17-а після Тройці. Гл. 8-й.</i>			
Н.	28	11	Пр. Харитона спов. Убієніє св. Вячеслава кн. чеського. Мч. Нікона.
Пн.	29	12	Прп. Кирика одшельника і Феофана Милостивого.
В.	30	13	Смч. Григорія. <i>Св. Михаїла митр. кийвського.</i>

Дні	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. ЖОТВЕНЬ (Сентябрь)	Сонце	
				Сход.	Заход.
				г.	х.
П.	1	14	Егидія сповідника.	5 33	6 18
В.	2	15	Стефана.	5 34	6 15
С.	3	16	Ізабелли.	5 36	6 13
Ч.	4	17	Розалії.	5 37	6 11
Пт.	5	18	Виктора мч.	5 39	6 9
С.	6	19	Захарія і Петронели.	5 40	6 6
<i>Нед. 14-а після Тройці.</i>					
Н.	7	20	Регіни.	5 42	6 4
П.	8	21	⊕ Пречиста	5 43	6 2
В.	9	22	Горгонія.	5 45	6 —
С.	10	23	Св. Николая Толенськ.	5 46	5 57
Ч.	11	24	Петра і Яцтія.	5 48	5 55
Пт.	12	25	Сильвана.	5 50	5 53
С.	13	26	Маврилія.	5 51	5 51
<i>Нед. 15-а після Тройці.</i>					
Н.	14	27	Воздвижен. Чест. Хрис.	5 53	5 49
П.	15	28	Никодима сповідника.	5 54	5 46
В.	16	29	Корнелія і Кипріяна.	5 56	5 44
С.	17	30	Євфимії діви.	5 57	5 42
Ч.	18	1	Йосифа Копертськ. Окт.	5 59	5 41
Пт.	19	2	Іаннуарія мч.	6 —	5 37
С.	20	3	Євстафія сповідника.	6 2	5 35
<i>Нед. 16-а після Тройці.</i>					
Н.	21	4	Матфея апостола.	6 4	5 33
П.	22	5	Маврикія мч.	6 5	5 31
В.	23	6	Фекли діви мч.	6 7	5 29
С.	24	7	Герарда.	6 9	5 27
Ч.	25	8	Владислава сповідн.	6 10	5 24
Пт.	26	9	Кипріяна мч.	6 12	5 22
С.	27	10	Косьми і Даміана.	6 13	5 20
<i>Нед. 17-а після Тройці.</i>					
Н.	28	11	Вячеслава.	6 15	5 18
П.	29	12	<i>Архангела Михаїла.</i>	6 17	5 16
В.	30	13	Ієронима.	6 18	5 14

Відмінн, або кватирі місяця.

- 4-го ☾ 12 г. 35 т. дня.
 12-го ☉ 5 г. 1 х. дня.
 20-го ☾ 8 г. 16 х. р.
 26-го ☉ 11 г. 5 х. ночі.

Жовтень (Сентябрь).

Дні неprisутственні.

8-го понеділок. *Друга Пречиста* (Нарождення Матери Божої).

14-го неділя. *Воздвиження Честного Христа.*

26-го п'ятниця. *Св. апостола і єванг. Івана Богослова.*

Історичний календарь.

1-го † Маркович О., письменник, р. 1867.—18-го † Бодянський О., учений, р. 1877.—20-го Битва під Білою Церковою р. 1651.—22-го † Мазепа Іван, гетьман, р. 1709.—27-го † Рильський Т. р. 1902.

Календарь для сільських хазяїнів.

Молотять хліб.

Кінчають сівбу озимини та орють на зяб, бо що раніше виорана зябля, тим краща вродить ярина.

Збирають городину, баштани. Копають картоплю.

Ламають чи жнуть кукурузу. Перекопують чи переорують городи.

Сіють насіння садового дерева.

Збирають осінню овощ з дерева.

Обрізують на дереві сушник. Копають ями для посадки дерева.

Перекопують сад.

Обмазують хліви, стані та всякі господарські будівлі, щоб зімою худоба не попростужувалась.

ПРИКАЗКИ.

Прийшла Пречиста — взяла комара нечиста.

Прийде Пречиста — буде по дереві листу чисто.

Восени і горобець багатий.

ДНІ.	С. б.	Н. б.	Місяць ЛИСТОПАД (Октябрь) має 31 день.
⊕ С.	1	14	Покров Пресвятої Богородиці (Покрова). Св. ап. Анаїї. Прп. Романа.
Ч.	2	15	Смч. Кипріяна. Мч. Іустини. Св. Андрея юродив.
Пт.	3	16	Смч. Діонісія Ареопагита. Прп. Іоанна Хозевита.
✠ С.	4	17	Смч. Ієрофея. Обріт. мощ. Гурія і Варсонофія.
<i>Неділя 18-а після Тройці. Гл. 1-й.</i>			
⊕ Н.	5	18	<i>Імен. Наслідника Цесаревича.</i> Мч. Харитини. Св. Петра, Олексія і Іони.
✠ Пн.	6	19	<i>Св. апостола Хоми.</i>
В.	7	20	Мч. Сергія і Вакха. Пр. Сергія печерськ.
С.	8	21	Прп. Пелагії й Таїсії.
✠ Ч.	9	22	<i>Св. ап. Іакова Алфеева.</i> Прп. Андроника й Афанасія.
Пт.	10	23	Мч. Євлампія і Євлампії. Прп. Феофила і Вассіяна.
С.	11	24	Св. ап. Филипа. Прп. Феофана печ. Мч. Зінаїди і Філонили.
<i>Неділя 19-а після Тройці. Гл. 2-й.</i>			
Н.	12	25	Мч. Прова, Тараха, Андроника й Домники. Св. Косьми.
✠ Пн.	13	26	Мч. Карпа і Веніамина. Пр. Микити сповід.
В.	14	27	Мч. Назарія Гервасія і Протасія. Прп. Миколи Святоши. Пр. Параскеви.
С.	15	28	Прп. Євфимія Нового. Мч. Лукіяна. Св. Іоанна єп. сузд.
Ч.	16	29	Мч. Лонгіна сотника.
Пт.	17	30	Св. прор. Осії. Прмч. Андрея Критського. Св. Лазаря. Мч. безсребр. Кузьми і Дамьяна.
✠ С.	18	31	<i>Св. апост. і євангелиста Луки.</i> Пр. Іуліяна. Мч. Марина.
<i>Неділя 20-а після Тройці. Гл. 3-й.</i>			
Н.	19	1	Св. прор. Іоїля. Прп. Іоанна Рильськ. Блаж. Клеопатри.
Пн.	20	2	Вмч. Артемія. Св. првдн. Артемія Веркольськ.
⊕ В.	21	3	<i>Вступлення на престол його Величн. Миколая II.</i> Пр. Ілларіона Великаго. Мч. Зотика, Дасія.
⊕ С.	22	4	Казанської ікони Богоматери. Св. рівноап. Оверкія.
Ч.	23	5	Св. апост. Іакова, брата Господня. Св. Іакова, Ігнатія.
Пт.	24	6	Мч. Арефи й Сиклетекії. Св. Афанасія константиноп.
С.	25	7	Мч. Маркіяна, Мартирія й Анастасія.
<i>Неділя 21-а після Тройці. Гл. 4-й.</i>			
✠ Н.	26	8	<i>Вмч. Дмитрія Солунськ.</i> Прп. Афанасія.
Пн.	27	9	Мч. Нестора і Капетоліни. Пр. Нестора літописця.
В.	28	10	Мч. Терентія, Неонили, Сарвила, Параскеви, Фота, Максима, Ієракса.
С.	29	11	Прмч. Анастасії римл. Прп. Аврамія, Марії і Анни.
Ч.	30	12	Смч. Зіновія. Мч. Зиновії й Анастасії.
Пт.	31	13	Св. ап. Стахія, Амплія й Наркіса. Прп. Спиридона і Марви.

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. ЛИСТОПАД (Октябрь).	Сонце	
				Сход.	Заход.
				г. х.	г. х.
С.	1	14	Ремигії діви.	6 20	5 12
Ч.	2	15	Св. ангелів хранителів.	6 21	5 10
Пт.	3	16	Кандіда мч.	6 23	5 8
С.	4	17	Франціска сповідн.	6 25	5 6
<i>Нед. 18-а після Троиці.</i>					
Н.	5	18	Плакида мч.	6 26	5 4
П.	6	19	Брунона сповідн.	6 28	5 2
В.	7	20	Сергія мч.	6 30	5
С.	8	21	Бригида вдови.	6 31	4 57
Ч.	9	22	Діонисія еп. мч.	6 33	4 56
Пт.	10	23	Франціска Боргія.	6 35	4 54
С.	11	24	Плакиди діви мч.	6 36	4 52
<i>Нед. 19-а після Троиці.</i>					
Н.	12	25	Максима еп.	6 38	4 50
П.	13	26	сдуарда короля.	6 40	4 48
В.	14	27	Калікста папи.	6 41	4 46
С.	15	28	Терезії діви.	6 43	4 44
Ч.	16	29	Флорентина еп.	6 45	4 42
Пт.	17	30	Виктора, Ядвиги.	6 46	4 40
С.	18	31	Луки апостола.	6 48	4 39
<i>Нед. 20-а після Троиці.</i>					
Н.	19	1	Петра Алькантарськ.	6 50	4 37
П.	20	2	Іоанна Кантія.	6 52	4 35
В.	21	3	Урсули діви мч.	6 53	4 33
С.	22	4	Гераклія мч.	6 55	4 32
Ч.	23	5	Іоанна капістраха.	6 57	4 30
Пт.	24	6	Архангела Рафаїла.	6 58	4 28
С.	25	7	Іларіона аббата.	7	4 27
<i>Нед. 21-а після Троиці.</i>					
Н.	26	8	Евариста мч.	7 24	25
П.	27	9	Сабони.	7 44	24
В.	28	10	Симона, Іуди і Фаддея ап.	7 54	22
С.	29	11	Нарцисса еп.	7 74	21
Ч.	30	12	Серапіона еп.	7 84	19
Пт.	31	13	Люцилли діви.	7 104	18

Відмінц, або кватирі місяця.

- 4-го ☾ 5 г. 37 х. р.
 12-го ☉ 8 г. 49 х. р.
 19-го ☽ 4 г. 18 х. дня.
 26-го ☼ 10 г. 00 х. дня.

Листопад (Октябрь).**Дні не присутствениі.**

1-го середа. *Покрова* (Покров Пресв. Богородиці).

5-го неділя. ☩ Іменини На-
 слідника Цесаревича.

21-го вівторок. ☩ Восшествіє
 на престол.

22-го середа. Казанської чуд.
 ікони Пресв. Богородиці.

Історичний календарь.

1-го Напад запорожців на
 Константинополь р. 1624.—

В'їзд гетьмана Богдана Хмель-
 ницького в Київ р. 1648.—8-го

†Косинський, гетьман, р. 1596.—

9-го Собор в Бересті і поча-
 ток унії р. 1596.—16-го † Ого-
 новський О., учений, р. 1894.—

29-го † Глібів, Л. поет, р. 1893.—

30-го † Котляревський Іван,
 поет, р. 1834.

**Календарь для сільських
хазяїнів.**

Орють на яблю.

Перекопують чи переорують
 городи.

Садять на зіму часник, сіють
 петрушку, моркву, а подекуди
 то й буряки.

Викопують жоржину.

Пересаджують дерево, обір-
 вавши на йому лист.

Роблять розсаду з малини,
 смородини та агрусу.

Обмазують дерево вапном та
 глиною. Молоде дерево обста-
 вляють очеретом чи бур'яном,
 щоб зайці не погризли кори.

Коли почнуться морози, то
 прикопують виноград та тро-
 янди (рози), попередю обірвав-
 ши весь лист, щоб не попріли.

Копають ями для посадки
 дерева весною.

Заносять бжолы у темник.

ПРИКАЗКИ.

Свята Покрівонько, покрий
 мені голівоньку.

Покрова всю землю листом
 покрила.

До Дмитра дівка хитра, а
 по Дмитрі, то стріне собаку,
 та й питає: „дядюшка, чи ви
 не з сватами?“ (чи не в ста-
 рости ви, дядьку, йдете?).

ДНІ.	С. ст.	Г. ст.	Місяць ГРУДЕНЬ (Ноябрь) має 30 днів.
С.	1	14	Св. чудотв. і безсребр. Кузьми і Дем'яна. Мч. Іуліаніі. <i>Неділя 22-а після Тройці. Гл. 5-й.</i>
Н.	2	15	Мч. Акиндина і Елпидифора. Преп. Маркіяна.
Пн.	3	16	Мч. Акесима єписк., Іосифа пресвит. і Аїфала діяк.
В.	4	17	Прп. Іоанникія Великого. Мч. Никандра єп. мирськ.
С.	5	18	Мч. Галактіона і Єпистимії. Св. Іони.
Ч.	6	19	Св. Павла спов. Пр. Варлаама Хутинськ., Луки. Мч. Александри, Клавдії, Матрони й ин.
Пт.	7	20	Мч. Іерона і з ним 33. Прп. Лазаря.
† С.	8	21	<i>Собор. св. Архистратига Михаїла.</i> <i>Неділя 23-а після Тройці. Гл. 6-й.</i>
Н.	9	22	Мч. Онисифора і Порфирія. Прп. Матрони, Феоктисти, Іоанна Колова, Сосипатри.
Пн.	10	23	Св. ап. Ераста, Олимпа, Родіона. Мч. Ореста.
В.	11	24	Мч. Мيني, Виктора, Викентія і Степаниди.
С.	12	25	Св. Іоанна Милостивого. Прп. Нила постника.
† Ч.	13	26	<i>Св. Іоанна Злат. Мч. Антонина, Никифора, Германа.</i>
⊕ Пт.	14	27	<i>Народж. її Вел. Цариці Марії Федор. (Пушчиня)</i> <i>Св. ап. Филіпа. Св. Григорія Палами, Федори цариці.</i>
С.	15	28	<i>Початок пилипівки. Мч. Гурія, Самона і Авива, Маркелла, Дмитрія.</i> <i>Неділя 24-а після Тройці. Гл. 7-й.</i>
† Н.	16	29	<i>Св. ап. і Євангелиста Матфія.</i>
Пн.	17	30	Св. Григорія єп. неокесарійського. Прп. Никона.
В.	18	1	Мч. Платона, Романа, отрока Варула й Алфея.
С.	19	2	Св. прор. Авдія. Мч. Варлаама, Ази, Іліодора і Романа.
Ч.	20	3	Прп. Григорія Декаполіта. Св. Прокла. Мч. Євстафія, Анатолія, Фекли і Анни. Смч. Нірси, Іосифа, Саверія.
⊕ Пт.	21	4	Вход в храм пресвятої Богородиці (Введення).
С.	22	5	Св. ап. Филимона і Архипа. Убієн. блгв. кн. Михаїла. <i>Неділя 25-а після Тройці. Гл. 8-й.</i>
† Н.	23	6	Св. Амфілохія. <i>Блгв. велик. кн. Олександра Невського.</i>
Пн.	24	7	Вмч. Катерини й Меркурія. Мч. Августи цариці.
В.	25	8	Смч. Климента папи римського і Петра.
С.	26	9	Прп. Аліпія і Іакова. Св. Інокентія єп. іркут.
Ч.	27	10	Вмч. Іакова. Св. Іакова єп. Прп. Палладія й Романа.
Пт.	28	11	Пмч. Стефана Нового. Мч. Іринарха, Григорія.
С.	29	12	Мч. Парамона і з ним 370. Пр. Нектарія Печерського. <i>Неділя 26-а після Тройці. Гл. 1-й.</i>
† Н.	30	13	<i>Св. апост. Андрея Первозванного.</i>

Дні.	С. стиль.	Н. стиль.	Календарь р.-католицький. ГРУДЕНЬ (Ноябрь).	Сонце		
				Сход.	Заход.	
С.	1	14	⊕ Всіх святих.	г.	х.	х.
			<i>Нед. 22-а після Тройці.</i>	7	12	4 17
Н.	2	15	День задушний.	7	13	4 15
П.	3	16	Теофила і Віталія.	7	15	4 14
В.	4	17	Карла Боромея.	7	17	4 13
С.	5	18	Ємерика еп.	7	19	4 11
Ч.	6	19	Леонарда сповідн.	7	20	4 10
Пт.	7	20	Генриха мч.	7	22	4 9
С.	8	21	Северина мч.	7	23	4 8
			<i>Нед. 23-я після Тройці.</i>			
Н.	9	22	Федора сповідника.	7	25	4 7
П.	10	23	Андрея авалинськ.	7	26	4 6
В.	11	24	Мартина еп.	7	28	4 4
С.	12	25	Мартина папи.	7	29	4 5
Ч.	13	26	Дидака сповідника.	7	31	4 3
Пт.	14	27	⊕ Серафима сповідн.	7	32	4 2
С.	15	28	Леопольда еп.	7	34	4 2
			<i>Нед. 24-а після Тройці.</i>			
Н.	16	29	Валерія мч.	7	35	4 1
П.	17	30	Соломеї діви.	7	36	4 —
В.	18	1	Понтія папи.	7	38	4 —
С.	19	2	Станислава Кістки.	7	39	3 59
Ч.	20	3	Бенинга еп.	7	41	3 59
Пт.	21	4	⊕ Ведення Пресв. Богор.	7	42	3 58
С.	22	5	Цецилії діви.	7	43	3 58
			<i>Нед. 25-а після Тройці.</i>			
Н.	23	6	Клементія папи.	7	44	3 57
П.	24	7	Миколая еп.	7	46	3 57
В.	25	8	Катерини діви мч.	7	47	3 57
С.	26	9	Кондрата еп.	7	48	3 57
Ч.	27	10	Йосафата пуст.	7	49	3 57
Пт.	28	11	Руфина еп.	7	50	3 57
С.	29	12	Сатурнина еп.	7	51	3 56
			<i>Нед. 26-а після Тройці.</i>			
Н.	30	13	Андрея апостола.	7	52	3 56

Відміни, або кватирі місяця.

- 3-го ☾ 1 г. 43 х р.
 10-го ☾ 11 г. 55 х. ночі.
 17-го ☾ 11 г. 46 х. н.
 24-го ☾ 11 г. 46 х. н.

Грудень (Ноябрь).

Дні неprisутствениі.

14-го п'ятниця. ☼ Нароження Цариці Марії Федорівни.

21-го п'ятниця. Введення.

Історичний календарь.

5-го Засновано Університет в Харківі р. 1804.—7-го Увільнення з під татарської кормиги р. 1840.—9-го † Дорошенко Петро, гетьман, р. 1698.—10-го † Максимович М., вчений, р. 1873.—20-го Судова реформа р. 1864.—29-го † Кониський О., письменник, р. 1900.

Календарь для сільських хазяїнів.

Кінчають осінні роботи. Коли ще нема морозів, то орють на зяб; краще виорать на ярину хоч пізно в осени, ніж весною. Де-хто оре з осени на пар під озимину на той рік. Щоб пар був всю весну і літо чорний, то весною його перорують, а літом ралють та скородять.

Починають рубать ліс на всякі господарські потреби, чи на продаж.

Одлучають лошат від кобил, щоб не затовкували їх.

Пускають баранів до овець, тоді обкот почнеться весною.

ПРИКАЗКИ.

Кузьма-Дем'ян божий коваль.
 У Пилипівку день до обіда.

Дні.	С. ст.	Н. ст.	Місяць СТУДЕНЬ (Декабрь) має 31 день.
Пн.	1	14	Св. прор. Наума. Св. Филарета Милостивого.
В.	2	15	Св. прор. Аввакума. Прп. Афанасія, Іоанна. Мч. Миропії.
С.	3	16	Св. прор. Софронія. Прп. Савви Звенигор. і Феодула.
+ Ч.	4	17	<i>Вмч. Варвари.</i> Мч. Іулянії. Св. Іоанна еп. Прп. Іоанна Дамаскіна.
Пт.	5	18	<i>Прп. Савви Освященного.</i> Св. Гурія архiep. Казанськ.
⊗ С.	6	19	☞ Святителя Николая Мирлікійського Чудотворця. <i>Імен. його Величн. Імператора Миколая II.</i>
<i>Неділя 27-а після Тройці. Гл. 2-й.</i>			
Н.	7	20	Св. Амвросія Медиолан. Прп. Антонія Нила і Іоанна.
Пн.	8	21	Пр. Потапія. Св. ап. Сосфена, Аполлоса, Кифи, Онисифора.
+ В.	9	22	<i>Зачаття св. Анни.</i> Св. прор. Анни, матери Самуїла. Прп. Стефана. Св. Софрона.
+ С.	10	23	Мч. Мини, Єрмогена. Прп. Хоми.
Ч.	11	24	Прп. Даниїла Столпника й Луки, Никона печерськ.
Пт.	12	25	Прп. Спиридона. Смч. Олександра єпископа.
+ С.	13	26	<i>Мч. Євстратія,</i> Авксентія, Євгенія, Мардарія, Ореста й Лукії.
<i>Неділя 28-а після Тройці. Гл. 3-й.</i>			
Н.	14	27	Мч. Фирса, Левкія, Филимона і Калиника.
Пн.	15	28	Смч. Єлевферія. Прп. Павла. Св. Стефана спов.
В.	16	29	Св. прор. Аггея. Мч. Марина. Блаж. цар. Феофанії.
С.	17	30	Св. прор. Даниїла і 3 отр. Ананії, Азарії і Мисаїла.
Ч.	18	31	Мч. Севастіяна, Зої, Вікторіна. Св. Модеста. Прп. Флора, Михаїла спов.
Пт.	19	1	Мч. Вонифатія, Іллі. Прп. Григорія.
С.	20	2	Смч. Ігнатія Богоносця. Св. Филогонія єписк.
<i>Неділя 29-а після Тройці. Гл. 4-й.</i>			
Н.	21	3	Мч. Іулянії. Св. Петра, митроп. київського.
Пн.	22	4	Вмч. Анастасії. Мч. Федотії, Євтихіяна.
В.	23	5	Св. 10-ти мч. на Криті: Феодула, Сатурнина, Зотика, Помпія. Св. Павла Неокесар.
С.	24	6	Смч. Євгенії і Клавдії. Прп. Миколая.
⊗ Ч.	25	7	Різдво Господа нашого Ісуса Христа.
⊗ Пт.	26	8	<i>Собор Пресв. Богородиці.</i> Свм. Євфимія. Пр. Константина.
+ С.	27	9	<i>Св. апост. первмч. Стефана.</i> Пр. Феодора спов.
<i>Неділя 30-а після Тройці. Гл. 5-й.</i>			
Н.	28	10	20 тис. мч. в Никомидії поален: Домни, Агафії, Фесфили.
Пн.	29	11	Св. 14 тис. млад. у Вифліємі ізбіен. Прп. Маркела, Фаддея.
В.	30	12	Мч. Анисії діви. Св. ап. Тимона. Прп. Феодори. Мч. Зотика.
С.	31	13	Прп. Меланії римлянки.

Д н і.	С. стил.	Н. стил.	Календарь р.-католицький. СТУДЕНЬ (Декабрь).	Сонце		Студень (Декабрь).
				Сход.	Заход.	
П.	1	14	Елигія еп.	г. х.	г. х.	6-го субота. <i>Миколая Чудотворця</i> . Іменини Государя Імператора.
В.	2	15	Бабіани діви.	7 53	3 56	25-го четверг. <i>Різдво Христове</i> . 26 і 27 середа і четвер. Різдвяні свята.
С.	3	16	Франціска Ксаверія сп.	7 54	3 57	
Ч.	4	17	Варвари мучениці.	7 54	3 57	
Пт.	5	18	Савви аббата.	7 55	3 57	
С.	6	19	<i>Миколая еп.</i>	7 56	3 57	
<i>Нед. 27-а Адвента після Тройці.</i>						Історичний календарь.
Н.	7	20	Амвросія сп.	7 57	3 58	6-го Зруйнування Київа Батийом р. 1240.
П.	8	21	<i>Непор. Зач. Пр. Діви.</i>	7 58	3 58	31-го † Могила Петро, митроп. київський р. 1646.
В.	9	22	Кипріяна і Валерія.	7 59	3 59	18-го † Гетьман Павлюк р. 1637.
С.	10	23	Вогдана еп.	7 59	3 59	18-го Поділено Росію на губернії р. 1708.
Ч.	11	24	Дамарія папи.	8 —	4 —	27-го Відкрито Академію наук у Петербурзі р. 1725.
Пт.	12	25	Діонисії діви.	8 —	4 1	
С.	13	26	Люції діви.	8 —	4 1	
<i>Нед. 28-а після Тройці.</i>						Календарь для сільських хазяїнів.
Н.	14	27	Спиридона еп.	8 1	4 2	Рубають ліс та вивозять. Коли стоїть добра санна дорога, то вивозять з болот та лугів сіно.
П.	15	28	Іринея.	8 1	4 3	Перевівають зерно на вітрі або на віялках та сортировках.
В.	16	29	Аделаїди діви.	8 1	4 3	Збирають насіння з ясена, вільхи, граба, липи та акації.
С.	17	30	Лазаря еп.	8 1	4 4	Збирають на деревах гнізда гусені (осельні), щоб вона не росплодилась весною і не об'їла молоденького листу.
Ч.	18	31	Граціана еп.	8 1	4 5	Лагодять льодовні для льоду.
Пт.	19	1	Євсевія еп.	8 1	4 6	
С.	20	2	Христіяна мч.	8 1	4 7	
<i>Нед. 29-а після Тройці.</i>						ПРИКАЗКИ.
Н.	21	3	<i>Фоми апостола.</i>	8 1	4 8	Варвара (4-го) шматок ночі одірвала, а дня приточила.
П.	22	4	Гонорія словідника.	8 1	4 9	Варвара мостить, а Савва гвоздить, а Микола крепить.
В.	23	5	Викторії діви.	8 —	4 10	Зімне тепло, як мачушине добро.
С.	24	6	Адама і Єви.	8 —	4 12	Зіма біла та не їсть снігу, а все сіно.
Ч.	25	7	<i>Різдво Христове.</i>	8 —	4 13	Тепло, як за лихим паном.
Пт.	26	8	<i>Стефана первомучен.</i>	7 59	4 14	
С.	27	9	<i>Іоанна апостола.</i>	7 59	4 16	
<i>Нед. 30-а після Тройці.</i>						
Н.	28	10	Младенців мучеників.	7 58	4 17	
П.	29	11	Фоми еп.	7 58	4 18	
В.	30	12	Давида царя.	7 57	4 20	
С.	31	13	Сильвестра папи.	7 56	4 21	

Відміни, або кватирі місяця.

- 2-го ☾ 11 г. 14 х. ночі.
 10-го ☉ 1 г. 52 х. дня.
 17-го ☾ 7 г. 42 х. ранку.
 24-го ☉ 4 г. 15 х. дня.

Російська Царська Фамілія.

В Російській Царській Фамілії є тепер 61 особа.

Його Імператорська Величність Царь **Миколай II Олександрович**, народився р. 1868.

Її Імператорська Величність Матір Царева Цариця **Марія Федорівна**, народилася р. 1847, була за мужем за Царем **Олександром III**.

Її Імператорська Величність Дружина Царева Цариця **Олександра Федорівна**, народилася р. 1872, дочка Гесенського Герцога Людовика IV, за мужем з 14 грудня р. 1894.

Царські діти: Наслідник Престолу Царського Його Імператорське Височество Великий Князь Цесаревич **Олексій Миколайович**, народився р. 1904. Дочки: Іх Височества Великі Князівни: **Ольга Миколаївна**, народилася р. 1895, **Татіяна Миколаївна**, народилася р. 1897, **Марія Миколаївна**, народилася р. 1899, **Анастасія Миколаївна**, народилася р. 1901.

Іх Височества:

Брат Царський Великий князь **Михайло Олександрович**, народ. р. 1878. *Сестри Царські:* Великі Княгині: **Ксенія Олександрівна** (див. далі) і **Ольга Олександрівна**, народ. р. 1878; за мужем за Принцем **Петром Олександровичем Ольденбургським**. *Дядьки і тітки Царські:* Великий Князь **Володимир Олександрович**, народився р. 1847. Дружина його Велика Княгиня **Марія Павловна**, народилася р. 1854. *У них діти:* Великий Князь: **Кирило Володимирович**, народився р. 1876, Великий Князь **Борис Володимирович**, народився р. 1877, Великий Князь **Андрій Володимирович**, народився р. 1879, Велика Княгиня **Олена Володимировна**, народилася р. 1882, за мужем з 16 августа року 1902 за Королевичем Греческим **Миколаєм Георгієвичем**.

Великий Князь **Олексій Олександрович**, народився р. 1850.

Велика Княгиня **Єлисавета Федорівна**, народилася р. 1864, була за мужем за Великим Князем **Сергієм Олександровичем** († 4 февраля р. 1905).

Великий Князь **Павло Олександрович**, народився р. 1860, був жонатий з Великою Княгинєю **Олександрою Георгієвною** († р. 1891). *У нього діти:* Великий Князь **Дмитро Павлович**, народився р. 1891; Велика Князівна **Марія Павловна**, народилася р. 1890.

Велика Княгиня **Марія Олександрівна**, народилася р. 1853, була за мужем за Принцем **Альфредом-Ернестом-Альбертом Великобританським**, Герцогом **Саксен-Кобург-Готським**.

Велика Княгиня **Олександра Йосифівна**, народилася р. 1830, була за мужем за Великим Князем **Константином Миколайовичом** († р. 1892). *У неї діти:* Великий Князь **Миколай Константинович**, народився р. 1850; Великий Князь **Константин Константинович**, народився р. 1858. Дружина його Велика Княгиня **Лисвета Мавриїївна**, народ. р. 1865. *У них діти:* Князь **Іван Константинович**, народ. р. 1886; Князь **Гаврило Константинович**, народився р. 1887; Князь **Константин Константинович**, народився р. 1890; Князь **Олег Константинович**, народ. р. 1892; Князь **Ігорь Константинович**, народ. р. 1894; Князь **Георгій Константинович**, народився р. 1903; Князівна **Татіяна Константиновна**, народ. р. 1890.

Великий Князь **Дмитро Константинович**, народився р. 1860.

Її Величність Королева **Еллінів Ольга Константиновна**, народилася р. 1851, за мужем за Його Величністю Королем **Еллінів Георгом I**.

Велика Княгиня **Віра Константиновна**, народилася р. 1864; була за мужем за Герцогом **Вільгельмом-Євгеном Віртембергським**.

Великий Князь **Миколай Миколайович**, народився р. 1856.

Великий Князь **Петро Миколайович**, народ. р. 1864. Дружина його Велика Княгиня **Міліца Миколаївна**, народилася р. 1866. *У них діти:* Князь **Роман Петрович**, народився р. 1897; Князівна **Марина Петровна**, народилася р. 1892; Князівна **Надежда Петровна**, народилася р. 1898.

Великий Князь **Михайло Миколайович**, народився р. 1822, був жонатий з Великою Княгинею Ольгою Федоровною († р. 1891). У його діти: Великий Князь **Миколай Михайлович**, народився р. 1859. Великий Князь **Михайло Михайлович**, народився р. 1861.

Великий Князь **Георгій Михайлович**, народився р. 1863. Дружина його Велика Княгиня **Марія Георгіївна**, народилась р. 1876. У них дочки: Князівна **Ніна Георгіївна**, народилась р. 1901; Князівна **Ксенія Георгіївна**, народилась р. 1903.

Великий Князь **Олександр Михайлович**, народився р. 1886. Дружина його Велика Княгиня **Ксенія Олександровна**, народилась р. 1875. У них діти: Князь **Андрій Олександрович**, народився р. 1897; Князь **Федір Олександрович**, народився р. 1898; Князь **Дмитро Олександрович**, народився р. 1901; Князь **Ростислав Олександрович**, народився р. 1902; Князівна **Ірина Олександровна**, народилась р. 1895.

Великий Князь **Сергій Михайлович**, народився р. 1860.

Велика Князівна **Анастасія Михайловна**, народилась р. 1860, була за-
мужем за Великим Герцогом Мекленбург-Шверинським Фрідрихом-Францем.

Почта й телеграф.

1. Листи можуть бути прості, рекомендовані (заказні) й грошові.

А. Прості листи. Коли загубиться простий лист, почта за се не одвічає. Прості листи можуть бути: одкриті і закриті. 1) *Одкриті* (листовні картки) без конвертів; марка до них наліплюється за 3 коп.; на почті вони продаються і з „оплаченим одвітом“ по 6 коп. Лист од адреси повинен бути виразно віддлений. Писати їх можна і чорнилом, і олівцем (карандашем). 2) *Закриті* листи, в конвертах, можна писати на всякому папері. Вони вкладаються і заклеюються в конверті, а на йому чорнилом пишеться адреса. Закриті листи бувають *городські*, коли посилаються у тому ж городі чи містечку, і *чужгородні*, котрі можна посилать по всій Російській державі. До простого листа городського наліплюється марка за 3 коп. (в Петербурзі й Москві—за 5 коп.), до чужгороднього за 7 коп.,—це коли лист важить не більше як 1 лот (3 золотники), бо що більше лота, то за кожний лот додається ще марка за 7 коп. Закритий лист городський може важити не більше як один хунт, а чужгородній—не більше як 5 хунт. Окріче того є ще листи *закордонні*, *загрянничні*—ті, що за границю посилаються. На такий лист треба марку за 10 коп. В закритих листах можна пересилати документи, марки, але не гроші.

Б. Рекомендовані (заказні) листи. Рекомендованими можна одсилати і закриті листи, і листовні картки. За рекомендацію (за заказ) додається, окрім звичайної оплати простого листа, ще марка за 7 коп., а за кордон—за 10 коп. На конверті вгорі треба писати „Заказное“; а нижче адреси подати адресу того, хто одсилає листа. Здаються рекомендовані листи на почті чиновникові, а він повинен видати квиток. Коли загине рекомендований лист, почта, як подати їй квиток, виплачує 10 карб. Грошей рекомендованим листом так само пересилати не можна.

В. Грошові листи здаються на почту в незаліплених конвертах, щоб чиновник міг полічити, скільки там грошей. (Листа читати він не має права). На конверті вгорі треба писати „Денежное“, а нижче словами зазначити, скільки грошей, далі пишеться, куди і кому ці гроші посилаються, а внизу під адресою подається адреса того, хто одсилає гроші. Гроші можна посилати бумажками і монетою, але не більше мідними як 9 коп., срібних—4 карб. 95 коп. і золотом—30 карб. Грошовий лист може важити не більше як 20 хунт. Плата за пересилку грошових листів така: 1) *вагових грошей*—по 7 коп. за лот; 2) за „заказ“—7 коп., або 10 коп.; 3) *страхових грошей* по чверть коп. з кожного посланого карбованця; 4) за те, що за-

печатають сургучем—5 коп. (можна приносити свій сургуч). Грошовий лист здається на почті чиновникові, а він повинен дати квиток і щоб у йому зазначено було, скільки посилається грошей. Коли гроші на почті пропадуть, то почта повинна їх вернути, але за-для цього треба мати почтовий квиток.

Увага. З початку минулого року гроші грошовим листом не приймають, а посилаються вони „переводом“.

III. Посилання грошей з бланком („перевод“). Хто бажає так переслати гроші, повинен купити на почті „переводний“ бланк за 15 к., коли посилає до 25 карб.; і за 25 коп., коли посилає од 25—до 100 карб. На цьому бланкові пишеться виразно „по почтѣ“ і цифрами й словами скільки грошей, далі—куди і крму. Збоку на одзначеному місці пишеться від кого гроші і звідки. З другого боку бланку на одзначеній частині, яка зветься одрзний купон, можна написати листа. Бланк цей з грішми без конверта здається на почті і за його дають квиток. Гроші можна посилати не тільки почтою, а й *телеграфом*. На телеграф подається такий самий бланк, як і на почту, тільки на бланкові треба писати „по телеграфу“ (а не „по почтѣ“). За посилання телеграфом платиться опріче того, що треба було б заплатити на почті, ще й за телеграму за 20 слів (то б то: в европ. Росії 1 карб. 15 к., а в Сібір—2 карб. 15 к.).

IV. Пакунки („посылки“) бувають трьох сортів: бандерольні, пакунки цінні і без ціни. 1. *Під бандеролею* посилаються: книги, газети, все друковане, ділові папери (рукописи), зразки краму та инше.

Бандероль треба заліплювати так, щоб почт. чиновник міг витягти і подивитися, що там є. Плата за пересилку бандеролі: за кожних 4 лоти, чи частини їх—2 коп., але для бандеролів з діловими паперами не менше як 7 коп., з зразками краму не менше як 3 коп. За бандероль, що послано рекомендовано, доплачується ще 7 коп. „за заказ“. Бандероль з діловими паперами і друкованими річами не повинна важити більше як 4 хунти, а з зразками краму—не більше як 27 лотів. 2) Пакунки *без ціни і цінні* повинні бути в деревляній скринці, чи зашиті в полотно, церату, шкуру і перевязані навхрест добрим мотузком. На пакунках *без ціни* пишеться адреса, як на звичайному простому листі, тільки внизу зазначається од кого і звідки пакунок. На цінних пишеться вгорі „цѣнная“, а далі словами на яку саме суму.

Кожен пакунок здається на почту разом з окремим „сопроводительнымъ бланкомъ“, який продається на почті і коштує пів копійки. Бланк цей двох колірів: на пакунки *без ціни* білий, а на цінні—рожевий. На цих „спровод. бланкахъ“ адреса пишеться так, як і на бланках для посилання грошей. Коли б одправитель не зумів написати того бланка, то це повинен зробити чиновник. Коли пропаде пакунок без ціни, то почта не одвічає. У пакунки не вільно класти гроші, запечатані листи; за листи береться штрап, а гроші йдуть у казну. Важити почт. пакунок може не більш як 3 пуди у европ. Росії і не більш як 1 пуд на Сібір. За пакунки плата береться так. Росію поділено на такі частки (поєси): *Персія*: европ. Росія, Фінляндія і Закавказький край; *друга*: Західний Сібір і Туркестанський край; *третья*: Східний Сібір. Відповідно до ваги і частки, в яку іде пакунок, платиться:

За вагу	У 1-й частці	З однієї в другу	Через частку
до 2 хунт.	25 к.	45 к.	65 к.
Більш як 2, до 7 х.	45 к.	85 к.	1 карб. 25 к.
Більш як 7, до 12 х	65 к.	1 карб. 25 к.	1 карб. 85 к.

Окрім цього з цінного пакунку береться ще страхових грошей по чверті копійки з карбованця і за сургуч 3 коп. Все це платиться почтовими марками, що ліпляться на „супровод.“ бланок.

V. Наложена плата. Коли треба одіслати щось пакунком чи бандеролею і одержати за послане гроші з того, хто відбирає, тоді можна накидати на пакунок плату. Такі пакунки здаються з написом „св наложенимъ платежемъ“. Опріче звичайної оплати за такі пакунки чи бандеролі береться по 2 коп. з кожного наложеного карбованця, але не менше як 10 коп. Почта, віддаючи пакунок, одбирає і наложені гроші та й присилає їх тому, від кого був пакунок. Получатель може зректись брати пакунок, тоді почта повертає його тому, хто послав. Більшої плати як 500 карб. не можна накладати на пакунок.

VI. Телеграми приймаються по всіх телеграфних і залізничних станціях. Плата за телеграми в інший город береться: 15 коп. з телеграми і по 5 коп. за кожне написане в телеграмі слово; за телеграму в Сібір—по 10 коп. за слово. Плата за городські телеграми: за телеграму 15 коп. і за кожне слово по 1 коп. Телеграми можна посилати з оплаченою відповіддю, тоді платиться за телеграму і за відповідь. Коли не зазначено число слів відповіді, то плата береться за 10 слів.

Залізниця.

За проїзд у III-му класі плата береться: на протязі від 1 до 160 верстов за кожную верству по 1,475 коп., з 161-шої до 300 верстов додається до плати 2 карб. 30 коп., за 160 верстов—по 0,9 коп. з верстви; починаючи з 301 вер., рахунок іде не на верстви, а на „пояса“,—по 20 коп. за кожний, при чому неповний „пояс“ все одно рахується за повний. Завбільшки ті пояси такі:

од 301 до 500 вер.—	8	пояс.	по 25	верст.	у кожному
„ 501 „ 710 „ —	7	„	„	30	„
„ 711 „ 990 „ —	8	„	„	35	„
„ 991 „ 1510 „ —	13	„	„	40	„
„ 1511 верстви пояс	ракується	„	50	„	„

За проїзд у **IV-му класі** платиться половина ціни білета 3-го класу.

За проїзд у **II-му класі** плата береться в півтора рази більша, ніж за проїзд у III класі.

За проїзд у **I-му класі** платиться у 2½ рази більше ніж у II-му.

Діти до 5 літ за проїзд не платять нічого; а за дітей од 5 до 10 літ береться четверта частина того, що платить дорослий чоловік.

Багаж, що важить не більш як пуд на пасажиря, перевозиться дурно в багажному вагоні; за інші ж кожн. 10 хун. (рахуючи неповні 10 хун. за повні) береться плата од 1 до 300 вер. по 0,575 коп. з верстви; од 301 до 325 вер.—17,25 і далі за кожний пояс по 1½ коп.

Пасажирні білети мають силу як до далекости дороги:

од 1-шої до 225 вер.—	1 сут.	од 826 до 1125 вер.—	4 сут.
„ 226 „ 525 „ —	2 „	„ 1126 „ 1525 „ —	5 „
„ 526 „ 825 „ —	3 „	1 т. д. рахуючи по 400 в. на	сутки.

Про те, щоб спинитися в дорозі. Коли пасажирові треба спинитися на якійсь станції своєї подоржі, то він повинен про це заявити начальникові станції зараз, скоро спинився поїзд, і показати свого білета. Начальник станції робить на білеті помітку „Остановка, станція...“ (яка саме). Потім як сідати знов на поїзд, не пізніш як за 10 хвил. до одходу поїзда, пасажир повинен подати свого білета в касу, щоб там на йому наново зазначено дату й номер поїзда, яким він має їхати. Без такої зазначки білет не має сили.

Увага. Коли пасажир спиняється на тих станціях, де він переходить з однієї залізниці на іншу, то заявляти про це не треба.

Про невіїзд у свій час. Коли трапиться, що пасажир не од'їде з тим поїздом, на який узяв білета, то щоб той білет не пропав, треба зараз же заявити про це начальникові станції, і він становить в такім разі на білеті штамп „Остановка“.

Скільки верстов залізницею од Київа та од Петербургу до оцих городів у Росії:

	Од Київа.	Од Петер.		Од Київа.	Од Петер.
До Архангельська	1989	1441	До Новочеркаського	941	1722
„ Баку	2128	3005	„ Одеси	612	1818
„ Батума	2943	3820	„ Олександрова	958	1276
„ Бреста	541	1010	„ Омська	3289	3294
„ Вілостока	667	883	„ Орла	588	968
„ Варшави	738	1045	„ Оренбургу	1991	1999
„ Вержболова	875	836	„ Пензи	1231	1282
„ Вільни	688	658	„ Перми	3238	3246
„ Вітебська	934	747	„ Петербургу	1346	—
„ Владикавказу	1545	2422	„ Полтави	313	1473
„ Вологди	1394	846	„ Пскова	1090	257
„ Вороніжа	675	1158	„ Пятигорська	1384	2261
„ Гомеля	368	1104	„ Радома	694	1165
„ Грядиці	922	1353	„ Ревеля	1473	346
„ Гродна	746	805	„ Риги	1060	549
„ Житомира	128	1275	„ Ровна	366	1136
„ Камянца	387	1442	„ Ростова-на-Д.	893	1770
„ Катеринодару	1126	2062	„ Рязані	1016	799
„ Катеринослава	556	1626	„ Самари	1599	1607
„ Єлисавету	390	1704	„ Саратова	1265	1412
„ Іркутська	5588	5597	„ Севастополя	1064	2050
„ Казані	1766	1592	„ Симбірська	1624	1450
„ Карсу	2895	3772	„ Симферополя	991	1977
„ Керчі	1086	2072	„ Смоленського	807	818
„ Кишінева	656	1862	„ Ставрополя	1267	2144
„ Київа	—	1346	„ Таганрога	826	1811
„ Ковна	785	755	„ Тамбова	911	1058
„ Красноярська	4580	4588	„ Тифлісу	2616	3493
„ Кременчука	315	1561	„ Томського	4168	4177
„ Курського	444	1112	„ Тули	765	792
„ Лібави	1046	766	„ Уральська	1671	1818
„ Лодзі	865	1189	„ Харькова	461	1341
„ Люблина	574	1160	„ Херсону	544	1275
„ Марнополя	819	1804	„ Холма	510	1236
„ Мінська	637	823	„ Царицина	1319	1615
„ Мітави	1049	591	„ Челябінська	2540	2548
„ Москви	919	604	„ Чернігова	214	1410
„ Ниж.-Новгороду	1356	1025	„ Еривані	2968	3845
„ Николаїва	564	1878	„ Юрьїва (Дерпта)	1296	379
„ Новгороду	1351	180	„ Федосії	1014	2000
„ Новоросійського	1317	2194			

ПАРОХОДИ.

Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.			Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.		
		І кл.	ІІ кл.	ІІІ кл.			І кл.	ІІ кл.	ІІІ кл.
	Дніпром.				64	Жукин	1 20	— 80	— 40
	Київ-Катерино-слав.				91	Остер	1 50	1 —	— 50
	Київ	—	—	—	110	Моровськ	1 80	1 20	— 60
53	Трипілля	1 20	— 70	— 30	135	Надинівка	1 95	1 30	— 65
82	Ржищів	2 10	1 20	— 50	153	Смолин	2 10	1 40	— 70
94	Переяслав	2 60	1 60	— 55	188	Чернігів	2 25	1 50	— 75
141	Канів	2 80	1 70	— 60		Київ-Пиньск.			
147	Прохорівка	3 —	1 80	— 65		Київ	—	—	—
175	Сокирна	3 10	1 90	— 70		Межигір'є	— 60	— 40	— 20
195	Золотоноша	3 10	2 —	— 75	45	Глівівка	— 90	— 50	— 30
215	Черкаси	3 25	2 —	— 75	85	Печки	1 05	— 70	— 35
235	Наліснтя	3 40	2 10	— 80	100	Р. Прип'ять	1 20	— 80	— 40
260	Богун	3 60	2 20	— 85	130	Чернобиль	2 10	1 40	— 70
290	Бужин	3 80	2 30	— 90	160	Шепеличи	2 85	1 90	— 95
320	Кременчук	4 —	2 50	1 —	210	Деровичи	3 15	2 10	1 5
350	Калиберда	— 85	— 50	— 25	250	Наровля	3 45	2 30	1 15
365	Машурин	1 30	— 80	— 40	268	Барбар.			
390	Орлик	1 70	1 —	— 50		Юрьів	3 60	2 40	1 20
415	Верхнедніпр	2 —	1 30	— 60	288	Мозирь	3 75	2 50	1 25
425	Паньківка	2 50	1 50	— 65		Птич Бегрин	4 05	2 70	1 35
450	Каменське	3 —	1 70	— 70	326	Скригалів	4 20	2 80	1 40
476	Катеринослав	3 50	2 —	— 75	346	Конковичи	4 35	2 90	1 45
	Київ-Гомель.				384	Петриків	4 50	3 —	1 50
	Київ	—	—	—	414	Лісковичи	4 80	3 20	1 60
	Межигір'є	— 60	— 40	— 20	458	Туров	4 95	3 30	1 65
45	Глівівка	— 90	— 60	— 30	498	Нирча	5 25	3 50	1 75
85	Печки	1 20	— 80	— 40	533	Кож.-Город	5 55	3 70	1 85
100	Р. Прип'ять	1 35	— 90	— 45	563	Стахів	5 70	3 80	1 90
111	Ниж. Жарів	1 35	— 90	— 45	598	Качановичи	5 85	3 90	1 95
134	Навози	1 35	— 90	— 45	628	Пиньск	9 —	4 —	2 —
145	Комарин	1 50	1 —	— 50		Київ-Могилев.			
156	Іолча	1 50	1 —	— 50		Київ	—	—	—
187	Бабка	1 65	1 10	— 55		Лоїв	—	—	—
190	Любеч	1 65	1 10	— 55	225	Холмич	2 70	1 80	— 90
208	Радуль	1 80	1 20	— 60	269	Отверниця	3 —	2 —	1 —
225	Лоїв	2 95	1 30	— 65	297	Річниця	3 30	2 20	1 10
250	Вовчуги	2 10	1 40	— 70	322	Р. Березина	3 60	2 20	1 20
261	Островки	2 10	1 40	— 70	348	Стрішин	3 90	2 60	1 30
285	Дятловичи	2 25	1 50	— 75	394	Жлобин	4 20	2 80	1 40
320	Гомель	2 25	1 50	— 75	424	Рогачів	4 50	3 —	1 50
	Київ-Чернігів.				452	Кистені	4 80	3 20	1 60
	Київ	—	—	—	498	Нов. Бихів	5 10	3 40	1 70
25	Микол. Пуст.	— 60	— 40	— 20	571	Ст. Бихів	5 40	3 60	1 80
43	Літки	— 90	— 60	— 30	629	Могилев	6 —	4 —	2 —

Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.			Верст.	Пароходні лінії та пристані.	Плата за проїзд.		
		і кл.	п кл.	ш кл.			і кл.	п кл.	ш кл.
	Могил.-Орша.				—	Єйськ . . .	3 75	1 75	— 90
—	Могилев . . .	—	—	—	—	Маріуполь . . .	4 —	2 —	1 —
47	Шклов . . .	— 80	— 50	— 25	—	Бердянськ . . .	6 —	3 25	1 75
61	Копись . . .	1 —	— 65	— 35	—	Керчь . . .	7 —	4 75	2 50
86	Орша . . .	1 50	1 —	— 45	—	Темрюк . . .	8 50	5 —	3 25
	Київ-Чорнобиль.				—	Федосія . . .	8 50	5 50	2 25
—	Київ . . .	—	—	—		Чорним морем.			
45	Глібівка . . .	90	50	30	—	Одеса . . .	—	—	—
85	Печки . . .	1 05	40	35	—	Євпаторія . . .	10 50	7 50	2 80
100	Прип'ять . . .	1 20	80	50	—	Севастополь . . .	12 50	9 —	3 20
—	Вирумки . . .	—	—	—	—	Ялта . . .	15 —	11 —	3 60
130	Чорнобиль . . .	2 10	1 40	70	—	Федосія . . .	17 50	13 —	4 40
	Доном, Азовським та Чорним морями.				—	Керч . . .	21 —	15 —	5 20
—	Ростов . . .	—	—	—	—	Таганрог . . .	30 50	21 50	8 —
—	Таганрог . . .	2 —	1 —	— 50	—	Поти . . .	38 —	30 —	9 60
					—	Ватум . . .	39 —	30 50	9 80
					—	Одеса . . .	—	—	—
					—	Миколаїв . . .	3 —	2 —	1 —
					—	Херсон . . .	3 60	2 40	1 —
					—	Никопіль . . .	9 —	6 —	2 80

Міра, вага та гроші.

I. Російська міра.

Вага.

Тона = 62 пуди.
 Берковець = 10 пуд.
 Пуд = 40 хунт.
 Хунт = 32 лоти = 96 золотників.
 Лот = 3 золотники.
 Золотник = 96 доль.
 Око = 3 хунти.

Аптечна вага.

Хунт = $\frac{7}{8}$ звич. хунта.
 „ = 84 золотники.
 „ = 12 унцій.
 Унція = 8 драхм.
 Драхма = 3 скрупули.
 Скрупул = 20 гран.
 Гран (gr.)

Міра на папір.

Стопа = 20 лібр.
 „ = 480 аркуш.
 Лібра (десть) = 24 аркуш.

Міра на сипке.

Четверть = 8 мірок (четвериків).
 „ = 64 гарців.
 Корець = 4 мірки.
 Мірка = 8 гарців.

Міра на рідке.

Бочка (кухва) = 40 відер.
 Відро = 10 штопів.
 „ = 20 пляшок.
 Око (штоп) = 2 кварта.
 „ = 2 пляшки.
 Кварта = 2 півкварти.
 Кватирка = 2 кручки.
 Кручок = 1 сотка.

Міра на землю.

Десятинна = 2400 кв. сажн.
 Гони = 120 сажень удовж.
 Морг = 1230 кв. сажн.
 Різа = 5 десятин.

Міра на довжину.

Миля казен.	= 7 верстов.
„ народня	= 10 верстов.
Верства	= 500 сажень.
„	= 3500 футів.
Сажень	= 3 аршини.
„	= 7 футів.
Аршин	= 16 вершків.
„	= 2 ¹ / ₃ фута.
„	= 28 дюймів.
Фут	= 12 дюймів.
Дюйм	= 10 ліній
Локоть	= 13 вершків.
„	= 22,68 дюйм.
Морська миля (узел)	= 10 кабельтовів.
Кабельтов	= 100 морськ. сажн.
„	= 85 сажн. і 6 футів звичайн.

Квадратова міра.

Кв. верства	= 250.000 квадр. саж.
Кв. сажень	= 49 кв. фут.
„	= 9 кв. арш.
Кв. фут.	= 144 кв. дюйми.
Кв. дюйм.	= 100 кв. ліній.
Кв. аршин	= 784 кв. дюйми.
„	= 256 кв. вершки.

Міра кубична.

Куб. саж.	= 343 куб. фут.
„	= 27 кв. арш.
Куб. фут.	= 1728 кв. дюйми.
„ дюйм	= 1000 куб. лін.
„ арш.	= 21.952 куб. дюйм.
„	= 4096 куб. вершк.

II. Метрична міра.

За граниею (за кордоном), мало не скрізь, та і в нас подекуди, вживається ще так звана метрична система міри. В основу її покладено метр. Метр—це одна десяти-мільйонна частина чверти паризького меридіану. *) З метру, коли побільшувати й зменшувати його в 10, 100, 1000 разів, складеться решта всіх мір.

Міра на довжину.

1 метр	= 10 дециметрів, на нашу міру = 3 фути і 3 ¹ / ₈ дюйма = 1 арш. і 6 ¹ / ₂ вершк.
1 кілометр (100 метр.)	= 468 сажень 2 арш. 1 ³ / ₄ вершка.

Квадрат. міра і поземельна.

1 ар (100 кв. метр.)	= 22 кв. сажн.
1 гектар (100 ар.)	= 2197 кв. саж.

Щоб називати міри більші від метру, вживають слова з грецької мови: дека—десять, гекто—сто, кіло—тисяча. Щоб назвати міри менші від метру, вживають слова з латинської мови: деці—десять, центі чи сенті—сто, мілі—тисяча; таким робом, напр., декаметр = 10 метрів а дециметр = ¹/₁₀ метра.

Міра на рідке.

1 літр	= ⁴ / ₅ штопа = 13 ¹ / ₅ пляшки = ³ / ₁₀ гарця.
--------	---

Міра ваги.

1 грам	= 10 дециграмів = ¹ / ₁₀ декаграму = ¹ / ₄ золотника (приблизно).
1 кілограм	= 2 хунти 42 зол. 41 ² / ₃ долі.
Тона	= 62 пуди.

III. Чужоземна міра і вага.**Міра на довжину.**

Англія: 1 фут	= 12 дюйм. = ¹ / ₆ фатома = ¹ / ₃ ярда = 0,142857 саж.
Єгіпет: 1 пік мегендасе	. . . . . = 0,329 „
Китай: 1 чі	= 10 чжун = 0,1491 „
Ост-Індія: 1 гот.	=
¹ / ₂ ярда	. . . . . = 0,214 „

*) Меридіан—це є лінія, що ділить землю на дві рівних половини і проходить через полюси.

Персія: 1 цер.	. . . = 0,525 саж.
Румунія: 1 фут.	=
12 фингер.	. . . = 0,092 „
Сербія: 1 арш. (підалебі),	. . . . . = 0,321 „
Сполуч. Шт.: як в Англії	—
Франція: 1 метр	. . . = 0,468699 „
Швейцарія: 1 фут	=
10 дюйм.	. . . . . = 0,1406 „
Японія: 1 шаку	=
10 сунам	. . . . . = 0,1423 „

Дорожня міра.

Англія: 1 миля =	
1760 ярдам.	= 1,508584 вер.
Китай: 1 лі = 800 чи = 0,5395	"
Ост-Інд.: 1 косс =	
2000 ярд.	= 1,71429 "
Персія: 1 ферсент =	
6000 цер.	= 4,74656 "
Румунія: миля	= 7,35714 "
Сербія: агач.	= 4,688 "
Сполуч. Шт.: як в Англії —	
Франц. 1 кілом =	
1000 метр.	= 0,937398 "
Швейцарія: 1 годи-	
на дороги	= 4,49952 "
Японія: 1 рі = 36	
чжун	= 3,2672 "

Міра на зерно.

Англія: 1 квартер =	
$\frac{1}{5}$ ласта = 8 буше-	
лям = 64 галонам = 1,3853	четв.
Персія: 1 демірле =	
$\frac{1}{8}$ бакла	= 0,125 "
Єгипет: 1 ардеб.	= 0,8528 "
Румунія: боніца =	
44 ок.	= 0,4057 "
Сполуч. Шт.: як в Англії —	
Франція 1 гекто-	
літр = 100 літ-	
рам	= 0,47641358 "
Швейцарія: 1 маль-	
тер = 10 фіртелів = 0,71462	"
Японія: 1 шо = 10 нго = 0,0086	"

Поземельна міра.

Англія: 1 акр = 4840	
кв. ярд.	= 0,370415 дес.
Єгипет: 1 феддан = 0,40815	"
Китай: 1 кінг (фу) =	
100 меу	= 6,16339 "
Ост-Індія: 1 бігга	= 0,1224 "

Персія: 1 сан = 5	
більжуків—танів = 5	дес.
Румунія: 1 потон	= 0,45671 "
Сербія: 1 ланац.	= 0,52674 "
Сполуч. Шт.: як в Англії —	
Франція: 1 гектар =	
100 арів	= 0,915332 "
Швейц.: 1 юхарт =	
400 рутам	= 0,329519 "
Прусія 1 морген =	
180 рутів	= 0,233705 "

Міра на рідке.

Англія: 1 галон =	
4 кварт. = 8 пінтів = 0,36942	відр.
Румунія: = 1 ока =	
—літр.	= 0,10415 "
Сербія: ока	= 0,1437 "
Сполуч. Шт.: як в Англії —	
Франція: 1 літр =	
1 куб. дециметр =	
$\frac{1}{10}$ декалітр	= 0,0813079 "
Швейцарія: 1 квар-	
терон = 10 поттам. = 0,121962	"

Вага.

Англія: 1 хунт	= 1,10769 хунт.
Греція: міна = 1500	
драхм.	= 3,663 "
Єгипет: 1 ротль =	
180 драхм	= 1,346 "
Китай: кетлі	= 1,477 "
Ост-Індія 1 ліра =	
$\frac{1}{40}$ мунді	= 2,278 "
Персія: 1 батман =	
640 міскалей	= 7,174 "
Румунія } 1 око =	
Сербія }	
4 літри	= 3,1142 "
Сполуч. Шт.: як в Англії —	
Фрація: 1 гекто-	
грам = 100 грам =	
$\frac{1}{40}$ літра води.	= 0,24420573 "
Японія: льянка	= 0,092 "

IV. Порівняння російських грошей з чужоземними.

	Р.	К.
Австро-Венгрія: 1 корона		
= 100 гелерів.	—	$39\frac{3}{8}$
Англія: фунт. стерл. = 20		
шіл. = 12 пенс.	9	$45\frac{3}{4}$
Бельгія: 1 франк = 100		
сантимів	—	$37\frac{1}{2}$
Болгарія: 1 лева = 100		
стотіків	—	$37\frac{1}{2}$
Бразилія: 1 мільрейс =		
100 рейсів	1	$06\frac{1}{2}$

	Р.	К.
Германія: 1 марка = 100		
пфенігів	—	$46\frac{29}{100}$
Голандія: 1 гульден =		
100 центів	—	$78\frac{1}{10}$
Греція: 1 драхма = 100		
лепт.	—	$37\frac{1}{2}$
Данія: 1 корона = 100 йорів	—	52
Єгипет: 1 піястр = 40 пара	—	$9\frac{3}{5}$
Еспанія: 1 пезета = 100		
центімос	—	$37\frac{1}{2}$

Р. К.

Італія: 1 ліра = 100 центезимів	— 37 ¹ / ₂
Китай: 1 таель (Наікуан Таел) = 37,58 гр. чист. срібла = 1.000 кеш (або 100 кандорін)	— —
Люксембург: 1 франк = 100 сантим.	— 37 ¹ / ₂
Мексика: 1 пезо = 100 центаво.	1 91 ¹ / ₅
Норвегія: 1 корона = 100 йорам	— 52
Персія: 1 томан = 10 нових кран. = 100 сенар. = 1000 бісті = 10.000 динарів.	3 30

Р. К.

Португалія: 1 мильрейс = 100 рейс	2 10
Румунія: 1 леу = 100 банні	— 37 ¹ / ₂
Сербія: 1 динар = 100 пара	— 37 ¹ / ₂
Спол. Штати П. Америки: 1 долар = 100 цент.	1 94 ¹ / ₃
Турція: 1 піастр = 40 пара.	— 8 ¹ / ₂
Фінляндія: 1 марка = 100 пенні	— 37 ¹ / ₂
Франція: 1 франк = 100 сантимів	— 37 ¹ / ₂
Швейцарія: 1 франк = 100 раппен (сантим.)	— 37 ¹ / ₂
Швеція: 1 крон = 100 йорів	— 52
Японія: 1 ен золот. = 100 сен = 1.000 рін.	— 96 ¹ / ₅

Скільки коштує гербовий папер на оплату актів і документів як вищого, так і нижчого окладу і векселів:

Актовий.

Вексельний.

Розбір паперу.	Ціна аркуша.		На суму акту.				Розбір паперу.	Ціна аркуша.		На суму актів.
	Карб.	К.	Вищого окладу.		Нижчого окладу.			Карб.	К.	
1	—	50	до	100	до	1.000	1	—	10	до 50 р.
2	1	—	"	200	"	2.000	2	—	15	" 100 "
3	1	50	"	300	"	3.000	3	—	30	" 200 "
4	2	—	"	400	"	4.000	4	—	45	" 300 "
5	2	50	"	500	"	5.000	5	—	60	" 400 "
6	3	—	"	600	"	6.000	6	—	75	" 500 "
7	3	50	"	700	"	7.000	7	—	90	" 600 "
8	4	—	"	800	"	8.000	8	1	5	" 700 "
9	4	50	"	900	"	9.000	9	1	20	" 800 "
10	5	—	"	1.000	"	10.000	10	1	35	" 900 "
11	10	—	"	2.000	"	20.000	11	1	50	" 1.000 "
12	15	—	"	3.000	"	30.000	12	2	25	" 1.500 "
13	20	—	"	4.000	"	40.000	13	3	—	" 2.000 "
14	25	—	"	5.000	"	50.000	14	4	50	" 3.000 "
15	30	—	"	6.000	"	60.000	15	6	—	" 4.000 "
16	35	—	"	7.000	"	70.000	16	7	50	" 5.000 "
17	40	—	"	8.000	"	80.000	17	9	—	" 6.000 "
18	45	—	"	9.000	"	90.000	18	10	50	" 7.000 "
19	50	—	"	10.000	"	100.000	19	12	—	" 8.000 "
20	100	—	"	20.000	"	200.000	20	13	50	" 9.000 "
21	150	—	"	30.000	"	300.000	21	15	—	" 10.000 "
22	200	—	"	40.000	"	400.000	22	30	—	" 20.000 "
23	250	—	"	50.000	"	500.000	23	45	—	" 30.000 "
24	500	—	"	100.000	"	1.000.000	24	60	—	" 40.000 "
25	1000	—	"	200.000	"	2.000.000	25	75	—	" 50.000 "
26	1500	—	"	300.000	"	3.000.000				
27	2500	—	"	500.000	"	5.000.000				

Увага. Коли на оплату акту нема поперу, який би ціною відповідав оплаті, то те, чого не стає, можна додати гербовими марками. Марки гербові бувають ціною в—5, 10, 15, 20, 50, 75 коп. і в 1 карб. 25 коп.

Товариства, спілки та збори.

Маніфестом з дня 17 октября, року 1905, було обіцяно дати народові волю, дати громадянські та політичні права. До таких прав належить і права громадян вільно засновувати товариства та спілки і збиратися, щоб прилюдно обмірковувати справи державні, громадські та економічні. Обіцяні маніфестом права ці повинна була завести в закон ще перша Державна Дума, а до того часу, поки вона збереться і зробить це, уряд видав 4 березоля року 1906 так звані „Дочасні правила про товариства, спілки та збори“, і вони мають силу й досі. Дальше подається тут де-що з цих правил.

Про товариства та спілки.

1. За товариство вважається гурт людей, що з'єдналися для якоїсь гуртової роботи і не мають на меті особистої користи, а спілкою—коли два чи й більше таких товариств об'єднуються поміж себе.

2. Товариства й спілки можна заводити, не питаючись поперед у дозолу від правительственої влади, додержуючи тільки правил, поданих у оцих артикулах.

3. Товариства, в яких бувають філії, і спілки повинні мати усі свої статuti і підлягати правилам, зазначеним в §§ 6—8, 21—40. Міністр внутрішн. справ може у всякий час, коли знайде потрібним, скасувати товариства, в яких є філії, так саме й спілки, коли він думає, що діяльність цих товариств і спілок погрожує громадському спокоеві й безпечності.

5. Хто хоче завести товариство чи спілку, на основах, що не відповідали б зазначеним у цьому законі правилам, то повинен проект статуту такого товариства чи спілки подавати якому треба міністрові чи главноуправляющому окремою частиною, щоб той статут затверджено встановленим порядком.

б) Заборонено Товариства: а) що мають мету, ворожу громадянській моральності або заборонену карним законом, або таку, що погрожує громадському спокоеві й безпечності; б) якими порядкують інституції або люде, що пробувають за кордоном (за гряницею), коли товариства ці мають політичну мету.

7. Неповнолітні, а також учні низчих і середніх шкіл не можуть засновувати товариств або бути в їх.

9. Служащі, хоч би і „по вольному найму“, в урядових інституціях чи на залізницях або на телефонах, призначених для громадського вжитку, можуть засновувати проміж себе товариства для добродійної мети або щоб задовольняти духовні й матеріальні свої потреби, але не инакше як на підставі статуту, що затвердить їх начальство.

13. За—для справ про заведення, реєстрацію, заборону і скасування товариств і спілок заводяться губернські й областні для справ про товариства присутствія.

17. Особи, що бажають завести товариство, повинні подати про те писану заяву до губернатора чи градоначальника. Коли за два тижні, відколи губернатор або градоначальник одібрав заяву, особам, що подали заяву, не буде оповіщено постанови присутствія про недозвіл товариства, де точно показано підстави того недозволу, товариство може починати свою роботу.

18. В заяві (арт. 17) треба зазначити: а) мету товариства; б) імення, по батькові, прізвища, звання і адресу тих, що засновують товариство; в) межі його діяльності; г) порядок, як вибирається той, хто порядкує товариством, а коли мають завести раду товариства, то способи, як вона складається, як вибираються до неї нові члени, а також місце, де пробуває рада чи той, хто порядкує товариством та д) яким ладом члени вступають до товариства і виступають з його.

20. Право набувати і збувати нерухоме добро, складати капітали, списувати умови, позивати на суді і ставати до позвів можуть тільки ті товариства, які зареєстровано встановленим порядком, на підставі особливого статуту.

21. В статуті (арт. 20) треба зазначити: а) назвище товариства, мету, межі і способи діяльності, б) імення і як по батькові й прізвища, звання й місце, де живуть фундатори його; в) яким порядком члени вступають до товариства і виступають з його; г) скільки члени платять вкладки і яким порядком її платять; д) з кого складається рада товариства, як вона складається і доповнюється новими членами, що вона робить і де пробуває; е) коли скликаються загальні збори членів і які справи вони рішають; ж) як робитиметься звідомлення з діяльності товариства; з) яким порядком змінюється статут.

22. Заяву про бажання завести товариство, що має бути заведено до реєстру (арт. 17, 20) подають фундатори товариства губернаторові чи градоначальникові, і треба, щоб нотарь засвідчив на їй законну правоможність фундаторів та їх підписи, а до заяви додається підписаний тими самими особами статут товариства в двох примірниках і гроші, потрібні на публікації про заснування товариства.

24. Після того як товариство заведено до реєстру, на обох поданих примірниках статуту (арт. 22) робиться відповідний напис з підписом губернатора чи градоначальника, і один примірник вертається фундаторам товариства.

28. Показаним у арт. 20 товариствам, дозволяється, відповідно до мети товариства, заводити окремі інституції і підприємства, упорядковувати читання, спектаклі, концерти, базари, зібрати жертви і т. и., але додержуючи законів, які є про сі справи.

30. Прилюдні збори, що скликає товариство, підлягають тим постановам, які є про такі збори.

31. Роспорядчики чи рада товариства, зараз тільки їх вибере товариство, повинні про те на письмі сповістити губернатора чи градоначальника, чи начальника місцевої поліції, додавши реєстр розпорядчиків чи осіб, що належать до ради.

32. Роспорядчики чи рада повинні негайно сповіщати губернатора, градоначальника або начальника місцевої поліції, про зміну в складі розпорядчиків або ради товариства, заведення або скасування філії товариства, або про скасування самого товариства.

35. Коли діяльність товариства загрожує громадській безпеці чи спокою або зазначається виразно неморальним напрямком, губернатор або градоначальник має право, припинивши своєю властю діяльність товариства, про скасування його подати на рішинець губернського чи городського для справ про товариства присутствія.

40. Всі справи про товариства рішаються в першому департаменті Правительствующого Сенату востаннє, після того як викаже свою думку обер-прокурор, звичайною більшістю голосів тих сенаторів, що на той час будуть, коли ж голоси поділяться нарівно, то відповідно до думки сенатора, що на той час був у засіданні головою.

Про прилюдні збори.

I. Збори, що не вважаються за прилюдні, можна вільно скликати без сповіщення й дозволу урядової влади.

II. Прилюдними зборами вважати ті, на яких може бути необмежене число людей, або хоч і обмежене, та таких, що впорядчики зборів їх особисто не знають. Ті ж збори, де є самі члени товариства, або спілки, що законно існують, а інших людей нема, не вважати за прилюдні. Збори, що скликаються в театрах, концертних та виставових залах, в будинках громадських та станових (сословних) інституцій, і в помешканнях спеціально для прилюдних зборів зроблених або таких, що за—для тієї мети даються в найми, вважати за прилюдні.

III. Що до прилюдних зборів постановити такі правила:

1. В помешканнях учебных інституцій можуть бути прилюдні збори тільки учебного характеру чи такі, які дозволяються статутами цих інституцій або виданими для їх правилами.

2. Не в помешканні, а під небом всякі прилюдні збори вільно робити, додержуючи цих правил, не інакше тільки з окремого що-разу дозволу від губернатора чи градоначальника місцевої поліції, як належить.

3. Не вільно робити прилюдні збори в зачинених помешканнях на півверстви, а під небом—на дві верстви від того місця, де справді пробуває Його Імператорська Величність або

від місця засіданнів Державної Ради чи Державної Думи під час їх сесій.

4. Прилюдніх зборів не вільно робити по отелях, ресторанах, громадських їдальнях, кухмістерських, трактирах і т. инш.

5. Хто бажає скликати прилюдній збір, повинен на письмі сповістити про це начальника місцевої поліції—градоначальника, обер-поліцмейстра, чи поліцмейстра, чи справника, чи иншу урядову особу відповідну йому—не пізніш, як за трое суток до збору, а коли є думка оповістити про час і місце збору все громадянство, то не пізніш, як за трое суток до такого оповіщення. Коли збір скликається не в тому місці, де по всяк час живе начальник поліції, то сповіщення треба подати не пізніш як за сім суток до збору або оповіщення про його.

6. У сповіщенні треба точно зазначити день, годину, місце і які справи мають бути на зборі, також ім'я, по батькові прізвище й адресу того, чи тих, хто скликає збір.

7) Прилюдні збори, яких мета або справи суперечать карним законам, або громадській моральності, або скликання яких загрожує громадським спокоюві й безпечності, чи не може бути дозволено в місцях, де скликати прилюдні збори сі правила не дозволяють, забороняє начальник поліції. Про таку заборону, показуючи через яку з сих причин вона сталася, упорядчики повідомлються за одні сутки до наміреного збору або оповіщення про його серед громадянства, а коли збір скликався не там, де по всяк час пробуває начальник поліції, то за двоє до того суток.

8. На прилюдних зборах не вільно бути: людям озброєним, окріче тих, хто по закону буває при зброї, учням нижчих та середніх шкіл без дозволу їх учебного начальства, і всім малоліткам.

9. Хто служить на військовій чи військово-морській службі, підлягає що до участі в прилюдних зборах Найвищому повелінню 16 декабрія 1905 року.

10. Губернаторові чи начальникові місцевої поліції (арт. 5) вільно посилати на прилюдні збори урядову особу, якій ті, хто скликають або порядкують зборами, дають місце, яке вона покаже.

11. Догляд зе порядком на прилюдному зборі належить тим, хто скликає збір. Вони можуть з між себе вибрати одного чи кількох распорядчиків, про ім'я яких до початку збору треба сповістити начальника місцевої поліції (арт. 5) або призначену на той збір урядову особу (арт. 10). Коли на зборі вибрано голову, то тоді вже він повинен доглядати за порядком.

12. Особа, яка мусить доглядати за порядком на прилюдному зборі (арт. 11), повинна не дозволяти ніяких протизаконних вчинків од тих людей, що на зборі, і негайно робити відповідні заходи, щоб вернути порядок. Коли після двохразової перестороги не буде зроблено на зборі порядку, то той, хто

доглядає за порядком, повинен розпустити збір: 1) коли він вразно одхилиться від своїх справ; 2) коли на зборі висловлюються думки, що підбурюють одну частину людности проти другої; 3) коли на зборі збирають без законного дозволу гроші; 4) коли на йому виявляться люде, що не мають права там бути, і сі люде не хотять вийти або їх не виведуть і 5) коли порядок на зборі поламано бунтовливими вигуками або заявами, вихваланням або виправданням злочинств, підбурюванням до насильств, або до неслуху властям, або ж росповсюджуванням злочинних відозв чи виданів і через те збір став таким, що загрожує громадським спокоеві й безпешності.

13. Коли діється показане в арт. 12, урядова особа, що пробуває на зборі (арт. 10), вимагає від упорядчиків, роспорядчиків або від голови збору (арт. 11), щоб його роспущено. Коли ті сього не зроблять, то після двохразової перестороги, ся особа роспускає збір своєю властю.

Про Державну Думу.

(3 Царського указу 20 лютого, року 1906).

1. Про склад Державної Думи та про лад у ній.

1. Державна Дума встановляється на те, щоб обмірковувати законодатні проекти, які потім, згідно з основними законами та відповідно до порядку, установленого в цьому статуті та в статуті Даржавної Ради, йдуть до найвищої Самодержавної влади.

2. Державна Дума складається з членів, яких оббірає людність Російської імперії на п'ять літ, на основах, показаних у статуті про вибори до Думи.

3. З указу Царської Величності Державну Думу може бути розпущено раніше, ніж скінчиться п'ятилітній термін, на який вибрано її членів. Тим самим указом призначаються нові вибори до Думи і час її скликання.

4. Як довго що—року має працювати Державна Дума і коли й на який час перепиняється її робота на протязі року,—це визначають укази Царської Величності.

5. Державна Дума може складати з поміж своїх членів одділи та комісії для попереднього розроблювання справ, що має вона розглядати.

6. Число відділів та комісій, склад їх, і що вони мають робити,—призначає Державна Дума.

7. Щоб засідання Державної Думи було законне, треба, щоб на йому було не менш як третина всіх членів того складу Думи.

8. Державна Дума содержується коштом державного скарбу.

II. Про голову Державної Думи, її відділів та комісій.

9. Голову Державної Думи та двох його товаришів вибирає Дума межи своїх членів на один рік; як рік скінчиться, тих самих людей можна вибрати знову. Голова, крім зазначеного в пункті 3-му випадку, виконує свої обов'язки аж до нового вибору голови. Обібраний на останній рік п'ятиліття (п. 2) голова виконує свої обов'язки до кінця п'ятиліття. Коли голови немає в Думі, його обов'язки виконує один з його товаришів, постановою Думи на те призначений.

10. Голова Державної Думи подає на Найвищий розгляд про діяльність Думи.

11. Відділи та комісії (п. 5) вибирають голов з поміж своїх членів.

12. Щоб обмірковувати загальні справи, що до діяльності Думи, під порядкуванням її голови, є рада, що складається з товариша голови Думи, а також з секретаря Думи та одного з його товаришів, постановою Думи на те призначеного.

III. Про членів Державної Думи.

13. Члени Державної Думи, вступаючи до Думи, дають торжественну обітницю по встановленій формі.

14. Члени Державної Думи мають право цілком вільно обмірковувати і говорити про всі справи, які належать до Думи, і не повинні давати звідомлення своїм виборцям.

15. Член Державної Думи може бути обмежений або позбавлений волі не інакше, як за постановою судової влади, а також не може бути арештований за довги.

16. Щоб арештовати члена Держ. Думи під час думської сесії, треба просити на це попереду дозволу від Думи, окрім випадку, коли члена Думи позивають до відповідальности ладом зазначеним у арт. 22, або коли взято члена в той час, як він робив злочинство, чи другого дня.

17. Член Державної Думи може зректись членства, заявивши про це на папері голові Думи. Вважається, що член Думи, який зречеться дати торжественну обітницю по встановленій формі, вступаючи до Думи, знімає з себе членство.

18. Член Державної Думи перестає бути членом, коли: а) утратить російське підданство, б) утратить ценз, що дає право ставати до виборів; в) вступить до дійсної військової служби та г) настановлять його на державну службу, за яку має діставати визначену плату, опріче посад міністрів і головних управителів окремих частин.

19. Опріче показаних у передньому (18) артикулі випадків, член Державної Думи перестає бути членом, коли станеться те, що показано в п.п. *а*, *б*, *в* та *ж* арт. 7-го Статуту про вибори в Думу.

20. Член Державної Думи дочасно втрачає право брати участь в її зборах, коли: а) покликано його буде до слідства або до суду яко обвинуваченого в злочинствах, визначених у п. *а* арт. 7 Статуту про вибори в Думу, або за які має одніматися в його посада, б) об'явлено його неспроможним довжником—аж поки визначено буде, яка то неспроможність.

21. Член Державної Думи перестає бути членом (арт. 18 та 19), так саме й дочасно втрачає право брати участь у її зборах (арт. 20) через постанову Думи.

22. Член Державної Думи, за злочини, які він зробить, виконуючи чи з приводу виконання обов'язків, які лежать на йому як на члені Думи, позивається до відповідальности таким порядком і на таких підставах, які встановлено для позивання до відповідальности вищих урядовців державного порядкування („Св. Зак.“, т. 1, ч. 2, вид 1903, уст. Держ. Ради, арт. 105—113).

23. Членам Державн. Думи під час її сесій дається від скарбу по 10 карб. в день кожному, окрім того членам Думи повертаються від скарбу трати за проїзд раз на рік до Петербургу і назад до місця, де живе депутат, рахуючи по 5 коп. на верству. Члени Думи, які разом з тим мають посади міністрів чи головних управителів окремих частин, не одержують згаданої плати по 10 р. на день.

V. Про справи, які належать до розгляду в Державній Думі.

31. До Державної Думи належать такі справи: а) справи, що вимагають видання законів і штатів, а також їх переміни, до їх сили і скасування; б) державний розпис прибутків і трат укупі з фінансовими обрахунками міністерств і головних управлінь, також і грошові зо скарбу асігновки, про які не говориться в розписові, на підставі встановлених правил; в) звідомлення державного контролю про те, як виконав він державний розпис; г) справи про відчуження частини державних прибутків або маєтків, що вимагають Царського дозволу; д) справи про будову залізниць безпосереднім порядкуванням скарбу й його коштом; є) справи про заснування компаній на акціях, коли при цьому просять зробити винятки з законів, що існують; ж) справи, що подаються до розгляду Думі окремим Найвищим велінням.

Увага. До Державної Думи належать також обрахунки і розкладки земських оплатків в тих місцях, де ще не заведено земських інституцій, а також справи про побільшування земських чи городських оплатків проти міри, що визначають земські збори та городські думи.

32. Державна Дума може знімати справу про скасування чи перемену тих законів, що вже є, або про видання нових (арт. 55—57), опріче основних державних законів.

33. Державна Дума може запитувати міністрів і головних управителів окремими частинами, які підвладні по закону правительствующому сенатові, з приводу таких учинків чи від їх самих, чи від підвладних їм особ або інституцій, які здаються невідповідними законові (арт. 58—60).

Новий закон про вибори до Державної Думи.

3-го (юня) червня р. 1907 видано новий виборчий закон до Державної Думи.

Як звести докупи все, чим новий закон одрізняється од старого, то ми помітимо такі одміни:

1. Закон зменшив число членів у Думі на 82 чоловіка: по новому закону членів у Думі повинно бути тільки 442 замість 524, як було в перших двох Думах. Найбільшої шкоди зазнали Польща, Кавказ та інші далекі країни, бо Польща обіратиме тепер тільки 14 послів замість 46, Кавказ усього 10 замість 25, а всі інші далекі країни посылатимуть тепер тільки 15 чоловіка проти торішніх 50. Де-яким же губерніям, а то й цілим „областями“, зовсім не дано тепер права послати од себе послів, як от: Якутській області, всім середне-азіатським губерніям, що за Уралом, опріче одного тільки козачого уральського війська, що посылатиме од себе 1 чоловіка.

2. По тих губерніях та країнах, по яких живе народ усяких націй, закон дає право звеліти людям ставати до виборів не усім гуртом, а хто до якої нації належить: полякам окремо, жидам теж окремо, москалям (руським) також окремо, тільки нам, українцям, ні, бо нас закон лічить до руських; або ж може звеліти, наприклад, жидам й полякам йти вкупі, а руським нарізно од їх.

3. Попереду, для того щоб вибрати послів з'їздилися до губернії виборці од чотирьох груп: 1) уповаженні од волостей, 2) од земельних власників, 3) од городів і 4) од робітників (не по всіх, а тільки по деяких губерніях). Поділ на категорії і в новому законі зостався той самий, тільки по городах усіх виборців поділено на дві групи як до достатків: на багатих і на бідних, і кожен гурт вибратиме послів од себе окремо. Зроблено це так тому, що попереду аж 26-ти найбільшим городам дано було право посылати од себе до Думи своїх послів, тепер же таке право залишилося тільки семи городам: Київу, Одесі, Петербургові, Ризі, Варшаві та Лодзі, в перших п'ятьох городах установлено просте голосування, а в двох останніх—двухрядне.

4. Важну дуже зміну внесено в новий закон ще й ось у чому. За старого закону було так, що як тільки вже до губер-

ні поз'їздяться уповажнені од усіх груп людности, та закон велів, щоб попереду ніж приступати до виборів, уповажнені од крестян обрали сами з поміж себе когось одного на посла, а потім уже всі уповажнені сходились і гуртом вибірали од усіх стілько послів, скілько визначено по закону од кожної губернії. А тепер крестянам не дано вже права вибрати окремого когось на посла нарізно од усіх інших, а на томісьць закон установаляє такий порядок, що з уповажнених од селян вибірають, таки одного, та тільки його вибіратимуть не самі вже крестяне, як колись було, а всі гуртом; всі гуртом повинні вибрати одного з земельних власників, одного з уповажнених од городів і нарешті одного із уповажнених од робітників там, де встановлено окрему робітничу курію.

Щоб можна було уявити собі як слід вагу цих найголовніших та інших дрібніших змін, що зроблено в новому виборчому законі, спробуємо показати все це на цифрах.

До перших двох Дум від 53 губерній та 24 великих городів (Варшави та Лодзі ми не лічимо сюди, бо тепер для їх встановлено особливий порядок виборів) на вибори з'їздилось 8.496 уповажнених. По новому ж закону тепер уповажнених з'їздитиметься тільки 5864,—то б то на 2632 чоловіка менше проти попереднього; за старого закону в 24 городах, що мали своїх послів у Думі—з'їздилось 2.509 виборців, а тепер їх в 5 городах збіратиметься тільки 560 чоловіка.

Ще дужче видко буде сі зміни в новому законі, як що ми од гуртових цифр поглянемо на кожну групу виборців з'окрема.

Почнемо з *крестян*. Попереду в 53 губерніях крестяне вибірали 2654 уповажнених од волостей, тепер же вони вибіратимуть тільки 1160, то б то на 1494 чоловіка менше проти колишнього.

Поглянемо на *великоземельних власників*. Попереду на 6164 всіх виборців на їхню частку припадалося 1965 чоловіка, а тепер на 5252 всіх виборців од їх прибуватиме на вибори 2647 уповажнених,—то б то на 682 більше проти попереднього, скрім того тепер на їх боці буде вся перевага, бо на їх долю призначається як раз половина всіх виборців.

Що до *виборців од городів*, то на перший погляд може здатися, що тут ніяких змін не зроблено, а все зосталося так, як і було попереду, бо попереду їх було 1368 чоловіка, а тепер—1333. Тільки ж треба вважати на те, що теперішніх виборців городських ніяким чином не можна рівняти до колишніх. Під час виборів до перших двох Дум городських виборців не було поділено на дві курії,—на курію заможних городян і курію, як що не бідноти, то все ж таки людей невеликого достатку. До перших двох Дум кожний найбільшій городянин, аби тільки він мав ценз, ставав до виборів нарівні з найбагатчим дукою. Тепер же городян поділено на дві курії: багатчих і мало заможних і просто бідних людей; перших в кожному городі набе-

реться жменька проти тисячів і десятків тисячів других. А тим часом багатчі в 53-х губерніях обіратимуть 743 виборців, а од тисячів малозаможних й бідноти набіратимуться їх тільки 590 чоловіка.

Нарешті ми дійшли до *робітників*. Попереду закон давав їм право в 53-х губерніях і великих городах вибрати уповажнених 229 чоловіка, а тепер вони обіратимуть тільки 164. Найголовніші зміни у законі що до виборчих прав робітників зроблено в двох пунктах: 1) робітники тепер вже не матимуть права вибрати на самостійнім з'їзді своїх уповажнених по великих промислових городах, як Петербург, Москва то що; 2) потім значно зменшено число виборців од робітників на виборчих з'їздах у губернії.

Окрім цього до нового закону додано всі ті пояснення, що видав торік сенат що до їх виборчих прав крестян та робітників. В ст. 37 закону про крестян сказано: „виборців вибірають волосні сходи з крестян-домохазяїв, що належать до сільських громад тієї волости, або приписані до неї, які, володіючи в межах волости наділеною чи придбаною у власність землею і живучи у волості не менше як рік, сами хазяйнують“. А ст. 62 додає, що „особ, що належать до сільських чи волосних громад, не можна вписувати до списків земельних власників і городських виборців по повіту, хоча б вони й володіли встановленим для того цензом“. Закон змінивсь для крестян ще й ось у чому. Старий закон (ст. 89) давав селянам право перед виборами до Думи наново вибрати уповажнених на волосних сходах, тим часом як ст. 83 у новому законі не дає селянам цього права.

**Скільки послів посилає Україна до Державної Думи по закону
3 іюня року 1907 р.**

Г у б е р н і ї.	Скільки послів.
Волинь	13
Катеринославщина	10
Київщина	} місто Київ 2 } } губернія . 13 }
Кубань	
Поділля	13
Полтавщина	12
Таврія	6

Г у б е р н і ї.		Скільки послів.
Харківщина		11
Херсонщина	} місто Одеса 2 } } губернія . . 10 }	12
Чернігівщина		10
Холмщина		1
Усього по Україні		105

Увага. Крім почитаних, українці живуть ще в губерніях: Курщини (українців по перепису 1897 року було 22,2⁰/₀), Донщини (укр. 29,5⁰/₀), Вороніжчини (укр. 36,1⁰/₀), Ставропольщини (укр. 36,6⁰/₀), Гродненщини (три цілком українських повіти: Більський, Брестський та Кобринський) та Бесарабії (укр. 19,6⁰/₀). Ці губернії не прижитано до наведеної таблиці через те, що в жадній із них українці не становлять більшости і, таким чином, вони не мають надії провести до Думи своїх кандидатів.

Про першу й другу Державні Думи.

Вік першої Думи Державної був не довгий: працювала вона всього 72 дні: день 27 квітня (апріля) 1906 р. був перший день її праці, а 7 юлія (липня) того ж року—останній.

Що ж ця Дума зробила за той час? А зробила вона за 72 дні свого животіння ось що. Насамперед вона гуртом склала і уповажнила свого голову подати до царя адресу, в якій показувала, що на її думку треба зробити, щоб у державі був добрий лад та щоб народові всьому як слід жилося.

У адресі було сказано, що треба: 1) щоб увесь народ мав право ставати до виборів, а не де-хто тільки; 2) щоб було дано права і волі однаково для народу всіх класів і всіх націй і щоб ці права й волі було забезпечено в законі; 3) щоб міністри відповідали перед Думою і щоб Дума мала право їх контролювати; 4) щоб увесь народ у державі знав один закон і корився йому, і не було ніяких виняткових та надзвичайних порядків; 5) щоб між царем і народом не був ніхто на перешкоді; 6) щоб закон забезпечував за кожною людиною: незайманість особи, волю віри, слова і друку, волю зборів, спілок і страйків (стачок); 7) щоб усі громадяне були рівні перед законом і щоб ніхто не мав ніяких привілеїв та особливих прав на шкоду другим; 8) щоб закон і суд стояли вище по-над усіма і щоб над ними ніхто не мав власти; 9) щоб було скасовано кару на

смерть; 10) щоб усі землі удільні, казенні, кабинетські, манастирські та приватних власників перейшли до хліборобів; 11) щоб крестян було зрівняно у правах зо всіми иншими людьми у

Прф. С. Шуромцев.

(Голова I Державної Думи).

вспіла зробити: 1) прохала царя, щоб було помилувано всіх, що сидять по тюрмах та пробувають на засланні за політичні вчинки та думки; 2) розглянула й обміркувала проект земельної реформи; 3) склала законопроект про незайманість особи; 4) склала і приняла закон про скасування кари на смерть; 5) почала складати закон про рівність усіх громадян; 6) склала закон про волю зборів; 7) асігнувала 15 мил. карб. на запомогу голодним.

Окрім того Дума розглянула і обміркувала багато запитаннів про незаконні вчинки адміністрації й инших начальників, вирядила комісію з трьох членів до Білостоку, щоб на місці довідаться про погром у йому; про незаконну конфіскацію газет та

державі і знято з їх опеку начальства; 12) щоб було забезпечено права і працю робітників; 13) щоб було заведено для всього народу даремну науку; 14) щоб було розложено по правді оплатки; 15) щоб не витрачалися марно народні гроші; 16) щоб до самого ґрунту було зреформовано місцеве урядування і самоврядування; 17) щоб зроблено було реформи в армії й флоті і 18) щоб не робилося кривди усяким національностям та племенам, яких у Росії багато, а щоб кожна з їх мала змогу розвиватися і задовольняти свої потреби.

Звичайно, що всього цього за 72 дні не можна було зробити. Перша Дума ось що

Ф. Головин.

(Голова II Державної Думи).

про друкування чорносотенних прокламацій у „Правительственному Вѣстнику“ і т. ин.

* * *

Вік другої Думи був мало що довший од віку першої: проживотіла вона всього 103 дні. Першого разу вона зійшлася 20 лютого (февреля) р. 1907, а останнього—2 червня (іюня) того ж року.

Чимало часу згаяла друга Дума поперед усього на те, щоб розглянути права депутатів і перевірити, кого по правді, а кого не по правді обрано. Потім, щоб споріше йшла робота, Дума мусила виробити і скласти сама для себе наказ, в якому списано всі правила, як і що треба робити; обрала з поміж членів велику силу комісій для розгляду і обміркування всіх законопроектів і всяких інших справ, що вони подавали їх на розгляд Думи вже готовими з потрібним матеріалом до їх,—це все для того, щоб Дума, знаючи в чім річ і маючи готовий уже матеріал, менше гаяла часу. Так обрано було комісії: фінансову, бюджетову, бібліотечну, розпорядкову, редакційну, а всіх 23 комісії. Зробивши це все, Дума почала розглядати і обміркувати законопроекти. За час своєї роботи вона розглянула, обміркувала і прийняла 20 законопроектів: про асігновку 6 мил. карб. на запомогу голодним, про новий набір рекрутів, про штати в Думі, про нову асігновку 17 мил. карб. на запомогу голодним; про скасування правил 3 квітня (апріля) р. 1892, які веліли карати за таємні школи у Польщі; про скасування військово-польових судів; про оплатки з земель у Туркестані і 11 дрібних законопроектів, з якими вдалося до Думи міністерство торгівлі.

Окрім того Дума розглянула і не дала своєї згоди на 6 законопроектів, що подали міністри.

За цей же час Дума приготувала чимало своїх дуже складних і важних законопроектів; перед самісеньким роспуском цілком були вже, наприклад, виготовувані законопроекти про місцеве самоврядування, про суд, про незайманість особи. Чимало попрацювала Дума і коло проекту про земельну справу. Але ця робота, як і робота першої Думи, спинилася через те, що Думу роспущено було.

Українська Громада в Державній Думі.

Число послів до числа усієї людности в Росії за перших двох Дум пристосовано було так, що один депутат припадав на кожні 250 тис. людей. Як би увесь український народ, якого налічують 25 чи 26 мільйонів у Росії, та був свідомий, то б то розумів, що він таке за народ і яких саме послів йому треба

посилати до Думи, щоб як найкраще обороняли його інтереси в їй, то в українській думській Громаді повинно було б бути найменше 100 чоловіка.

Всі губернії, де живе український народ, можна поділити на дві частини: в першій половині губерній українського народу найбільше і він переважає народ інших націй і через се губернії ці не тільки ми, а і всі вважають за українські і так їх і називають; в другій половині губерній, навпаки,—українців живе менше од народу інших націй. Ми подамо спочатку таблицю губерній першої частини і покажемо цифрами, скільки кожна з них послала послів до двох перших Дум, а потім таблицю губерній другої частини також з числом послів од кожної.

Табл. I.

1. Волинська	13
2. Катеринославська	10
3. Київська	16
4. Подільська	13
5. Полтавська	12
6. Харківська	11
7. Херсонська	11
8. Чернігівська	10

Всього . . . . . 96 п.

Табл. II.

1. Бесарабська	9
2. Таврійська	6
3. Курська	11
4. Воронізька	12
5. Донщина	12
6. Кубань	6
7. Люблінська	5
8. Гродненська	7
9. Минська	9
10. Могилівська	7
11. Ставропільська	3

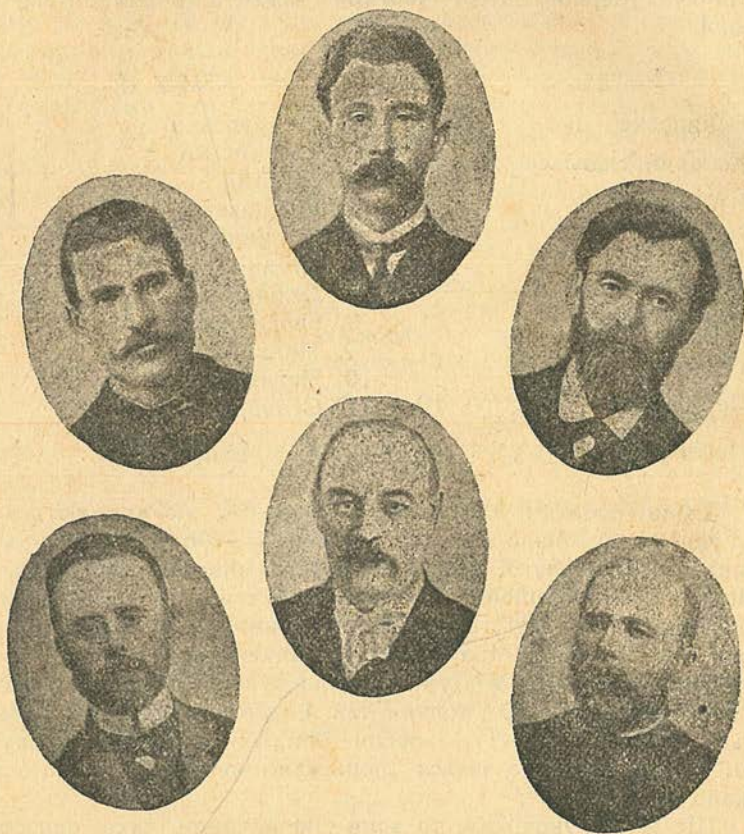
Всього . . . . . 87 п.

Таким побитом, од перших 8 губерній, що вважаються за суто українські, йшло до перших двох Дум 96 послів, а од 11 інших губерній другої частини, в котрих живе нашого народу не менш як 6—7 мільйонів—87 послів, а всього—183. Цифри сі як найкраще доводять, що як би українці як слід розуміли свої права і впоминалися про їх та держалися одного гурту, то до Української Громади в Думі повинно було б уступити не менш як 100—120 послів. От поляки так і зробили: їх у Росії набереться мільйонів 10—11, і послі їнші, як один чоловік, злучились у один гурт, що звався „польським колом“, і до якого належало 46 послів.

Що ж до українців, то вони не виявили такої одностайности. Хоча вони в обох Думах і згуртувалися у громаду, проте ні за першої, ні за другої Думи в Українській Громаді їх не було стільки, скільки треба було б: за першої Думи до Української Громади вписалося 44 послів, а за другої 47.

Через що воно так сталося? Коротко кажучи, ось через що. Кожна людина в світі знає, якої вона нації і цупко держиться свого: німець знає, що він німець і проти кожної людини

иншої нації оборонятиме себе і свою націю, мову та звичаї, як би та людина чужої нації та заходилася зневажати чи якимсь иншим способом кривдити німця; кожний поляк знає, що він поляк і робитиме теж саме, що й німець, як хтось його почне тиснути; так само поводитиметься татарин, єврей, вірмен, грек чи хто инший. Тільки українець не знає, хто він, що він, якої він нації. Він знає, що він не німець, не грек, не венгерець, знає навіть, що він не „руський“, чи як іще кажуть, не „москаль“ або не „кацап“, тільки ж хто він саме такий, то наш українець здебільшого не прибере собі назвища, хіба що іноді скаже: „та ми хахли“, і мало хто серед нашого народу свідомий того, яка

Зверху: М. Онацький, В. Шемет, П. Чижевський.

Знизу: А. Вязлов, І. Шраг, Г. Зубченко.

його національність. Зробилося ж це через те, що народ наш ходить у темряві і не знає правди, бо він просвіти не має і його мова українська довгий час не мала волі та й тепер нею

не вільно вчити по школах, а чрез те й школи в нас такі, що не може наш народ добувати собі у їх доброї науки. Через те й сталося, що замісто 100 чи 120 послів в обох українських думських Громадах було тільки 44 та 47 послів.

Решта ж послів з України не схотіла себе взнати за українців і поприлучалася до усяких інших партій та гуртів у Думі. Ці партії хоч і не ставилися вороже до нашого народу і не мислили йому зла, та тільки ж наше лихо не доходило їм так до серця, як воно доходить нам самим.

Зверху: Є. Сайко, В. Хвіст, Н. Довгополов.

Знизу: М. Рубісов, А. Гриневич, С. Нечитайло.

Сяк чи так, а тільки ж в обох перших Думах поміж послами з України знайшлося десятків чотирі таких послів, які надумались, що їм треба згуртуватися в окрему громаду, щоб пильнувати інтересів своєї країни й рідного їм українського народу і промовляти в Думі од його імени. Спочатку таких сві-

домих людей, що бачили, що українцям треба увійти в згоду, спільно держатися виступати поміж послами, було не багато, але де далі посувалася наперед робота в Думі, то розумнішим з послів українських все ясніше ставало, що в такій величезній державі, як Росія, країна до країни і народ до народу не приходяться так, щоб їх усіх можна було міряти на один кшталт і однакові для їх усіх закони видавати. Що правда, серед тих реформ, що давно вже настигли і ждуть своєї черги, набереться дуже багато таких, що однаково всім народам їх треба. Але поміж сими реформами чимало є таких, що їх треба не однаково заводити в життя. Візьмемо до прикладу хоч би школи. Їх однаково треба всьому народові, без просвіти, в тій темряві, в якій народ пробуває тепер, не можна народові далі жити. Але щоб ця просвіта по школах та була справжньою просвітою, а не запаморочувала дітей, і щоб вона швидче розгонила темряву, треба, щоб по школах дітей учено було тією мовою, до якої вони звикли змалечку, якою говорять й говорили їхні батьки й діди. Виходить, що в закон про народню просвіту треба вписати про мову в школах, щоб дітей учено було їх рідною мовою. І депутати Думи, що були од поляків, грузинів, татар, вірмен то що, впоминалися про це в Думі. Видима річ, що й кращим і розумнішим послам з України повинно було впасти на думку зняти мову і про школи на Україні.

Візьмемо далі грошові справи в державі. До скарбу (казни) припливає що-року з усіх країн гуртом сила грошей, з однієї країни більше, а з другої менше, бо одна богатша, а друга бідніша, а уряд уже своєю властю велить призначити з казни скількоś там грошей на те, що треба народові в кожній з цих країн, як от сказано, на тіж самі школи, чи на дороги, чи на лікарні, чи на інші які потреби.

З України до казни тепер що-року прибуває не менш як 520 мільйонів карбованців, а витрачається з цієї суми на нашу країну 280 мільйонів карб. Виходить, що що року наших 240 мил. карб. йде на щось инше, таке, що його може нам і не треба зовсіма тим часом нашим дітям ніде вчитися, бо шкіл немає на всіх, нашим людям ніде і ні в кого поради знайти, як заслабне хто, бо лікарень і лікарів мало; ніяк восени чи весною до містечка чи до города не добиться, бо дороги немає.

Коли ми од шкіл та від справ з грішми перейдемо до якої завгодно иншої справи, то скрізь побачимо, що про кожну з їх розумний та з хистом посол з України знайде щось сказати і обміркувати її з свого боку, з свого погляду. Кому ж у Думі про всі ці справи й мову здійсмати, кому про український народ дбати, як не послам з України? Видима річ, що тільки їм. А коли вони хотіли, щоб їхня праця не пішла марно, та щоб вона була як найкористніша народові, то їм, звісно, треба було скласти гурт, щоб у гурті обміркувати як слід кожну справу, і гуртом впоминатися про все, чого треба українському народові.

Зрозумівши як слід свої завдання і спосіб, яким їх можна досягти, ті послы з України, що пішли в Думу не ради чести та вигоди своєї, а щоб стати у добрій пригоді своєму народові,—ці всі послы склали своє окреме товариство і назвали його „Українською Громадою“. Так було в першій Думі, так і в другій. Тільки за першим разом у першій Думі наші послы не відразу се добре діло зробили, а через усякі причини загаялися і не встигли ще як слід і впорядкувати свою Громаду як Думу й розпустили. Через це й наслідків їхньої роботи не лишилося ніяких, бо вони ще й не встигли як слід заходитися біля неї. Про те не можна сказати, щоб перша Українська Громада не лишила по собі ніякого сліду. Вона показала шлях послам з України в другій Думі. Бо тільки зібралася друга Дума, то поміж послами з України знайшлося кілька чоловік, що відразу намислили скликати послів українських до одного гурту і закласти свою окрему громаду на зразок торішньої. На сей заклик зразу відгукнулося до 30 послів, і 4 березня (марця) вже відбувся перший збір українських послів, на якому було постановлено закласти свою громаду і видавати свою газету. По першому зборі Громада спочатку збиралася що-тижня; обмірковувала свої справи, а між ними найголовнішу справу ось яку: як би його зробити так, щоб якомога більше послів з України погодилися між собою що до того, чого саме і яким способом їм треба добиватися в Думі для українського народу. Обміркувавши сю справу, стали на тому, що треба в основу програми думської Громади покласти програму демократично-радикальної партії, а найсамперед у Думі добиватися ось чого: 1) скасування назавжди смертної кари; 2) скасування усяких виключних законів, судів, становищ, як ось: побільшеної та надзвичайної охорони і військового стану; 3) амністії за так звані політичні і аграрні злочинства; 4) одвічального перед Думою міністерства; 5) забезпечення незайманости людини і помешкання, а також волі слова, друку, зборів, спілок і віри; 6) рівноправности, як окремих людей, так і націй; 7) одвічальности перед судом чиновників урядових так само, як і всіх людей; 8) вселюдної початкової освіти і націоналізації школи; 9) реформи земського і городського самоврядування, в якому братиме рівну участь уся місцева людність; 10) обов'язкового викупу землі у власників для хліборобів. 11) забезпечення інтересів робітників законодавчим порядком: свобода страйків, робітничих спілок, страхівка робочих, обмеження часу праці промислових робітників 8 годинами,—праці жінок і дітей (minimum змагань соціалістичних партій); 12) перетворення податкової справи; поширення бюджетного права Думи; 13) вселюдного, безпосереднього, рівного і таєного виборчого права без різниці віри, нації і полу для виборів послів до Державної Думи і т. и; 14) при перегляді Державних законів треба забезпечити ними право України на автономію; 15) рівноправности української мови в установах громад-

ських і державних на Україні; 16) щоб ширити між українською людністю свідомість про працю і змагання Державної Думи, міцно звязати з нею народ, громада послів видає часопис для українських трудових мас.; 17) громада бере участь в спілці автономістів.

По цих зборах члени Української Громади не раз промовляли в Думі. Найбільше промовляли про земельну справу послі: Сайко з Полтавщини, Нечитайло та Чигирик—з Київщини; Мороз та Семенов—з Поділля. Говорили вони, як тяжко українському народові живеться на Вкраїні без землі.

Справа з газетою, що задумала видавати громада, затяглася, і перший номер її вийшов тільки 12 апріля (квітня). Громада прибрала для своєї газети назву „Рідна Справа“. З того часу газета виходила по двічі на тиждень, рівно два місяці, аж поки роспущено було другу Думу. Кому доводилося читати цю газету, той знає, яка гарна була вона, як просто і як до ладу про все в їй писалося.

Роспочавши так гарно свою роботу, Українська Громада зразу збудила великі надії. Здавалося, що вона відразу стала на твердий ґрунт і поведе своє діло добре, добре дбатиме про український народ і доброї заживе собі слави. Та й зараз неможна їй закинути чогось лихого, бо вона добре справляла своє діло, щиро й по правді працювала, а тільки ж зробила одну помилку. Через сю помилку сталося те, що з місяць по перших зборах якось про неї мало чутно було і роботи її ніби не видно було. Помилка ця була в тому, що послі, склавши свою окрему Громаду, не виступили з так званої „партії трудовиків“, а лічилися і в цьому гурті. Як члени трудової групи, вони повинні були ходити на збірки, брати на себе працю, що накидала ця група, а цим гаяли час і їм бракувало часу, щоб пильніш працювати у своїй громаді,—се одно. Друге ж те, що у трудовій групі не було доброго ладу і згоди повної між її членами,—а без ладу й роботи доброї та корисної бути не може; особливо безладдя се давалося в знаки, як доводилося подавати у Думі свої голоси з приводу якоїсь справи. Тут треба, щоб кожна партія, умовившись заздалегідь, подавала голос одностайно, як один чоловік, а трудова група кілька разів розбивала свої голоси. Нарешті знайшлися люде серед трудовиків, що почали скрива дивитися на українців, як вони починали впоминатися про своє. А тут ще звідусіль почали до громади надходити листи та накази з України, в яких ті, що писали, домагалися, щоб Українська Громада трималася в Думі міцно й твердо на самперед, як українська. Оце все і примусило наших послів, що пристали до Української Громади, зовсім виступити з трудової групи.

Так вони й зробили. Вони склали і подали до трудової фракції про свій виступ заяву, а в їй пояснили, через що саме вони так учинили. По цьому вчинкові в Громаді знову почалася

жвавша робота. Громада почала частіше сходитися на поради і обмірковувати всякі справи, що стояли на черзі в Думі та розглядати їх з свого українського боку. Саме в той час міністерство подало до Думи свій проект про народню просвіту. Громада, розглянувши і обміркувавши сей проект, хоча й була тієї думки, що його не до пуття складено, та щоб не заборасти справи, постановила поки що додати до його де-які поправки і насамперед про мову, щоб по школам дітей учено рідною їм мовою, а потім щоб міністерство внутрішніх справ, або ж по просту кажучи поліція, не мала права ніяк устрявати до справ просвітних. А щоб можна було постачити на школи вчителів, вміли б навчати дітей українською мовою по українських книжках, то Громада домагалася: 1) щоб негайно було заведено курси української мови, літератури та історії для вчителів; 2) щоб зосени почали вчити української мови по учительських семінаріях і 3) щоб у трьох університетах: київському, харківському та одеському і студентів почали вчити тих же самих річей.

Сходючись що-дня на поради, Громада почала складати проекти законів, щоб од себе подати їх у Думу. Найважніші з цих проектів були такі: про автономію України, про місцеве самоврядування, про мову в школі, суді, церкві то-що, про сільсько-господарських робітників. Але робота Громади раптом припинилася, бо Думу було розпущено.

П р о з е м л ю .

Частина світу: Європа, Азія, Африка, Америка та Австралія.

На земній кулі є всього суходолу 136.980 тисяч квадратів. кілометрів, води 372.970 тис. квадрат. кілометр., а разом 509.950 тис. кв. кілометр. ¹⁾

Людей налічують приблизно 1.512 мільонів. Що року прибуває люду приблизно 10 мільйонів.

Порівняні статистичні данні про важніці держави світу.

Назвище держави.	Яке урядування.	Земля в кв. верстах.	Скільки народу в тисячах.	Державні в мільйонах:			За корд. торгов. в мил.	
				прибутки	видатки	довги (борги).	Соби привозять.	Вивозять за корд.
Австро-Угорщина (з Боснією та Герцоговиною). . .	Обмежена монархія.	593,873	48,592	Заг. Імп. 151 Австр. 684 Угорщ. 469	151 683 468	3,621 2,015	831	859
Аргентина (Америка)	Республіка	2,535,471	5,191	135	137	923	385	605
Афганістан (Азія).	Необмежена монархія	548,282	5,000	—	—	—	5	3
Бельгія	Конституц. корол.	25,881	6,985	199	199	1,032	1,639	1,426
Болгарія	Конституц. княз.	84,093	3,744	37	37	104	45	55
Бразилія (Америка)	Федерат. республіка	7,346,762	16,000	163	162	1,098	245	373
Великобританія і Ірландія (з колоніями)	Конституційне королівство	25,822,146	399,381	1,440	1,745	7,552	5,339	3,851
Германія	Сполуч. конст. корол.	475,128	60,605	1,139	1,139	1,516	3,458	2,814
Колонії Германські	. . . . .	2,334,259	12,648					
Греція	Конституц. корол.	56,831	2,434	45	43	301	52	31

¹⁾ Квадратовий кілометр=92 десятини.

Назвище держави.	Яке урядування.	Земля в кв. верстах.	Скільки народу в тисячах.	Державні в милійонах			Зако́д. торго́в. в мил.	
				прибутки	видатки	довги (борги).	Собі привозять.	Вивозять за корд.
Данія (з колоніями).	Конституц. корол.	204,748	2,586	39	41	128	312	259
Египет (Африка)	Держ під верх. влад. Турції, в дійсн. підл. Англії	2,599,656	19,833	106	106	973	161	184
Еспанія (з колон.)	Конституц. корол.	633,436	19,146	375	363	3,904	350	344
Італія	Конституц. корол.	251,878	33,476	645	634	5,800	727	703
Китай (Азія)	Необмежена імперія.	9,959,050	357,250	159	141	1,192	483	342
Мексика (Америка)	Республіка	1,746,069	13,607	64	64	247	167	188
Нідерланди (з колоніями)	Конституц. корол.	1,826,419	43,734	127	138	897	1,891	1561
Норвегія	Конституц. корол.	282,468	2,293	52	53	137	152	100
Персія (Азія)	Обмежена монархія	1,445,391	9,500	14	9	23	53	29
Португалія (з колоніями)	Конституц. корол.	1,966,984	12,678	94	96	1,755	160	100
Росія з Великою Княз. Фінляндією	Обмежена монархія.	18,986,531	144,185	2,230	2,107	9,014	651	1,006
Румунія	Конституц. корол.	115,414	6,292	84	82	523	115	97
Сербія	Конституц. корол.	42,442	2,624	31	33	156	30	31
Сполучені Штати Північної Америки	Федераг. республіка	8,616,407	88,976	1,419	1,318	1,690	2,173	2,953
Турція	Деспотія	2,609,108	24,029	158	157	1,191	209	133
Франція (з колоніями)	Республіка	5,819,934	88,462	1,400 союзних кантон.	1,406	11,380	2,119	2,128
Швейцарія	Федераг. республіка	36,310	3,327	45	47	33 і 84	673	546
Швеція	Констит. королєвство.	393,517	5,294	90	90	181	301	216
Японія (Азія)	Обмежена монархія.	366,762	49,815	241	235	538	475	313

Відомости про Європу.

Європа займає 9.620 тис. квадр. кілометрів, де живе 379 мільйонів народу.

Народи в Європі: славян 106 мільйонів, німців 105 м., романського плем'я 99 м., маляр 7 м., євреїв 6 м., финнів 5 м., турків та татар 5 м., литвинів 4 м., греків 3 м., кельтів 2 м., альбанців 1 м., басків, циган та инш.— кожного менш од мільйона.

Письмених на 100 душ народу: в Німеччині 98, Англії 90, Франції 85, Австрії 52, Росії 21, на Україні 19.

Учнів на 100 душ народу: в Швейцарії 19, Німеччині 18, Англії 16, Швеції та Норвегії 15, Франції 15, Нідерландах 14, Бельгії, 13, Австрії 12, Іспанії 10, Італії 9, Росії 3, Турції 2.

Скільки паперу виробляється на світі. На 3.985 папірнях виробляється всього приблизно 7.904 мільйони дестів. Половина паперу іде на книжки, а половина на газети. На кожного вчителя приходиться в Англії $11\frac{1}{2}$ дест. на рік, в Північній Америці $10\frac{1}{2}$, в Німеччині 8, у Франції $7\frac{1}{2}$, в Австрії та Італії по $3\frac{1}{2}$, в Мексичі 2, в Іспанії $1\frac{1}{2}$ і в Росії $1\frac{3}{8}$ дест.

Рівень цивілізації кожного народу, його розумового розвитку досить наглядно показує оця таблиця, де бачимо, скільки у якого народу тратиться паперу для друку (печаті) та письма. Це ж саме видко й з таблиць про число письменних та учнів по різних державах.

На 100 душ народу умірає: в Швеції 17, Данії 18, Англії 19, Фінляндії 20, Швейцарії 21, Франції 22, Росії 35.

Із 1000 народженців умірає до 5 літ: в Швеції 180, Данії 210, Англії 240, Фінляндії 260, Швейцарії 280, Франції 300, Росії коло 500.

Переглядаючи оці числа, бачимо, що за наше безладдя ми платимо тяжке подушне смерті, далеко більше, ніж платять інші держави ¹⁾.

Про Російську державу.

До російської держави належитья усієї землі в Європі та Азії 407.329 кв. миль, або 22.434.392 кв. кіломет, або 19.713.152 квад. верст. Щоб краще собі уявити, який то великий простір, скажемо, що у Росії землі більш, як наприклад, у Німеччині у 40 раз. З тієї землі хіба $\frac{1}{4}$ частина лежить в Європі, решта ж у Сибірі та в середній Азії. За останніх сто літ людей в Росії побільшало, мало не втрое, бо року 1800-го в європейській Росії було людей усього 35 мільйонів, а по перепису 1897 року в Росії було вже 129,786,969 душ. З цього величезного числа людей

в губерніях російських	71.808.199
на Україні	23.430.407
в Царстві Польському	9.402.590
на Кавказі	9.289.553
на Сибіру та на Сахаліні	5.731.732
в 5 областях степових	3.415.174
в Туркестані і Закаспійській області, з Амудар'їнським одділом і Памиром	4.175.101
Російських підданих в Хиві та в Бухарі	6.412
у Великому князівстві Фінляндському	2.527.801

Якої віри ті люде, що живуть у Росії.

Православних	об. полів.	‰
	87.123.604	69,8

¹⁾ Докладніше про це можна прочитати в „Новій Громаді“, р. 1906, кн. 4, ст. Пилиповича: М. „Державний лад і здоров'я народне“.

Магометан	13.906.972	11,1
Католиків	11.506.809	9,9
Іудеїв	5.215.805	4,1
Протестантів	3.769.756	3,0
Старовірів та сектантів	2.204.596	1,8
Вірменів грегоріан	1.179.266	0,9

Як поділяються люде в Росії по суспільному становищу (по сословіям).

	об. полів.	0/0
Дворян та чиновників	1.850.288	1,5
Духовних	588.487	0,5
Почесних граждан	342.927	0,3
Купців	281.179	0,3
Міщан	13.386.392	10,7
Селян (хліборобів)	96.916.644	77,1
Військових козаків	2.918.842	2,3

Україна в межах Росії.

Україна в межах Росії своїми більшими суцільними частинами сягає на 510 тис. квадрат. кілометрів. Се виїде мало не 450 тис. квадрат. верст, або коло 47 мільйонів десятин. Ми поділяємо Україну в межах Росії на три частини: Україну *Правобічну* (по правий бік Дніпра), *Лівобічну* (по лівий бік Дніпра) і *Степову* (в степах понад Чорним морем) ¹⁾.

На землях російської України, крім українців (72 0/0 усієї людности), живуть ще й інші народи, але в невеликому, рівняючи до українців, числі. З таблиць, які подано нижче, видно, скільки є людей на Вкраїні, якої нації та по яких губерніях вони живуть.

Українці здебільш (90 0/0) все хлібороби. З усієї людности на Україні $\frac{4}{5}$ —селяне, а міщане, дворяне, духовні, купці та люде усяких інших станів вкупі складають всього $\frac{1}{5}$ частину людности на Вкраїні.

¹⁾ Докладніше про Україну, дивись у книзі Л. Падалки: „Про землі і людність Русі-України“. В дальших таблицях всюду подано статистичні данні про людність і про землю тільки для девятьох основних українських губерній, бо виділити територію, заселену українцями, в інших губерніях з мішаною людністю нема змоги.

Числа про людність і територію взято головним чином з даних першого вселюдського перепису р. 1907 і опублікованих в 2 томах р. 1905. З того часу українська людність значно збільшилась; коли рахувати, що збільшується що-року на 1,5 0/0—1,7 0/0, то тепер можна рахувати українців 28—30 мільйонів.

Людність України по загальному перепису р. 1897. № 1.

Райони.	Губерніі.	Просто-ріль в квадр. верстах без вод.	Душ обох полів.	Чолові-ків.	Жінок.	Між ними мають 20—59 років.		Живе в городах.		Живе в селах.	
						Чоловік.	Жінок.	Чоловік.	Жінок.	Чоловік.	Жінок.
Правобічна Україна.											
Київська . . .		44,478	3,559,229	1,767,288	1,791,941	764,015	767,445	240,123	219,130	1,527,165	1,572,811
Волинська . . .		63,037	2,989,482	1,502,803	1,486,679	657,610	639,719	127,180	106,667	1,375,623	1,380,012
Поліська . . .		36,922	3,018,299	1,505,940	1,512,359	660,602	657,541	115,799	106,071	1,390,141	1,406,288
По району . . .		144,737	9,567,010	4,776,031	4,790,979	2,082,227	2,064,705	483,102	431,868	4,292,929	4,359,111
Лівобічна Україна.											
Харківська . . .		47,885	2,492,316	1,253,759	1,238,557	538,735	533,309	190,195	177,148	1,063,564	1,061,409
Полтавська . . .		43,844	2,778,151	1,376,539	1,401,612	565,351	579,110	137,723	136,571	1,238,816	1,265,041
Чернігівська . . .		46,042	2,297,854	1,118,696	1,179,158	464,207	505,719	102,521	106,932	1,016,175	1,072,226
По району . . .		137,771	7,568,321	3,748,994	3,819,327	1,568,293	1,618,138	430,439	420,651	3,318,555	3,398,676
Степова Україна											
Херсонська . . .		62,213	2,733,612	1,400,981	1,332,631	618,170	557,412	416,002	372,958	984,979	959,673
Таврійська . . .		53,054	1,447,790	762,804	684,986	334,257	280,849	159,769	129,547	603,035	555,439
Катеринославська		55,706	2,113,674	1,091,715	1,021,959	478,957	427,541	126,909	114,096	964,806	907,863
По району . . .		170,973	6,295,076	3,255,500	3,039,576	1,436,384	1,265,802	702,680	616,601	2,552,820	2,422,975
Разом		423,481	23,430,407	11,780,525	11,649,882	5,086,904	4,948,640	1,616,221	1,469,120	10,164,304	10,179,762

Райони.	Г у б е р н і і.	З 100 душ живе в городах.	На 100 чоловіків письмен- них.	На 100 жінок письмен- них.	На 100 душ в середніх числах за десятиліття 1888—1897			Число всіх сел.	Ступінь людскі.	
					Родилось.	Померло.	Цриріст.		На одну квадр. верстау жило	
									в р. 1897	в р. 1863
Правобічна Україна.	Київська	12,9	27,5	8,9	4,86	3,23	1,63	7,752	79,7	44,4
	Волинська	7,8	24,4	9,8	4,79	2,98	1,81	11,352	47,2	25,3
	Подільська	7,3	23,8	7,3	4,51	3,07	1,44	7,660	81,8	49,9
	По району	9,3	25,2	8,7	4,72	3,09	1,63	26,774	69,6	39,9
Лівобічна Україна.	Харківська	15,1	25,9	7,6	5,23	3,44	1,79	8,540	52,0	32,9
	Полтавська	9,9	27,8	6,3	4,83	2,95	1,86	12,488	63,4	43,0
	Чернігівська	9,1	29,8	7,3	4,90	3,12	1,78	7,070	49,9	31,9
	По району	11,2	27,8	7,1	4,98	3,17	1,81	28,098	55,1	35,9
Степова Україна.	Херсонська	28,9	35,0	16,3	4,59	2,54	2,05	8,100	43,9	20,7
	Таврійська	20,0	36,9	17,8	4,76	2,73	2,03	4,667	27,3	11,3
	Катеринославська	11,4	31,5	10,8	5,46	3,19	2,27	7,006	37,9	15,9
	По району	21,1	34,4	14,8	4,94	2,82	2,12	19,773	36,4	16,0
Разом	13,9	29,1	10,2	4,88	3,03	1,85	74,645	53,7	30,6	

Яка людиність і скільки живе на території України.

Райони.	Губернії.										
	Українці.	Велико-руси.	Білоруси.	Поляки.	Євреї.	Чехи.	Німці.	Молдаване.	Болгари.	Греки.	Татари.
Правобічна Україна.	Київська	2,819,145	215,816	—	68,791	430,489	—	—	—	—	—
	Волинська	2,095,579	108,683	—	184,161	394,774	27,670	171,331	—	—	—
	Подільська	2,442,819	99,818	—	69,156	369,306	—	—	26,764	—	—
	По району	7,357,543	424,317	—	322,108	1,194,569	27,670	171,331	26,764	—	—
Лівобічна Україна.	Харківська	2,009,411	451,194	—	—	—	—	—	—	—	—
	Полтавська	2,583,133	74,285	—	—	110,352	—	—	—	—	—
	Чернігівська	1,526,072	495,963	151,465	—	117,787	—	16,037	—	—	—
	По району	6,118,616	1,021,442	151,465	—	224,139	—	16,037	—	—	—
Степова Україна.	Херсонська	1,462,039	598,333	—	30,894	332,537	—	123,453	147,218	25,685	—
	Таврійська	611,121	414,089	—	—	55,418	—	78,305	—	41,260	18,048
	Катеринославська	1,456,369	379,026	—	—	99,152	—	80,979	—	—	48,740
	По району	3,529,529	1,391,448	—	30,894	487,107	—	282,737	147,218	66,945	66,788
Разом	17,005,688	2,837,207	151,465	353,002	1,805,815	27,670	470,105	173,982	66,945	66,788	214,107

З загального числа новобранців по десятиріччам

П а к о н и.	Г у б е р н і і.	Забраковано через малий зріст і інші фізичні причини.		Получили одстрочку (ст. 47 воїнськ. уст).		Всього забраковано і одстрочку получило.				
		1874—1883	1884—1893	1874—1883	1884—1893	1874—1883	1884—1893			
Правобічна Україна.	Київська	6,2	8,0	11,8	6,8	11,7	10,1	13,0	19,7	21,9
	Волинська	8,1	10,7	10,4	8,7	13,8	13,6	16,8	24,4	24,0
	Подільська	6,8	6,1	10,8	7,1	11,0	11,3	13,9	17,1	22,1
	По району	7,0	8,3	11,0	7,5	12,2	11,6	14,6	20,4	22,7
	Разом	7,7	7,0	9,5	7,8	7,9	6,9	15,5	14,9	16,4
Лівобічна Україна.	Харківська	7,2	8,7	14,1	7,1	8,3	9,1	14,3	17,9	23,2
	Полтавська	7,2	8,3	13,2	7,7	9,6	11,5	14,9	17,9	24,7
	Чернігівська	7,4	8,0	12,3	7,5	8,6	9,2	14,9	16,6	21,4
	По району	6,1	7,1	7,9	7,3	9,2	5,8	13,4	16,3	13,8
Степова Україна.	Херсонська	6,6	5,7	7,2	5,8	6,9	6,8	12,4	12,6	14,1
	Таврійська	5,4	6,1	11,0	4,9	5,5	5,6	10,3	11,6	16,6
	Катеринославська.	6,0	6,3	8,7	6,0	7,2	6,1	12,0	13,5	14,8
	По району	6,8	7,5	10,6	7,0	9,3	9,0	13,8	16,8	19,6

Райони.	Виселилося душ обох полів.					На 100 душ звичайного прироста приходилось виселившися обох полів.					
	Губернії.	Всього за 16 років 1885—1900	П о п я т и р і ч ч а м.				В середнім за 16 років 1885—1900	П о п я т и р і ч ч а м.			
			1886—1890	1891—1895	1896—1900	1886—1890		1891—1895	1896—1900		
Правобічна Україна.	Київська . . .	14,247	—	359	13,888	16,6	0,0	1,6	43,4		
	Волинська . . .	5,755	—	—	5,755	7,5	0,0	0,0	19,3		
	Подільська . . .	2,089	—	64	2,025	3,1	0,0	0,4	8,3		
По району . . .	22,091	—	423	21,668	—	—	—	—			
Лівобічна Україна.	Харківська . . .	49,183	5,773	10,277	33,120	81,0	40,9	60,7	129,1		
	Полтавська . . .	156,235	3,214	64,569	88,404	211,0	15,4	286,3	335,9		
	Чернігівська . . .	103,371	893	30,926	71,317	175,5	5,2	171,9	347,5		
	По району . . .	308,789	9,880	105,772	192,841	—	—	—	—		
Степова Україна.	Херсонська . . .	16,200	—	590	15,610	24,3	0,0	2,9	63,8		
	Таврійська . . .	6,401	—	163	6,238	16,8	0,0	1,4	41,1		
	Катеринослав. . .	13,612	—	208	13,404	20,3	0,0	1,1	43,0		
	По району . . .	36,213	—	961	35,252	—	—	—	—		
Разом	367,093	9,880	107,156	249,761	—	—	—	—			

№ 6.

ПОДІЛ ЛЮДНОСТІ: а) ПО СТАНАМ, б) ПО ВІРІ.

Райони.	ПОДІЛ ЛЮДНОСТІ: а) ПО СТАНАМ, б) ПО ВІРІ.										
	Потомствени дворяне.	Купці та почесні гражд.	Міщане.	Селяне.	Інші.	Православні.	Старовірні.	Католики.	Литеране.	Іудей.	Маромета-
Київська	39,048	23,146	672,048	2,768,542	56,445	2,933,736	—	106,733	—	433,728	—
Волинська	34,682	9,622	640,210	2,241,062	63,906	2,106,521	—	298,110	163,990	395,782	—
Подільська	30,178	13,287	492,995	2,437,736	44,103	2,358,497	—	262,738	—	370,612	—
По району	103,908	46,055	1,805,253	7,447,340	164,454	7,448,754	—	667,581	163,990	1,200,122	—
Харківська	16,940	16,017	156,549	2,263,887	38,923	2,452,292	—	—	—	—	—
Полтавська	27,157	13,900	242,329	2,459,742	35,023	2,654,645	—	—	—	110,944	—
Чернігівська	14,511	15,235	265,355	1,973,119	29,634	2,129,924	43,615	—	—	114,452	—
По району	58,608	45,152	664,233	6,696,748	103,580	7,236,861	43,615	—	—	225,396	—
Херсонська	27,272	22,848	749,349	1,846,456	87,687	2,191,079	28,054	95,227	50,557	339,910	—
Таврійська	12,425	12,702	243,739	1,123,499	55,421	1,069,556	13,724	29,393	42,654	60,752	190,800
Катеринослав.	12,074	14,479	208,607	1,846,232	32,282	1,903,264	—	32,154	39,530	101,088	—
По району	51,771	50,029	1,201,695	4,816,187	175,390	5,163,899	41,778	156,774	132,741	501,750	190,800
Разом	214,287	141,236	3,671,181	18,960,275	443,424	19,849,514	85,393	824,355	296,731	1,927,263	190,800

Групи праці.	АДМІНІСТРАЦІЯ, СУД, ПОЛІЦІЯ				Духовні професії.				АРМІЯ ТА ФЛОТ.		
	Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.	Члени сім'ї.	
Губернії.	Чоловіки.	Жінки.	Чоловіки.	Жінки.	Чоловіки.	Жінки.	Чоловіки.	Жінки.	Чоловіки.	Жінки.	
Київська . . .	5,495	39	3,267	6,728	7,768	2,643	5,480	11,669	32,768	996	2,314
Волинська . . .	3,621	3	2,282	4,989	5,498	590	5,081	10,858	49,793	994	2,323
Подільська . . .	3,494	12	2,218	4,589	5,704	693	5,174	11,114	33,684	655	1,517
По району . . .	12,610	54	7,767	16,306	18,970	3,926	15,735	33,641	116,245	2,645	6,145
Харківська . . .	3,809	74	2,256	4,632	4,111	1,430	2,099	5,020	14,656	407	1,003
Полтавська . . .	3,060	10	1,773	3,661	4,273	1,421	3,008	6,900	11,193	380	845
Чернігівська . . .	3,219	30	1,879	3,705	3,814	967	2,913	6,185	5,093	150	386
По району . . .	10,088	114	5,908	11,998	12,198	3,818	8,020	18,105	30,942	937	2,234
Херсонська . . .	5,978	4	3,185	6,958	3,925	603	3,263	6,671	42,612	1,128	2,570
Таврійська . . .	2,924	21	1,738	3,647	2,604	400	2,148	4,440	23,975	931	2,156
Катеринослав . . .	2,477	3	1,381	3,053	2,374	566	1,724	3,778	7,284	196	508
По району . . .	11,379	28	6,304	13,658	8,903	1,569	7,135	14,889	71,871	2,255	5,234
Разом	34,077	196	19,979	41,962	40,071	9,313	30,890	66,635	222,058	5,837	14,613

№ 8.

Райони.	Групи праці	Ліберальні професії.				Живуть з готового ка- пигалу.				Сільське хазяйство, скотарство, лісо- водство та рибальство.			
		Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.	
		Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Північна Україна.	Губернії	11,956	3,908	7,350	14,945	9,948	9,480	8,442	14,505	433,994	64,515	798,727	1,205,051
	Київська . . .	8,507	1,644	6,062	11,919	6,301	4,708	6,918	12,784	378,584	37,405	735,289	1,088,625
	Волинська . . .	7,750	1,883	5,419	10,574	5,814	4,189	5,395	10,124	423,509	57,116	704,194	1,090,105
	Подільська . . .	28,213	7,435	18,831	37,438	22,063	18,377	20,755	37,413	1,236,087	159,036	2,238,210	3,383,781
Південна Україна.	По району . . .	7,631	2,677	3,946	8,213	6,853	5,895	5,358	9,627	309,873	26,000	665,459	957,860
	Харківська . . .	6,539	2,017	3,928	7,719	5,872	5,492	5,003	9,548	390,791	58,411	732,590	1,085,470
	Полтавська . . .	5,176	1,470	3,264	6,349	5,350	5,467	4,587	9,023	294,408	46,654	584,354	896,969
	Чернігівська . . .	19,346	6,164	11,138	22,281	18,075	16,854	14,948	28,198	995,072	131,065	1,982,413	2,930,299
Степова Україна.	По району . . .	11,417	4,703	6,842	14,255	8,948	11,148	8,097	16,008	334,384	29,812	576,038	853,161
	Херсонська . . .	5,837	2,020	3,903	7,646	4,275	4,806	3,793	7,828	175,828	15,201	331,310	457,342
	Таврійська . . .	5,788	1,592	3,214	6,521	3,794	3,512	3,312	6,538	264,895	22,303	528,789	749,016
	Катеринославська По району . . .	23,042	8,315	13,959	28,422	17,017	19,466	15,202	30,273	774,715	67,316	1,436,137	2,059,519
Разом	65,601	21,914	43,928	88,141	57,155	54,697	50,905	95,885	3,005,874	357,417	5,656,760	8,373,599	

Райони.	Групи праці.	Обробляюча і горна промисловість.				Т Р А Н С П О Р Т.				Т О Р Г О В Л Я.				
		Самостійні.	Жінки.	Члени сім'ї.	Чоловік.	Жінки.	Самостійні.	Жінки.	Члени сім'ї.	Чоловік.	Жінки.	Самостійні.	Жінки.	Члени сім'ї.
Правобічна Україна.	Київська	110,762	16,279	78,485	148,487	17,117	490	12,865	24,530	53,894	14,668	61,579	111,604	
	Волинська	67,344	7,582	61,396	110,482	8,787	408	8,042	14,483	34,334	7,668	48,036	83,881	
	Подільська	63,620	6,560	55,513	101,876	7,287	389	6,206	11,476	39,005	8,333	53,327	93,358	
	По району	241,726	30,421	195,394	360,845	33,191	1,287	27,113	50,489	127,233	30,669	162,942	288,843	
Лівобічна Україна.	Харківська	69,285	14,178	44,712	80,654	13,073	869	7,180	14,028	18,769	5,785	13,917	25,769	
	Полтавська	54,556	10,858	42,533	75,732	7,419	375	6,426	11,599	20,208	5,504	22,683	41,258	
	Чернігівська	63,881	11,586	48,346	89,381	9,339	388	7,004	13,466	17,359	5,207	22,222	39,056	
	По району	187,722	36,622	135,591	245,767	29,831	1,632	20,610	39,093	56,336	16,496	58,822	106,083	
Степова Україна.	Херсонська	102,207	14,973	60,791	119,162	22,625	611	14,109	27,479	55,108	13,495	47,470	91,672	
	Таврійська	50,152	5,253	31,584	57,863	12,317	348	8,702	16,764	24,242	3,869	18,586	34,672	
	Катеринославська	99,545	6,566	47,020	92,726	18,194	826	11,211	21,859	23,505	3,977	18,936	35,947	
	По району	251,904	26,802	139,395	269,751	53,136	1,785	34,022	66,099	102,855	21,331	85,002	172,291	
Разом	681,352	93,845	470,380	876,363	116,158	4,704	81,745	155,681	286,474	78,496	306,766	567,217		

Р а й о н и	Групи праці.				Поденна прислуга, і ті, що приватно професією заняті.				І Н Ш І				РАЗОМ ВСІ РУБРИКИ.										
	Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.		Самостійні.		Члени сім'ї.								
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки							
Львівська Україна	Губернії	55,493	65,215	31,051	56,007	15,581	10,687	4,270	8,177	754,776	187,924	1,012,512	1,604,017	899,697	1,386,308	868,797	1,388,987						
	Київська	30,203	33,753	21,978	39,540	10,134	6,610	3,619	6,424	603,106	100,371	899,697	1,386,308	637,543	123,372	1,995,425	411,666						
	Волинська	38,187	37,579	26,721	47,929	9,489	6,618	3,575	6,325	432,868	105,484	685,828	1,073,674	492,124	102,634	761,635	1,135,923						
	Подільська	123,883	136,547	79,750	143,476	35,204	23,915	11,464	20,926	539,997	128,195	836,542	1,273,417	1,464,989	336,313	2,284,005	3,483,014						
Львівська Україна	По району	32,817	36,896	14,336	25,602	11,247	8,830	1,955	3,515	654,357	144,260	746,624	1,188,371	27,475	9,669	6,368	1,896	3,210	343,029	61,518	419,775	623,468	
	Харківська	26,417	37,739	16,322	27,475	9,669	6,368	1,896	3,210	462,641	76,431	629,074	945,528	16,492	7,512	5,946	1,482	2,662	1,460,050	282,209	1,795,503	2,757,377	
	Полтавська	17,717	27,769	9,627	16,492	7,512	5,946	1,482	2,662	1,464,989	336,313	2,284,005	3,483,014	69,569	28,428	21,144	5,333	9,387	4,920,464	1,030,189	6,860,114	10,619,703	
	Чернігівська	76,951	102,404	40,285	69,569	28,428	21,144	5,333	9,387	4,920,464	1,030,189	6,860,114	10,619,703	45,776	15,127	10,748	2,387	4,659	3,405	3,405	2,602	5,810	10,676
Степова Україна	По району	52,026	58,163	23,314	45,776	15,127	10,748	2,387	4,659	309,496	309,496	309,496	309,496	27,695	8,691	5,181	1,958	3,405	462,641	76,431	629,074	945,528	
	Херсонська	32,576	24,419	15,122	27,695	8,691	5,181	1,958	3,405	30,707	20,900	5,810	10,676	22,980	6,889	4,971	1,465	2,602	1,460,050	282,209	1,795,503	2,757,377	
	Таврійська	27,896	32,115	11,826	22,980	6,889	4,971	1,465	2,602	309,496	309,496	309,496	309,496	96,451	30,707	20,900	5,810	10,676	4,920,464	1,030,189	6,860,114	10,619,703	
	Катериносл.	112,498	114,697	50,262	96,451	30,707	20,900	5,810	10,676	4,920,464	1,030,189	6,860,114	10,619,703	313,332	353,648	170,297	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496
Разом	313,332	353,648	170,297	309,496	94,339	65,959	22,607	40,989	4,920,464	1,030,189	6,860,114	10,619,703	313,332	353,648	170,297	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496	309,496

Про землю на Україні. *)

На Україні, як і скрізь, не вся земля однакової вартости: в одному місці земля гарна до хліборобства, в іншому—земля поросла лісом, ще в іншому є сіножать, а ще в іншому місці земля зовсім лиха і ні до чого не здатна. Як різної вартости землі поділяються між губерніями України, хто володіє землею на Україні або як земля поділяється між різними земельними власниками, показують таблиці № 1—4.

Виходить, що на просторі 9 губерній України в 1887 р. було всього 45,496 тис. дес. землі, в тому числі ріллі 29,149 тис. десят., сіножаті 5,598 тис. десят., лісу 4,836 тис. десят., іншої доброї землі 2,836 тис. десят., а землі нездатної ні до хліборобства, ні до чого іншого (піски, болота то що) 3,077 тис. десят.

Найбільше землі мали приватні власники—21,473 тис. дес., а потім селяне—20,383 т. дес.; в цьому останньому числі є також земля, що власне належить не селянам, а бувшим колоністам, такої землі рахується: в Херсонській губ.—378 т. дес., в Таврійській—478 тис. і в Катеринославській—537 тис. десят.

Тепер звернімо увагу на те, як поділяється земля між селянами і між приватними власниками, бо хоч загальна сума надільної і приватної землі за малим не однакова, але є велика різниця в тому, скільки землі припадає на душу у селян і у приватних власників.

Скільки десятин землі приходить на кожну душу (м. п.) селян видно з таблиці № 5—6.

Найменше надільної землі мають селяне в оцих губ: Київській і Подільській (по 1, 2 дес. на душу м. п.), найбільше в Таврійській—3, 6 десят. По всій Україні за 40 років після наділу стало менше припадати землі на 1 душу в 2 і 3 рази.

Землю, яка належить приватним власникам, показано на таблицях 6—8.

Дворяне на Україні володіють $\frac{4}{5}$ всієї приватної землі, яка є на Україні. Селяне, купці, міщане і інші приватні власники разом володіють тільки $\frac{1}{5}$ приватної землі.

Таким робом, приватна земля на Україні поділена дуже не рівно: 90,224 власники мають всього 1.317.907 дес., а 18.847 власників, це б то в 6 раз менше, мають землі 19.165.976 дес., або в 16 раз більше; далі 4.376 власників володіють більш, як половиною всієї землі, з них тільки 212 чоловіка володіють 3.751.781 десят.

На таблицях 9—10 показано, скільки довгу було на землях приватних власників і яке хазяйство провадиться на цих землях, себто чи самі власники обробляють землю, чи здають її в аренду.

*) Числа про землю на Україні взято з праць Центр. Стат. Коміт., „Главнішія данія поземельной стат-ки по облѣдованію 1887 г., т. XXII стат. Рос. Имп.“ видан. р.р. 1892—1901; з матеріалів комісії „объ оскудѣніи центра“, вид. міністерства фінансів, р. 1903; з „Военно-статистическаго сборника“, вип. IV, вид. 1871, з „Стат. Позем. Собств.“ р. 1877, та з „Статистики долгосрочнаго кредита в Россіи за 1904 г.“, вип. III, вид. р. 1904. Числа довелось брати за роки—1861—1900, бо новіших нема. На кожній таблиці зазначено, до якого року належать взяті числа.

Райони.	Губернії.	Кількість землі в тисячах деся- тин (без вод)	Категорії володіння року 1887.				В %							
			В Д Е С Я Т И Н А Х.				Казна.	Уділ.	Приватні власники.	Селянь- кі наділи.	Монасти- рї, церкви.	Інші.		
			Казна.	Уділ.	Приватні власники.	Селянь- кі наділи.							Монасти- рї, церкви.	Інші.
Україн.	Кієвська . . .	4,529	168,775	97,121	2,060,124	2,056,878	69,196	76,925	3,8	2,1	45,5	45,2	1,5	1,7
Україн.	Волинська . .	6,154	510,018	52,741	3,033,604	2,412,690	89,199	55,770	8,3	0,8	49,5	39,2	1,4	0,8
Україн.	Подільська . .	3,711,7	92,096	67,302	1,643,573	1,761,338	84,712	62,690	2,5	1,8	44,2	47,5	2,2	1,8
Україн.	По району . .	14,394,7	770,899	217,164	6,737,301	6,230,906	213,107	193,385	5,3	1,5	46,8	43,3	1,7	1,4
Україн.	Харківська . .	4,847,2	157,483	8,910	1,717,876	2,846,745	44,167	72,005	3,2	0,1	35,2	58,8	0,9	1,5
Україн.	Полтавська . .	4,250,2	25,936	14,206	2,003,126	2,140,479	47,103	19,398	0,6	0,3	47,0	50,4	1,1	0,5
Україн.	Чернігівськ . .	4,427,1	223,108	—	1,893,640	2,215,494	42,252	52,576	5,1	—	42,8	49,8	1,0	1,2
Україн.	По району . .	13,524,5	406,527	23,116	5,614,642	7,202,718	133,522	143,979	3,0	0,2	41,5	53,2	0,9	1,2
Україн.	Херсонська . .	6,440,6	425,226	19,578	3,422,736	2,211,274	69,743	292,061	6,6	0,3	53,0	34,4	1,1	4,5
Україн.	Таврійська . .	5,428—	302,536	9,297	2,828,957	2,135,296	92,123	59,797	5,5	0,2	52,0	39,4	1,7	1,1
Україн.	Катеринос . .	5,708,1	131,634	15,298	2,869,784	2,603,402	41,714	46,236	2,3	0,3	50,4	45,7	0,6	0,7
Україн.	По району . .	17,576,7	859,396	44,173	9,121,477	6,949,972	203,580	398,094	4,8	0,3	51,8	39,8	1,1	2,1
Україн.	Разом . . .	45,495,9	2,036,812	284,453	21,473,420	20,383,596	580,209	735,458	4,4	0,7	46,7	45,4	1,2	1,6

Райони.	Землі, які були оподатковані в 1900 р. в тисячах десятин.						Поділ приватн. зем. по стан. володін. в 1887 р.								
	Усього.	М		Ж		Інших.	Дворяне.	Купці.	Селяне.	Міщане.	Інші.				
		І	Ж	Н	И							М	И.	В	Д
Київська . . .	4,227	1,925	275	2,027	267	1,583	177	1,739,502	88,814	35,497	26,851	169,460			
Волинська . . .	5,647	2,284	370	2,993	223	2,275	495	2,503,851	74,482	54,115	13,070	271,086			
Подільська . . .	3,525	1,729	143	1,653	133	1,384	136	1,481,467	57,309	46,920	12,371	45,506			
По району . . .	13,399	5,938	788	6,673	623	5,242	808	5,724,820	220,605	136,532	152,292	486,052			
Харківська . . .	4,532	2,528	196	1,808	495	883	430	1,203,446	211,855	229,908	49,476	23,191			
Полтавська . . .	4,184	2,316	26	1,842	460	1,310	72	1,561,297	110,600	208,193	62,059	60,977			
Чернігівська . . .	4,310	2,349	100	1,861	433	965	463	1,288,781	206,237	274,589	73,781	50,252			
По району . . .	13,026	7,193	322	5,511	1,388	3,158	965	4,083,524	528,692	712,690	185,316	134,420			
Херсонська . . .	6,347	2,303	372	3,672	777	1,644	1,251	2,157,724	493,082	471,274	186,182	114,474			
Таврійська . . .	5,137	1,839	266	3,032	750	916	1,366	1,241,764	506,554	747,527	116,614	216,498			
Катеринослав . . .	5,370	2,472	121	2,777	866	1,339	572	1,929,342	199,890	679,772	49,842	10,938			
По району . . .	16,854	6,614	759	9,581	2,393	3,899	3,189	5,328,830	1,199,526	1,898,573	252,638	341,800			
Разом	43,279	19,745	1,869	21,765	4,404	12,299	4,942	15,107,174	1,948,823	2,647,795	490,246	962,227			

Райони.	Поділ приватних земель по станому володінню 1887.					Поділ по „угодьям“ всієї землі р. 1887.									
	В %.					В %									
	Дворяне.	Купці.	Селяне.	Мішане.	Інші.	Рілля.	Сінокіс і пасовище.	Ліс.	Іншої родючої.	Незаділяної ні до чого.	Рілля.	Сінокіс і пасовище.	Ліс.	Незаділяної.	
Правобічна Україна	Київська	84,4	4,3	1,8	1,3	8,2	2,808,327	319,669	825,086	307,793	268,116	62	7,1	18,2	5,9
	Волинська	82,5	2,5	1,8	4,3	8,9	2,331,796	891,487	1,469,339	781,187	710,201	37,9	14,5	23,4	11,5
	Подільська	90,1	3,5	2,8	0,8	2,8	2,602,611	215,684	429,277	241,724	180,625	70,9	5,9	11,7	4,9
	По району	85,0	3,3	2,0	2,5	7,2	7,742,734	1,426,840	2,693,714	1,330,704	1,158,942	53,9	9,9	18,8	8,1
Лівобічна Україна.	Харківська	70,0	12,3	13,4	2,9	1,3	3,444,056	401,801	460,451	211,134	329,744	71,1	8,3	9,5	6,8
	Полтавська	78,0	5,5	10,5	3,1	3,0	3,199,264	396,953	249,658	241,959	162,414	75,3	9,3	5,9	3,8
	Чернігівська	68,2	10,9	14,5	2,6	2,6	2,408,311	557,227	931,165	186,595	343,273	54,4	12,6	21,0	7,8
	По району	72,4	9,4	12,7	3,3	2,4	9,051,631	1,355,980	1,641,774	639,688	835,431	66,9	10,0	12,2	6,2
Степова Україна.	Херсонська	63,0	14,4	13,8	5,5	3,3	4,997,860	860,564	80,112	225,038	279,054	77,6	13,4	1,2	4,3
	Таврійська	43,9	17,9	26,4	4,1	7,7	3,444,750	984,963	261,477	283,822	452,994	63,6	18,1	4,8	8,3
	Катеринославська	67,2	7,0	23,7	1,7	0,4	3,911,593	968,801	160,076	356,570	351,028	68,6	17,0	2,1	6,1
	По району	58,0	13,1	21,3	3,8	3,8	12,354,203	2,814,328	501,665	865,430	1,083,076	69,9	16,2	2,7	6,2
Разом	71,7	8,7	12,0	3,2	4,4	29,148,568	5,597,148	4,837,153	2,835,822	3,077,449	63,6	12,0	11,2	6,8	

ПОДІЛ ЗЕМЕЛЬ ПО „УГОДЬЯМ“ Р. 1887.

Губернії.	Казни та уділа.				Надїли селянські.				Приватних власників.							
	Ліс.		Рілля.		Нездатна ні до чою.		Рілля.		Нездатна ні до чою.		Рілля.		Ліс.		Нездатна ні до чою.	
	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.	Десятини.	% заг. площ.
Райони.																
Київська .	177,236	67	70,655	26,4	7,033	2,6	1,482,338	72	139,275	6,7	1,180,522	57,2	575,900	27,8	113,816	5,5
Волинська	495,350	88	11,968	2,1	36,552	6,4	1,351,253	54,4	240,806	10	881,479	29	327,401	10,8	426,384	14
Подільська	102,055	64,2	41,083	26	8,066	5	1,373,288	78	86,627	4,9	1,085,431	66	306,104	18,7	77,722	4,7
По району.	774,641	78,3	123,706	12,4	51,651	5,2	4,206,879	67,5	466,708	7,5	3,147,432	46,6	1,209,405	18	617,922	9,2
Правоб. Укр.																
Харківська	59,616	35,8	93,475	56,5	7,524	4,5	2,089,390	73,5	238,651	8,3	1,212,080	70,7	234,708	13,7	73,420	4,3
Полтавська	21,377	53,4	14,934	37,2	7,21	1,8	1,622,193	76	71,070	3,3	1,524,052	76	139,466	6,9	82,488	4,1
Чернігів.	186,575	83,5	2,252	1	28,868	12,6	1,454,521	66	166,417	7,5	902,492	47,6	564,179	29,8	140,888	7,5
По району.	267,568	62	110,661	25,6	37,113	8,6	5,166,104	71,5	476,138	6,6	3,638,624	65	938,353	16,7	296,796	5,3
Лівобіч. Укр.																
Херсонська	32,047	7,2	314,033	70,8	12,386	2,8	1,750,773	79	104,323	4,7	2,684,813	78,5	39,896	1,1	137,064	4
Таврійська	61,810	19,7	125,929	40,5	31,580	9,9	1,451,273	68	203,808	9,5	1,773,017	62,5	88,159	3,1	203,817	7,1
Катериносл.	10,675	7,3	88,474	60,3	14,260	9,5	1,891,453	73	170,615	6,5	1,880,300	65,6	77,041	2,9	154,253	5,4
По району	104,532	11,4	528,456	57,2	58,226	7,4	5,093,499	73,3	478,746	6,9	6,338,130	68,9	205,096	2,4	495,234	5,5
Всього .	1,146,741	50,6	762,823	31,7	146,990	7,1	13,466,482	70,8	1,421,592	7,0	13,124,186	60,2	2,352,854	12,4	1,409,952	6,7

РАЙОНИ.		Губернії.		Число душ муж. п., що дістали над. р. 1961.		Розмір наліна на душу (дес.) в 1861 р.		Рух земельної власности з 1863—1897 р.		Поділ землі приватних власників відповідно до розмірів володіння.									
				Удільних селян.	Всїх розрядів.	Всїх розрядів.	Що була в 1900 р.	В тисяч. дес.	Селяне збудили. (-)	Селяне набули. (+)	До 10 дес.		Од 11—100 дес.		Од 101—1.000 д.				
Бувших	Державних.	Поміщичьких	Удільних.								Скільки маєтків.	Скільки десятин.	Скільки маєтків.	Скільки десятин.	Скільки маєтків.	Скільки десятин.			
Правобічна Україна.		Київська . . .	1,068	681,629	4,0	2,4	2,9	2,9	1,2	—	299,6	+	176,4	1,665	4,684	994	34,622	863	395,113
		Волинська . . .	—	519,090	5,5	3,9	—	4,2	1,7	—	365,7	+	189,4	5,538	27,045	5,666	142,555	1,447	559,286
		Подільська . . .	—	636,800	3,7	2,4	—	2,6	1,2	—	135,9	+	101,1	3,034	8,442	968	33,394	934	396,074
		По району . . .	1,068	1,837,519	4,4	2,9	2,9	3,2	1,4	—	801,2	+	466,9	10,237	40,171	7,628	210,571	3,244	1,350,473
Лівобічна Україна.		Харківська. . .	382	624,943	4,9	2,4	4,8	4,1	1,9	—	561,7	+	240,3	7,048	24,276	4,235	141,442	1,681	579,203
		Полтавська . . .	—	767,723	3,4	1,7	—	2,8	1,5	—	517,6	+	356,6	18,420	54,959	9,599	325,857	2,680	773,728
		Чернігівська. . .	—	561,629	3,6	3,1	—	3,4	2	—	529,9	+	284,7	12,076	35,647	6,397	219,582	1,882	559,334
		По району . . .	382	1,954,295	4,0	2,4	4,8	3,4	1,8	—	1,609,2	+	881,6	37,544	114,882	20,231	686,881	6,213	1,912,265
Степова Україна.		Херсонська . . .	—	555,771	7	3,5	—	6,1	2,2	—	1,194,6	+	374,5	607	1,755	2,278	119,038	2,301	860,570
		Таврійська . . .	—	208,673	8,9	5,1	—	9,4	3,6	—	831,9	+	394,6	8,539	22,472	1,587	62,106	1,027	367,740
		Катеринослав. . .	—	415,289	6,9	2,7	—	6,3	2,3	—	1,109,3	+	549,5	451	1,530	1,122	58,501	1,686	677,021
		По району . . .	—	1,179,733	7,6	3,8	—	7,3	2,7	—	3,135,8	+	1,318,6	9,597	25,757	4,987	239,645	5,014	2,305,331
Всього . . .			1,450	4,971,547	5,3	3,0	3,8	4,6	2,0	—	5,546,2	+	2,687,1	57,378	180,810	32,846	1,137,097	14,471	5,568,069

Р а й о н и.	Піділ землі приватних власників відно до розмірів володіння.				В С Ь О Г О.				Піділ землі приватних власників відповідно до розмірів володіння в %.							
	Од 1.001 дес. до 10.000 дес.		Більше 10.000 десятин.		Кільки маєтків.		Кільки десятин.		до 10 десят.		од 11 д. до 100 д.		од 101 д. до 1000 д.		Більше 10.000 д.	
	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.	Кільки маєтків.	Кільки десятин.
Г у б е р н і і.	446	1,010,143	27	531,433	3,995	1,975,995	41,7	0,2	24,8	1,8	21,6	20	11,2	51,1	0,7	26,9
	452	1,155,108	45	838,683	13,148	2,722,677	42,1	1	43,1	5,2	11	20,5	3,5	42,5	0,3	30,8
	446	1,057,594	10	154,776	5,392	1,650,280	56,3	0,5	18	2	17,3	24	8,2	64,1	0,2	9,4
	1,344	3,222,845	82	1,524,892	22,535	6,348,952	45,3	0,6	33,8	3,3	14,4	21,3	5,9	50,6	0,4	24
Правобічна Україна.	367	784,424	7	108,919	13,338	1,638,264	52,8	1,5	31,8	8,6	12,6	35,4	2,7	47,9	0,1	6,6
	324	700,280	10	166,977	31,033	2,021,801	59,4	2,7	30,9	16,1	8,7	38,3	1	34,6	0,0	8,3
	282	714,774	6	95,920	20,613	1,625,281	58,6	2,2	31	13,5	9,1	34,4	1,3	44	0,0	5,9
	973	2,199,478	23	371,816	64,984	5,285,346	58	2,4	31,3	13	9,5	36,2	1,5	41,5	0,0	7,1
Лівобічна Україна.	684	1,810,799	39	543,012	5,909	3,335,174	10,3	0,0	38,6	3,6	38,9	25,8	11,6	54,3	0,6	16,3
	505	1,314,939	43	857,057	11,701	2,624,314	73	0,9	13,5	2,4	8,8	14	4,3	50,1	0,3	32,6
	658	1,698,065	25	455,004	3,942	2,890,124	11,4	0,1	28,5	2	42,8	23,4	16,7	59	0,6	15,7
	1,847	4,823,803	107	1,855,073	21,552	8,849,612	31,6	0,3	26,9	2,7	30,2	21,1	10,9	54,5	0,5	21,5
Степова Україна.	4,164	10,146,126	212	3,751,781	108,871	20,483,910	45	1,1	30,7	6,3	18,0	26,2	6,1	48,7	0,3	10,2

Р А Й О Н И.		Скільки ревізських душ (в тисячах)						Т Е Ж В %						Загальна заповненість земель прив. власників.								
		одержало наділ в						Розмір наділа в десятинах.						Скільки маєтків заложено.	Скільки десятин землі взято в залог.	На 100 дес. всіх земель взято в залог						
Губернії.		1 десятина й менше.	1—2 десят.	2—3 десят.	3—9 десят.	9—10 десят.	Більше 10 дес.	Середній наділ (дес.)						1	1—2	2—3	3—6	6—10	Більше 10			
Лівобічна Україна.		Харківська.	15	64,2	129,7	313,8	101,4	0,5	4,1	2,4	10,3	20,7	50,3	16,2	0,1	3,705	1,066,805	62				
		Полтавська.	67,4	220,3	253,5	216,6	9,8	0,1	2,5	8,8	28,7	33,1	28,1	1,3	0,01	14,152	1,255,676	62				
Правобічна Україна.		Київська . . .	3,9	130,4	354,4	165,8	19,6	4,5	2,9	0,6	19,2	52,4	24,4	2,8	0,6	3,809	1,295,557	62				
		Волинська .	4,2	26,1	143,3	262,2	67,7	12,4	4,2	0,8	5,1	27,8	50,8	13,1	2,4	3,094	1,919,679	63				
Степова Україна.		Поліська.	4,6	185	300,4	130,4	10,9	0,5	2,6	0,7	29,4	47,5	20,6	1,7	0,1	2,637	1,178,221	72				
		По району .	12,7	341,5	798,1	558,4	98,2	17,4	3,2	0,7	17,9	42,6	31,9	5,9	1,0	9,540	4,393,457	65				
Херсонська.		Херсонська.	7,1	19	21,3	154,5	105,4	8,8	6,1	2,2	6,0	6,7	48,9	33,4	2,8	4,189	2,724,423	79				
		Таврійська.	2,8	10,6	3,2	10,6	107,8	38,2	9,4	1,6	6,1	1,8	6,1	62,3	22,1	1,532	1,435,276	51				
Катериносл. По району .		Катериносл.	20,7	33,6	11,3	136,5	168,3	5,2	6,3	5,5	8,9	3,0	36,4	44,8	1,4	3,965	2,079,393	72				
		По району .	94,5	63,2	35,8	391,6	381,5	52,2	7,3	3,1	7,0	3,8	30,5	46,8	8,8	9,686	6,229,092	67				
Всього . . .		208,8	768,5	1,341,2	1,801,6	607,0	70,8	4,6	3,0	14,5	24,1	35,3	19,8	3,3	43,320	13,758,124	63					

Р а й о н и.	В тих маєтків, що були в закладі, провадилиось господарство																	
	Р. 1886—1890.				Р. 1891—1895.				Р. 1896—1901.									
	Коштом власників.		Здавалося в аренду.		Коштом власників.		Здавалося в аренду.		Коштом власників.		Здавалося в аренду.							
	% всіх маєтків.	% всієї землі.	% всіх маєтків.	% всієї землі.	% всіх маєтків.	% всієї землі.	% всіх маєтків.	% всієї землі.	% всіх маєтків.	% всієї землі.	% всіх маєтків.	% всієї землі.						
Губерніі.	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
	%		%		%		%		%		%							
Київська	40	41	49	28	11	31	34	36	47	29	35	25	27	46	26	29	47	287
	37	30	49	46	14	24	25	8	45	41	30	51	17	2	50	45	33	206
	35	43	56	43	9	24	44	37	40	32	16	31	24	18	47	47	29	268
Волинська	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
	%		%		%		%		%		%							
Лівобічна Україна.	44	39	33	20	23	41	47	44	37	25	16	31	27	23	53	26	20	51
	46	44	40	32	14	24	46	58	42	22	12	20	28	23	55	54	17	23
	21	19	51	41	28	40	17	20	57	55	26	25	5	4	58	42	37	54
Харківська	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
	%		%		%		%		%		%							
Полтавська	44	39	33	20	23	41	47	44	37	25	16	31	27	23	53	26	20	51
	46	44	40	32	14	24	46	58	42	22	12	20	28	23	55	54	17	23
	21	19	51	41	28	40	17	20	57	55	26	25	5	4	58	42	37	54
Чернігівська	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
	%		%		%		%		%		%							
Херсонська	22	15	43	35	35	50	30	26	59	57	11	17	16	16	68	59	16	25
	42	47	33	22	25	31	17	9	52	45	31	46	23	14	65	68	12	18
	34	35	48	41	18	24	27	32	60	56	13	12	9	9	82	74	9	17
Таврійська	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
	%		%		%		%		%		%							
Катериносл. . . .	34	35	48	41	18	24	27	32	60	56	13	12	9	9	82	74	9	17
	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
%		%		%		%		%		%								
Степова Україна.	36	35	44	34	20	31	32	30	49	40	19	30	20	15	58	49	22	36
	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
%		%		%		%		%		%								
Всього	36	35	44	34	20	31	32	30	49	40	19	30	20	15	58	49	22	36
	Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Змішано.		Сіільки маєтків було заложено.					
	%		%		%		%		%		%							
%		%		%		%		%		%								
													4,209					

Де ми і скільки нас?

Коли ми з північного краю Чернігівщини, аж з-за Стародуба, підемо на південь, аж до Чорного й Азовського моря,—скрізь ми почуємо, що сільський народ говорить однією мовою—українською. Так саме, коли підемо зо схід сонця, від Донщини, на захід, то дійдемо аж до межі російської держави, перейдемо цю межу і ще будемо якийсь час іти сусідньою державою Австро-Угорщиною і скрізь, на всьому цьому величезному просторі, чути буде тую ж українську мову, бо скрізь тут живе наш український народ.

У Росії він заселяє вісім губерній: Київську, Подільську, Волинську, Херсонську, Катеринославську, Полтавську, Чернігівську та Харківську і, oprіче того, частки ще оціх одинадцятьох губерній: Таврійської, Бесарабської, Люблинської, Сідлецької, Гродненської, Минської, Курської, Воронізької, Донської, Ставропольської та Кубанської.

У Австро-Угорщині український народ живе зараз за російською межею: в східній Галичині, в східній Буковині та по Карпатському підгіррю.

Уся ця заселена українським народом земля лежить при купі одним величезним шматком, але поділеним, як ми бачили, між двома державами: Росією та Австро-Угорщиною. Течуть нашою землею великі й малі горні ріки: величезний Дніпро, прудкий Дністер, Прут, Буг, Дінець, Кубань та інші. Вони збігають геть на південь, туди, де Чорне або Козацьке море вкупі з Азовським морем обполіскують південні межі нашої України. Серед сіл та маленьких городів пишаються великі городи, а між їми найголовніший і найкращий—Київ, тоді Львів, Чернівці, Кам'янець, Житомир, Чернігів, Харків, Полтава, Катеринослав, Херсон, Одес, Катеринодар.

Усього під нашим народом землі тринадцять з половиною тисяч квадратних миль, або, як простіше сказати,—69 мільйонів десятин.

Щоб зрозуміти, чи велика се земля, чи мала,—найкраще порівняти її з іншими землями.

У Європі 26 окремих держав—великих і малих. Коли будемо лічити тільки ті їх землі, які в Європі, то побачимо ось що: найбільша з цих держав Росія: простором своїм вона бере більш як п'ять мільйонів квадратних кілометрів, а квадратний кілометр—це все одно, що 92 десятини. Всі інші держави—менші: Австро-Угорщина бере 625 тисяч квадратних кілометрів, Германія—540 тис., Франція—536 тис., Іспанія—504 тис., Англія—313 тис., Італія—286 тис., Турція—162 тис.—далі йдуть уже маленькі держави і є такі дрібні, що в одній з їх (Монако)—тільки 26 кілометрів.

Коли 69 мільйонів десятин української землі перевести на квадратів кілометри, то Україна братиме 750 тисяч квадратних кілометрів, а це значить, що всі інші держави в Європі менші за неї своїм простором, а вона—найбільша в Європі після Росії.

На такому величезному просторі повинно жити й народу дуже багато. І справді—його не трохи. На Україні живе по-трошку людей інших національностей (людських пород): євреїв, поляків, москалів, німців, молдаван та інших, але вони—як ті островці серед великого моря українського народу.

Року 1897-го скрізь по Росії списувано всіх людей і про кожную людину позначено, якої вона національності (людської породи), якою мовою говорить. Всі ті записи полічено потім до купи і таким робом довідалися, скільки якого народу живе в російській державі. Виявилось, що українців у тих дев'ятнадцятьох губерніях, про які вже тут попереду казано, живе більш як 22 мільйони. Це було року 1897-го; як що доточити до їх тих людей, що народилися після того, то з початку 1905-го року жило на російській частці України 26 мільйонів українців, а тепер трохи й більше.

А в австро-угорській частці нашої землі живе нас: у Галичині більше як три мільйони, на Буковині тисячів зо триста, по Карпатському підгіррю—429 тисячів, а всього—3 мільйони 800 тисячів, а тепер уже трохи й більше.

Таким робом живе на Україні при купі тридцять мільйонів українців.

Опріче того, українці виселялися з свого краю до інших місцьовостей російської держави. Через те живуть вони ще в губерніях Астраханській, Саратовській, Терській, Самарській, Оренбурській, у Польщі, на Кавказі, в осередку Росії, в Остзейщині та інших губерніях європейської Росії, а тоді в Азії—в сибірських губерніях та в середне-азіятських—тут їх можно лічити до мільйона душ.

Опріче того живуть українці ще в Румунії, в Турції в Америці (в Північно-Американських Штатах, у Канаді, в Бразилії) то по інших місцях—усього не менше як тисячів зо 300.

Таким робом можна напевне лічити, що на світі живе більше як 31 мільйон українського народу*).

Коли ми прирівняємо український народ до інших європейських народів, то побачимо ось що: тільки п'ять з їх, а саме: англійці, німці, москалі, французи та італійці мають людей

---

*) Усі ці рахунки дивись у розвідці відомого статистика д. О. Русова: „О числѣ малороссовъ“, друкованій у книзі: „Императорская Академія Наукъ объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова“, С.-ПБ. 1905, боки 91—93.—Професор М. Грушевський рахує всіх українців—34 мільйони,—дивись його „Історію України-Руси“ том I, видання друге, Львів. 1904, бік 3; так саме його-ж „Очеркъ истории украинскаго народа“, С.ПБ. 1904, бік 2-й.

більше, ніж український народ, а кожен инший європейський народ менший числом своїх людей за наш. Таким робом між європейськими народами (національностями) маємо ми шосте місце.

Цікаво ще глянути, яке місце маємо ми в Росії Ось табличка, скільки якого народу живе в російській державі:

Москалів	62 ¹ / ₂ мільйони.
Українців	27 "
Поляків	9 "
Білорусів	6 ¹ / ₂ "
Євреїв	5 ¹ / ₂ "
Німців	2 "
Литовців	2 "
Латишів	1 ¹ / ₂ "
Татар	4 "
Киргизів	5 "
Башкирів	1 ¹ / ₂ "
Молдаван	1 ¹ / ₄ "
Вірмен	1 ¹ / ₈ "
Картвелів	1 ¹ / ₂ "
Кавказьких горян	1 ¹ / ₄ "
Финнів прибалтійських та приволзьких	3 "

Опріче цього живе ще в Росії багацько дрібніших народців, а всього народів є в їй більш як сотня, а людей в їх 141 мільйон.

З цієї таблички видно, що найбільший народ у Росії москалі, а тоді—ми.

Чи завсігди ж український народ був такий великий і мав під собою таку велику землю (територію)? Ні, позираючи назад, у віки минулі, ми бачимо, що багато таких місцьовостей, де тепер український народ живе, а попереду його там не було. Коли не зазирати дуже далеко, а взяти час за триста років перед сим, то ми побачимо, що українців тоді не було там, де тепер губернії: Курська, Воронізька, Харківська, Херсонська, Катеринославська, Таврія, Бесарабія, Донщина, Ставропольська, Кубанська. Вся ця земля здебільшого лежала пустирем, але за ці триста років (віки 17-й, 18-й та 19-й) український народ розростався і займав усе нові та нові простори, розсуваючи межі рідного краю і розсунув їх так далеко, що досягнув під себе землі за малим не вдвоє більше, ніж було попереду.

Такий народ, що сили родючої в йому мало, звичайно не збільшується, стає його все менше та менше і помалу малу може він і зовсім перевестися. Таким робом позникало вже попереду чимало народів та і в наш час є один культурний, освічений народ, але який не зростає, не збільшується, це французи. А та річ, що вкраїнський народ так виріс, показує, що в йому є багато сили до життя, і ця сила й дала йому спромогу зробитися великим народом.

Народ великий, землі під їм багато, та тільки та біда, що тяжко йому жити на тій землі: живе він у бідності, живе він темний і безправний, кожен його поштовхує та на його покрикує. Що ж йому за добро з того, що й він великий і земля під їм велика?

Це правда. Не щастило нашому народові в минулому його житті: зазнав він і нападів та руйнування від лихих сусідів, зазнав і зрадництва від своєї інтелігенції (освічених людей), зазнав того, що однято в його рідну мову, однято спромогу освічуватися й розвиватися, однято людські права, без яких не можна жити людині, і доведено до того, що став він з багатого бідний, з освіченого—темний, з вільного—безправний та так, бідуючи, живе й досі—

На нашій славній Україні,
На нашій не своїй землі...

(Шевченко).

Це все показує, що хоч український народ і має велику силу до життя і через те дуже розрісся, але мало в його було сили самооборонної, щоб добре захищати своє матеріяльне й духовне існування.

Та приходить уже той час, коли все це повинно перемінитися. Та сама сила, яка дала нашому народові спромогу так дуже вирости й зайняти під своє житло таку велику займанщину,—та сама сила перетвориться в силу самооборонну, і винесе його на ті високости культурно-політичного життя, на яких уже стоять інші народи,—аби тільки наш народ хоч трохи освідомився, освітився, перестав бути таким темним. І ми вже бачимо, як воно починає перетворюватися, хоч до нашого народу доторкнувся тільки перший блідий промінь свідомости... Прийде час, як тая свідомість засяє повним сяєвом,—тоді іншим життям почне жити український народ...

Тоді справді зробимося великим народом—не через те тільки, що нас багато, що широко розкинулися, а великим через свої діла.

Б. Грінченко.

Товариства на те, щоб дешевше гроші добувати.

Хто або сам господарює, або має яке торгове чи ремесниче діло, тому буває часто, що не стає в його ділі свіжої копійки. Чи віз, чи плуг поламався, чи скотина пропала, чи насіння не стає, а купити нізащо, то й заходить чоловік у голову, де тут грошей роздобути, та й гаїть дорогий час на те. Найкра-

ще—коли єсть таке місце, де завсїгди в потребі можна на гроші розжитися та ще й за дешевий процент.

На те заводяться такі товариства. Товариства ті бувають різні, але для селян найбільше придатні товариства позичкові („кредитныя“), позичково-зберегательні („ссудо-зберегательныя“) та громадські позичково-зберегательні („общественныя ссудо-зберегательныя“). Товариства ці й позичають гроші, коли хто справді має потребу в них для якого хазяйського діла; а просто на прожиток, а надто на гулянку або на пропій—товариства не дають грошей,—за цим добре пильнують ті, хто порядкує товариствами.

Щоб позичати людям гроші, товариство само попередю має здобути собі гроші—той основний капітал, яким воно має порядкувати. Усякі товариства здобувають той капітал не однакою способом. *Позичкове або кредитове Товариство* мусить здобути основного капіталу не менш як тисячу рублів. Гроші ці дає або яка людина, що хоче допомогти людям,—чи в позику, чи на вічність; коли ж такої доброї та грошовитої людини немає, то гроші позичає або Земська Управа, або Державний Банк або „Управленіє по дѣламъ мелкаго кредита“,—це така установа в Петербурзі, що порядкує всіма товариствами. *Позичково-зберегательне товариство* може закластися, маючи всього 500 р. основного капіталу; капітал той складається так, що кожен член товариства дає свій пай. Пай повинен бути для всіх членів товариства однаковий, але кожне товариство само признає, який саме мусить бути пай; все ж він може бути не менш як 10 рублів і не більш як 100 рублів; той пай можна скласти і не одразу, а помалу за кілька літ, аби не менше як 1 руб. що-року. Пай належить тому, хто його заплатив, і коли б який член хотів вийти з товариства, то пай йому повертається назад; коли ж спільник пробуває в товаристві, то на свій пай він одбірає ще й проценти.

Позичкові та позичково-зберегательні товариства допомагають тільки своїм членам, що належать до тих товариств. Але єсть іще *громадські позичково-зберегательні каси*, що можуть позичати кожному чоловікові в громаді. Основний капітал каси здобувається або так само, як і капітал позичкового товариства, або дають його ті громади, що закладають касу; капітал цей може бути і менший як 500 р. і громада може його після збільшувати з громадських коштів.

Крім основних капіталів товариства та каси можуть ще приймати гроші на вклад—за процент—чи на який визначений час, чи просто дати, поки вкладчик (той, хто дав гроші) схоче свої гроші назад забрати. Коли своїх основних капіталів та вкладів мало на те, щоб задовольнити потребу, то товариства і каси позичають гроші—у окремих людей, в земства, в Державному Банку.

Щоб порядкувати справами товариства, члени його, зібравшись, вибирають Правління і крім того ще Раду („Совѣтъ“), що має наглядати за ним, щоб усі справи в товаристві відбувалися як слід. В громадських позичково-зберегательних касах Правління та Раду („учетчики“) вибірає громадський сход, і за цими касами доглядають земські начальники.

Товариства і каси мають кожне свої правила або статут (устав), де списано усе—як і що повинні робити товариство чи каса, які їх права і обов'язки; для всіх позичкових („кредитних“) товариств єсть свій „нормальний устав“, по якому вони заводяться, для позичково-зберегательних—знов свій окремий нормальний статут і так само для громадських кас—свій. Щоб завести яке товариство,—треба, щоб не менше як 20 членів—все одно чи чоловіків, чи жінок, чи тих і сих разом,—згодившись, написали про це разом у губернський „Комитетъ по дѣламъ мелкаго кредита“. Коли ж те товариство хоче мати грошеву запомогу від земства—чи на весь основний капитал, чи хоч на частину його,—то члени товариства вдаються з тим до губернської чи уїздної (повітової) управи. А як товариство хоче позичити основний капитал для себе в казни, то цю справу розглядає спершу губернський „Комитетъ по дѣламъ мелкаго кредита“, а за тим ще й „Центральний Комитетъ по дѣламъ мелкаго кредита“ в Петербурзі. Нормальні статuti кожного товариства можна добути дурно, написавши в Петербург, в „Государственный Банкъ, Управление по дѣламъ мелкаго кредита“.

Хто хотів би більше довідатися про товариства, може купити книжечку В. Доманицького „Про сільську кооперацію“ (ціна 5 коп. Писати треба у Київ, Безаковська ул., 8, в книгарню „Україна“).

О. Білоусенко.

Потребительні Крамниці.

(„Общества Потребителей“).

Коли мало не для кожного хазяїна великої ваги річ—здобути за невеликий процент грошей, то не менш пекуча для нього справа—як би то дешевше купити усячину, чого тільки треба і в хаті і коло хати. Кожен знає, скільки то доводиться йому зайвих копійок, а з тих копійок—десятків рублів, що годя усяким крамарям переплатити. Та ще їдь часом за якоюсь пустяковиною за десять—двадцять верстов, щоб на кілька шагів покупки зробити, та часом тій покупці й ціни не складеш: і день згаїв, і скотину вимучив, і не гаразд те, що хотілося, купив, і не довів додому, бо згубив або потовк... От щоб цього клопоту усього позбутися, люде й подумалися, що найкраще по-

заводити свої товариські крамниці, де б і дешевше, і краще, ї до́ма, не рипаючися нікуди, усячину під руками мати. Такі крамниці зразу тільки по городàх та по фабриках та заводах раніше заводилися, а тепер вже й селяне починають до них братися, бо бачать, що од того велика вигода людям, а коштів треба на те невеликих: нехай кожен дасть 3 або 5 рублів пая, та пристає у товариство, то й буде все гаразд. Зараз таких товариств у самій Київщині коло 70 і більша половина їх сільські, і в кожній такій потребительній крамниці обороту буває тисяч на 5—10, а в деяких той на 200—300 тисяч рублів що года. А коли оборот у крамниці великий, то й бариші бувають великі, і часом буває так, що баришу стільки набере́ться, що вже першого года членові пай назад вертається та ще й з лишкою. В цих товариських крамницях заведено так, що не той найбільший бариш з них матиме, хто найбільше грошей поклав, а той, хто найбільше краму усякого в ній брав та торгувати давав. При кінці года вилічується, наскільки карбованців кожен накупив. Скажимо—хтось накупив на пятьдесят рублів, а баришу в крамниці набіралось стільки, що на кожен карбованець узятого краму припадає по 8 копійок. Виходить, що тому покупцеві крамниця верне 4 рублі баришу... А він може пая усього тільки три рублі дав! А вже про те, що крам завжди буде свіжіший, кращий, а часом і дешевший, як на базарі, в містечку, чи в гóроді—то вже й не кажемо.

Щоб засновати Товариську Крамницю—треба не багато заходу, треба, щоб було душ із 20, або й більш, охочих пристати до товариства. Ці охочі попереду всього повинні умовитися, який пай вони собі заведуть: чи три, чи п'ять, чи більше рублів. Найчастіше буває, що три або п'ять, та ще вступного (на всякі перші потреби) з кожного члена треба копійок з 50 покласти. Ці вступні записуються потім в запасний капитал. Кожен член може покласти не один тільки пай, а й 10 паїв, чи більше—скільки самі члени визначать. На пайові гроші процент дається особо, бо зиск, про який була мова попереду дається членові не за паї, а за те, на скільки рублів покупки, зробив за год який член.

У товариство можна приймати усіх, крім тих, що в школі вчать, служать у війську та позбавлені прав судом. Усіма справами у товаристві порядкує уряд (Правленіє), який і товàр закупає, і книжками усякими орудує і за всім хазяйством наглядає. Але у важніших справах уряд (Правленіє) товариства скликає загальний збір членів та питається його згоди або дозволу.

Щоб засновати товариську крамницю, треба здобути статут (устав) цих крамниць (можна добути дурно в Київській Губернській Земській Управі, в Агрономичному Відділі), і подати аж два їх (статут і копію) в „Губернское Правленіє“. До статуту і до копії треба наліпити по 3 гербових марки на 75 коп. кожна.

Під статутами треба, щоб підписалися усі члени—основателі (душ 20 або більше).

Щоб скоріше вийшов дозвіл на торгівлю, треба щоб ті, хто підписується під статутом, узяли в свої волості завірення (гуртом на усих), що вони справді „подъ судомъ и слѣдствиемъ не состоятъ“, і тоді це посвідчення послати в губернське правління разом з статутами. Як вийде дозвіл, то торгувати можна зараз же. Патентів і приказчицьких свідоцтв не треба брати, а береться тільки патент на тютюн (табак) та на вино (коли й це захоче мати крамниця); все инше можна без патента продавати.

З осені року 1907 в Київі заводиться „Союзъ“, усіх потребительських крамниць у Київській губернії. Щоб пристати у „Союзъ“, треба заплатити одразу 25 рублів, а потім що-года давати по ⁰/₁₀ з основного капіталу (з паїв та запасного). „Союзъ“ закупатиме оптом за дешевшу ціну і висилатиме у крамницю. Коли яка крамниця захоче пристати до цього „Союзу“, то нехай звертається в „Київскую Губернскую Управу по дѣламъ Земскаго Хозяйства“ в „Аграномическій Отдѣлъ“.

Докладніше про товариські крамниці можна довідатися з моєї книжечки: „Товариські Крамниці“ (ц. 5 к.) та „Про сільську Кооперацію“ (ц. 5 к.), а достати їх можна в Київі, (Безаківська, 8), у книгарні „Україна“.

В. Доманицький.

Скільки проценту нарастає, як що року по 1 руб. в касу одкладати.

Роки	3 ⁰ /о		3 ³ /5 ⁰ /о		3 ⁴ /5 ⁰ /о		4 ⁰ /о		4 ¹ /2 ⁰ /о		4 ³ /4 ⁰ /о		5 ⁰ /о		5 ¹ /2 ⁰ /о		Роки
	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	Руб.	Кол.	
1	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1	00.0	1
2	2	03.0	2	03.6	2	03.8	2	04.0	2	04.5	2	04.7	2	05.0	2	05.5	2
3	3	09.1	3	10.9	3	11.5	3	12.2	3	13.7	3	14.4	3	15.3	3	16.7	3
4	4	18.4	4	22.1	4	23.3	4	24.6	4	27.8	4	29.3	4	31.0	4	34.1	4
5	5	30.9	5	37.3	5	39.4	5	41.6	5	47.1	5	49.7	5	52.6	5	58.0	5
6	6	46.8	6	56.6	6	59.9	6	63.3	6	71.7	6	75.8	6	80.2	6	88.0	6
7	7	66.2	7	80.3	7	85.0	7	89.8	7	101.9	7	107.8	7	114.2	7	125.5	7
8	8	89.2	8	108.3	8	114.8	8	121.4	8	138.0	8	146.2	8	154.9	8	171.9	8
9	9	115.9	9	141.0	9	149.6	9	158.3	9	180.8	9	191.1	9	202.7	9	225.3	9
10	10	146.4	10	185.5	10	195.5	10	206.6	10	238.0	10	249.9	10	262.7	10	297.2	10
11	11	180.8	11	231.0	11	243.7	11	258.6	11	304.1	11	317.6	11	332.5	11	380.0	11
12	12	192.2	12	250.5	12	265.4	12	282.6	12	338.4	12	353.4	12	370.7	12	428.0	12
13	13	216.8	13	281.5	13	298.9	13	318.6	13	384.1	13	400.4	13	419.1	13	488.0	13
14	14	248.6	14	314.5	14	334.7	14	357.2	14	434.1	14	452.4	14	473.6	14	553.0	14
15	15	288.6	15	359.5	15	382.4	15	408.2	15	499.2	15	519.6	15	543.6	15	638.0	15
16	16	337.2	16	418.5	16	444.8	16	474.6	16	584.1	16	607.4	16	634.2	16	743.0	16
17	17	395.2	17	493.5	17	523.7	17	558.2	17	684.1	17	711.4	17	742.5	17	863.0	17
18	18	463.2	18	588.5	18	623.4	18	664.6	18	814.1	18	846.4	18	883.6	18	1013.0	18
19	19	542.2	19	698.5	19	738.7	19	786.2	19	954.1	19	992.4	19	1035.6	19	1193.0	19
20	20	634.2	20	828.5	20	874.8	20	928.6	20	1124.1	20	1167.4	20	1214.6	20	1403.0	20
21	21	741.2	21	978.5	21	1031.7	21	1093.6	21	1334.1	21	1382.4	21	1434.6	21	1653.0	21
22	22	865.2	22	1148.5	22	1208.4	22	1278.2	22	1564.1	22	1617.4	22	1674.6	22	1933.0	22
23	23	1008.2	23	1343.5	23	1414.7	23	1494.6	23	1814.1	23	1872.4	23	1934.6	23	2233.0	23
24	24	1172.2	24	1568.5	24	1646.4	24	1734.6	24	2114.1	24	2177.4	24	2244.6	24	2633.0	24
25	25	1358.2	25	1828.5	25	1918.7	25	2018.6	25	2464.1	25	2532.4	25	2604.6	25	3053.0	25

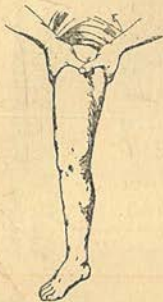
Таблиця на лічбу процентів.

Кали- тал рубл.	30/0			40/0			4,50/0			50/0			60/0		
	В 1 рік.	В 1 міс.	В 1 день.	В 1 рік.	В 1 міс.	В 1 день.	В 1 рік.	В 1 міс.	В 1 день.	В 1 рік.	В 1 міс.	В 1 день.	В 1 рік.	В 1 міс.	В 1 день.
100	3,0	0,25	0,1	4,0	0,33	0,1	4,5	0,38	0,1	5,0	0,42	0,1	6,0	0,5	0,2
200	6,0	0,50	0,2	8,0	0,67	0,2	9,0	0,75	0,3	10,0	0,83	0,3	12,0	1,0	0,3
300	9,0	0,75	0,3	12,0	1,00	0,3	13,5	1,13	0,4	15,0	1,25	0,4	18,0	1,5	0,5
400	12,0	1,00	0,3	16,0	1,33	0,4	18,0	1,50	0,5	20,0	1,67	0,6	24,0	2,0	0,7
500	15,0	1,25	0,4	20,0	1,67	0,6	22,5	1,88	0,6	25,0	2,08	0,7	30,0	2,5	0,8
600	18,0	1,50	0,5	24,0	2,00	0,7	27,0	2,25	0,8	30,0	2,50	0,8	36,0	3,0	0,10
700	21,0	1,75	0,6	28,0	2,33	0,8	31,5	2,63	0,8	35,0	2,92	0,10	42,0	3,5	0,12
800	24,0	2,00	0,7	32,0	2,67	0,9	36,0	3,00	0,10	40,0	3,33	0,11	48,0	4,0	0,13
900	27,0	2,25	0,8	36,0	3,00	0,10	40,5	3,38	0,11	45,0	3,75	0,13	54,0	4,5	0,15
1000	30,0	2,50	0,8	40,0	3,33	0,11	45,0	3,75	0,13	50,0	4,17	0,14	60,0	5,0	0,17
2000	60,0	5,00	0,17	80,0	6,67	0,22	90,0	7,50	0,25	100,0	8,33	0,28	120,0	10,0	0,33
3000	90,0	7,50	0,25	120,0	10,00	0,33	135,0	11,25	0,38	150,0	12,50	0,42	180,0	15,0	0,50
4000	120,0	10,00	0,33	160,0	13,33	0,44	180,0	15,00	0,50	200,0	16,66	0,56	240,0	20,0	0,67
5000	150,0	12,50	0,42	200,0	16,67	0,56	225,0	18,75	0,63	250,0	20,83	0,69	300,0	25,0	0,83
6000	180,0	15,00	0,50	240,0	20,00	0,67	270,0	22,50	0,75	300,0	25,00	0,83	360,0	30,0	1,00
7000	210,0	17,50	0,58	280,0	23,33	0,78	315,0	26,25	0,88	350,0	29,16	0,97	420,0	35,0	1,17
8000	240,0	20,00	0,67	320,0	26,67	0,89	360,0	30,00	1,00	400,0	33,32	1,11	480,0	40,0	1,33
9000	270,0	22,50	0,75	360,0	30,00	1,00	405,0	33,75	1,15	450,0	37,49	1,25	540,0	45,0	1,50
10000	300,0	25,00	0,83	400,0	33,33	1,11	450,0	37,50	1,25	500,0	41,66	1,39	600,0	50,0	1,67

Перша поміч при наглих випадках.

Рани. Всяку рану треба насамперед добре обмити чистою водою і братися до неї чистими руками, помивши їх попередю добре милом. Треба повиймати з рани все, що туди попало (земля, трава, волосся, клаптики одежи або-що), знов обмити чисто, стулити рівненько край до краю, покрити рану шматочком чистого полотна, поверх того покласти шар бавовни (вати) і зав'язати чистою крайкою або бінтом. Не треба закладати рану павутинням, губкою, хлібом, землею, листом яким або чим иншим, бо від того рана гірше гоїться і ятриться. Коли кров дуже юшить з рани, треба її тісніше зав'язати, а як це не pomoже і кров біжить з рани джерелом (коли поранена бойова жила, артерія), то треба спинити кров, притиснувши бойову жилу вище рани або рукою, або зтягнувши зранену часть тіла вище

рани хусткою, ремінцем, поясом або чим иншим (малюнок 1 та 2).

(Мал. 1).

При великих ранах і кровотечах з них—треба вдатися до лікаря або фершала, щоб добре спинити кров і зашити рану. Замовляти кров—даремна річ, дурниця.

Отруєну рану, коли вкусила гадюка або скажена собака, також треба чисто обмити і не спиняти кров, коли не дуже юшить: з кров'ю збіжить і отрута, а коли кров не йде або мало йде, то треба її (Мал. 2).

видавити рукою або поставити на рану суху баньку, а це робиться так: коли нема справжньої баньки, то взяти звичайну чарку з рівним, не щербатим краєм, запалити клаптик папірця, вкинути його в ту чарку і швиденько поставити її до гори дном на рану: як вигорить папірець, то шкура кругом ранки втягнеться у чарку і кров піде дужче. Потім отруєну рану треба обмити спиртом, помастити йодом і хворого зараз, негайно, повезти до лікаря. А як покусала скажена собака, то не досить загоїти рану: треба ще того хворого повезти у великий город, щоб щепити йому противотруту від сказу (в Київ, Одесу, Харків або Варшаву).

Кровотеча буває не тільки з рани (як її спиняти в рані, про це вже сказано), але й:

1. **Носова.** При ній не треба сякати носа, бо ще гірше кров пуститься. Треба лягти на той бік, з якої ніздри кров іде і ту ніздрю притиснути пальцем, дихати не носом, а ротом; на ніс класти холодну примочку. Коли це не pomoже—податись до лікаря.

2. **Горлова**, коли кров випльовується: лежати спокійно, не говорити, здержувати кашель. **Помогає сіль**: дати пів чайної ложочки соли у чарці води. Конче треба поради лікаря. Дають також ріжки—ті, що в житі трапляються (*lecale cornutum*)—пів чайної ложочки вщерт, розтерши їх у порошок. *Вагітним жінкам ріжків давати не можна.*

3. **Маточна**: лежати спокійно, на низ живота класти холодний компрес або пухір з льодом чи снігом. *Не-вагітним* при маточній кровотечі можна давати ріжки, як при горловій кровотечі. Треба помочі лікаревої або тямущої акушерки.

Зломи та звихи.

Не вдаватись до костоправів, бо вони темні й нетямущі люде і ще більше лиха можуть накоїти.

Закриті зломи, коли шкура ціла, треба легенько, не натя-

гаючи, вирівняти і ув'язати у лубки або лещота, як показано на малюнках, підмостивши де треба вати (бавовни), вовни або прядива, щоб не муляло. (Мал. 3, 5, 6, 7).

ми, коли шкура прорвана і є рана, треба обходити попереду як рану (див. вище), а потім скласти і зав'язати, як і закритий злом. (Мал. 4).

(Мал. 3).

(Мал. 5.)

(Мал. 6).

Відкриті зло-

Звихів не натягати навмання, бо ще гірше можна нашкودити. Всі зломи та звихи найкраще може направляти тільки лікарь або тямущий фершал.

(Мал. 7).

(Мал. 4).

Отрута.

При всякій отруті насамперед треба подбати, щоб яко-мога швидче виблював хворий те шкودливе, що ззів чи випив. Найлехче і найшвидче це зробити полоскотавши глибоко у горлі пальцем, або держальцем ложки або чим иншим. Як знудить і виблює людина отруту, треба ще давати пити теплу воду або молоко, та знов щоб зблював—тоді ще прополощеться добре шлунок у середині.

Блювоти не треба робити тільки при отруті сильними кислотами: сірчаною, соляною, азотною, карболовою, уксусною. При отруті цими кислотами треба давати пити соду або крейду

або ваплянну (известкову) воду, а потім багато молока або води з білком яечним.

Отрута грибами (губами), дурманом, блекотою: після блювоти давати міцний чай, каву (кофе), таннін (на кінчик ножа набравши). Потім добру порцію рицинової олії (касторки), щоб прочистило низом.

Отрута несвіжою **ковбасою, рибою:** після блювоти—рицинову олію, міцний чай, каву, вино.

Отрута **мишаком:** після блювоти—вапняну воду з сахарем. В аптеках є готова противотрута на мишак, але самому трудно її зробити, бо мусить бути що-разу свіжа.

Отрута **сулемою:** після блювоти—багато молока давати, воду з яечним білком, магnezію.

Отрута **йодом:** після блювоти—крохмаль, молоко, вода з яечним білком, магnezія.

Отрута **нашатирним спиртом:** давати уксус з водою, кислий сок з лимонів, кислещь то-що; сирівець.

Отрута **морфієм, опіумом** (після них дуже трудно буває зробити блювоту): міцний чай, каву, таннін (на кінчик ножа); не давати спати хворому. Гірчишники між лопатки, на жижки.

При всіх отрутах треба по змозі шукати поради лікаря, але поки буде лікарь—треба не гаявши часу робити те, що вище розказано.

Опік та опар.

Опечене чи опарене місце треба обережно обмити чистою тепленькою водою; коли набігли на шкірі пухирці—треба обережно прорізати їх чистим ножиком або ножицями і випустити з них ту водичку, що там набігла. Потім помастити мякеньку чисту шматину чистою оливою, покрити опечене місце, поверху покласти шар вати і легенько зав'язати. Нічим не треба паскудити опечене місце, так само, як і рану всяку. Добре помагає також *марганцовий калій* (kalium hypermanganicum): скільки зернят його роспустити у перевареній воді і класти з того примочки. Помагає також *тіол* (thiolum)—мастити квачиком з вати.

Відморожене.

Відморожене не треба зараз гріти, а навпаки: терти снігом довго і добре, аж поки почервоніє те місце, що заморожено, а тоді вже класти теплу примочку. Коли нагріти зараз відморожену частину тіла, то понабігають такі самі пухірі, як від опару. Тоді з тими пухірями поводитись так, як розказано при опарі.

Обмірання (млість).

Зомлілу або завмерлу людину треба покласти горілиць (до гори лицем), розстебнути комір, пояс, очкур—щоб лехче

було дихати, розціпити зуби, коли сціплені, і подивитись, чи нема чого в роті (землі, жабуриння водяного, як хто залився у воді), чи не запав язик у горло, а коли запав, то витягти його. А далі треба прислухатися, чи б'ється серце і чи дише людина.

Коли серце б'ється і зомлілий дише, то біда ще невелика; треба поприскати на лице холодною водою, дати понюхати чого кріпкого, прикрого: хрону, цибулі, табаки чи смаленого пірря або нашатирного спирту—та й помаленьку зомлілий опам'ятається. Не треба ніколи зомлілого заливати горілкою. Коли лице дуже бліде, то покласти зомлілого так, щоб голова лежала низько, а ноги вище. Але буває ще дуже тяжке, трохи не смертельне обмірання; се буває, коли людина тяжко вчадіє, коли заллється водою, втопиться, повіситься, коли землею або глиною привалить у глинищі, або-що. При таких нещасних випадках смерть настає того, що нічим дихати людині, повітря не поступає до легень.

Як що не дуже давно скоїлось лихо, себ-то коли вчаділий, втоплений чи вішалник, чи привалений ще теплий, хоч може й не дише, то треба яко мога швидче, не гаючи часу на бідкання та балачки, зараз одживляти його.

А на те:

Учаділого зараз винести на двір або хоч у сіни, де не холодно, на чисте повітря.

Втопленого або вішалника покласти тут таки, де знайшовся.

Приваленого землею дуже обережно відкопати, не тягти за ноги, бо часом буває у такого ще злом чи звих, то тягши можна ще гірше пошкодити зламану чи звихнену часть.

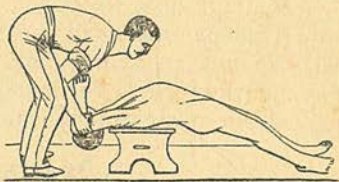
А поклавши нещасного на землю, підмостити під спину яку одежину і зараз розщепнути комір, роз'язати пояс, очкур та розціпити зуби і оглядіти гарненько, чи нема чого в роті (землі, баговиння, жабуриння чи-що); коли язик запав у горло, то витягти його звідтіля і зараз-таки почати робити йому насильне дихання. А се робиться ось як.

Обмерлого треба покласти на землі, підмостивши йому під спину сувій одежи згорнутої або тверду подушку, згорнувши її валом, або низенький стілець, (як показано на малюнкові 8).

(Мал. 8.)

А тоді—хто дужчий та проворний стає в головах обмерлого (навколішки, коли той лежить не землі) і бере його за руки вище ліктів. Попереду треба витягти руки обмерлого до гори,

(Мал. 9.)

щоб лікті його досягли аж до вух, зараз же після того спустити руки вниз і притиснути ліктями до грудей з обох боків. Це робиться на те, що коли витягти руки до гори, тоді груди розширяються і наберуть у себе духу, а коли руки спустити та ще притиснути ліктями до боків, то груди спадаються і випускають із себе дух.

Оттак витягати та спускати руки обмерлому треба часто, так часто, як звичайно людина дише або так, як москалі муштруються: раз-два, раз-два, раз-два... Таким робом обмерлий, хоч не може, мусить дихать і через те такий спосіб рятування називається насильне дихання.

Робити насильне дихання обмерлому треба довго, де-коли з півгодини, аж поки він помаленьку сам почне дихати. Буває, звичайно, що і через пів-години обмерлий не почне сам дихати; тоді, значить, надії оживити його нема, значить він уже мертвий.

Часом дуже трудно буває пізнати, чи вчаділий або втопленний завмер, чи зовсім уже неживий; навіть і лікарь не завжди розпізнає. Тому ж то, коли є хоч яка малесенька надія відрятувати, то треба притьмом робити насильне дихання. Звичайно, коди неборака довго пролежав у петельці, що аж захолов, то вже нема надії його оживити. Але поки теплий,—треба постаратись. Де-які бояться чіпати тіло при таких случаях, щоб не було одвіту та клопоту перед начальством. Такі ні. Закон велить рятувати людину при всякій біді, коли є хоч яка малесенька надія вирятувати і ніякісінького одвіту нема перед законом тому, хто поспробує рятувати, коли б навіть нічого з того заходу не вийшло.

А коли обмерлий після насильного дихання почне сам дихати, то треба йому дати понюхати нашатирного спирту або хрону, чи цибулі, чи табаки, щоб швидче опам'ятався, але, крий Боже, не треба його трусити, ані садовити, ані горілкою напувати. Хай полежить тихенько та й оддише, а тоді обережно треба його перенести або перевезти у хату.

КОРЧІ (перелоги).

Корчі бувають у малих дітей (родимець) і старших, дорослих людей (чорна неміч, причинна) і у жінок—породіль (мимохід).

При таких случаях, як візьмуть кого корчі (як ударить причинна), не можна самому знайти паради, а треба зараз шукати лікаря або фершала, бо тут без ліків нічого не вдієш. Про одно тільки дбати треба: не давати бабкам та знахарям робити свої вигадки та дурниці над хворим: не накривати його з головою, не напувати нічим, не прискати водою, не растирати ані примовляти, бо се нічегісінько не pomoже.

Не треба накривати такого хворого кожухами, або чим иншим з головою, а навпаки треба відкрити йому лице, розщеп-

нути комір, щоб лехче йому було дихати: голову підмостити вище, щоб кров не заливала її, класти на голову холодну примочку та глядіти, щоб не покусав собі хворий язика та губи. А лікарі вже дадуть яких треба ліків, бо від ріжних корчів ріжні ліки бувають: що годиться дитині, те жінці породіллі не може.

А що баби рають купати дітей у чистий четверг від родимця—се дурниця: хоч купайте, хоч ні однаково родимець без ліків не злічиться.

АПТЕЧКА, яку треба мати тому, хто живе далеко від лікаря та аптеки.

1. **Рицинова олія** (касторка) (*oleum ricini*) $\frac{1}{2}$ або 1 хунт. Дається, коли треба прочистити кишки: при всякій отруті після того, як уже добре очистився шлунок (жолудок) блювотою; дається тоді, як узагалі чим-небудь розладяться кишки і почнеться бігунка (понос) або запорється (запор). Дітям дають 1—2 чайних ложочки, дорослим людям 1—2 столових. 1 хунт коштує 50 коп.

2. **Блекотна олія** (*oleum hyoscyami*) $\frac{1}{4}$ х. Пити ніколи не дають її, бо це отрута; але вона заспокоює біль, коли вживати її зверху тіла: розтирати товчене місце, дітям маленьким мастити живіт, коли кольки беруть (завійна) і дитина дуже кричить; (після того треба тепленько зав'язати живіток). Коло зуба як налив робиться (флюс)—мастити щоку і тепло зав'язати. $\frac{1}{4}$ х. коштує 35 к.

3. **Шпигинарь** (скипидар, *oleum terebinthinae*) $\frac{1}{2}$ х. Вживається на розтирання, коли застужене яке місце, коли ломить сустав або кість, при кольках у грудях. Розтирають таке місце або чистим шпигинаром, або мішають його на-рівно з олією та з нашатирним спиртом. $\frac{1}{2}$ хунт. коштує 20 к.

4. **Нашатирний спирт** $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ хунта. Вживається зверху з олією або шпигинаром (летюча мазь), як вище сказано. Нюхати дають його зомлілому, щоб швидче опам'ятався. Пити дають його дуже рідко—хіба тоді, коли хто дуже п'яний, то дають йому 3—5 крапель з водою, у чарці. $\frac{1}{2}$ х. коштує 10 коп.

5. **Гірчиця** або готові гірчишники. З гірчиці роблять з тепленькою водою тісто, мастять його на тонке полстно, а готовий гірчишник просто мочать водою і прикладають на боляче місце при тих самих болях, що й шпигинарь та нашатирний спирт.

7. **Бертолетова сіль** (*Kalium chloricum*)— $\frac{1}{4}$ ф. Вживається на полоскання в горлі і в роті, чайна ложечка на стакан води. Можна додати й йоду. Берт. сіль теж отрутна, коли її багато випити. $\frac{1}{4}$ ф. коштує 15 коп.

6. **Йод** (tinctura jodi) 1—2 унції (неодмінно треба, щоб затишка у пляшдці була скляна, бо всяка инша згорить і йод вивітриться). Вживають йод зверху тіла: мастьєть застужене місце, коли де колька є або ломить кість чи сустав; мастьєть нечисті рани, коли дуже загнились та зайтрились; мастьєть отруєну рану, коли вже добре стягли з такої рани кров. Вживають йод і щоб полоскати горло: на стакан води беруть чайну ложечку бертолетової соли або борної кислоти і додають 5—10 капель йоду. *Йод дуже шкідливий і отрутний коли його випити*; при такій отруті йодом треба давати пить багато соди і крохмалю з водою. 1 унція коштує 30 к.

8. **Борна кислота** (Acidum boricum) $\frac{1}{4}$ ф. Вживається тако ж на полоскання, як і берт. сіль; вона не труїть, але і слабшу силу має. Вживається ще на примочки до очей, коли гнояться і закисають; і ухо можна промивати, як гноїться. $\frac{1}{4}$ ф. коштує 10 коп.

9. **Марганцовий калій** (Kalium hypermanganicum) 1—2 унції. Дуже добрий, щоб очистити всяку гнилу, смердячу рану, полоскати горло і рота, коли дух поганий, коли ясна (десни) гниють; на опік і опар кладуть з його примочку. Зовсім не шкідливий. Беруть 5—10 зерняток його на стакан води. 1 унція коштує 10 коп.

10. **Карболова кислота** (Acidum carbolicum). Вживається тоді ж, як і марганцевий калій, тільки вона *отрутна і шкідлива*, коли випити її, а маленьким дітям шкодить навіть і зверху коли її прикладати. Беруть її чайну ложечку неповну на стакан води. *Дітям і до очей не вживати її*. 1 унція коштує 10 к.

11. **Таннін** (Acidum tannicum) $\frac{1}{2}$ —1 унція. Вживається при кровотечах: носових, чайна ложечка на стакан води; ставлять і клістери з його при почечуйній кровотечі. Не отрутний. 1 унція коштує 20 ксп.

12. **Сода** (Natrium bicarbonicum). $\frac{1}{4}$ ф. Вживається, щоб промивати дуже нечисті рани, тоді-ж, коли й марганцовий калій. Пити дають по $\frac{1}{4}$ чайної ложечки з водою, коли печія пече під серцем, а також при отруті кислотами. 1 фунт. коштує 10 коп.

13. **Хина** (Chininum muriaticum) $\frac{1}{2}$ унції. Дається від пропасниці, по $\frac{1}{4}$ чайної ложечки, набраної вщерть. Давати не тоді, коли трусить, а після того, як вже спітнів хворий; тричі на день. *Не можна давати вагітним жінкам*. 1 унція коштує 1 карб.

14. **Ріжки** (Secale sornutum pulveratum), порошок з них. Дається при кровотечах, по $\frac{1}{4}$ чайної ложечки, набраної вщерть. *Не можна давати вагітним жінкам*. $\frac{1}{4}$ унції коштує 10 к.

15. **Іпекакуана** (Radix ipecacantae pulv). $\frac{1}{4}$ унції. Дається на блювоту, набравши на кінець ножа (менше, як $\frac{1}{4}$ чайної ложечки) тоді, коли иншими способами не можна зробити блювоту при отруті. $\frac{1}{4}$ унції коштує 20 коп.

16. **Опіум** (*Elxug paraegoricumi tinctura opii benzoica*) 1 унція. Дається від великого кашлю, особливо при горловій кровотечі, по 15—20 капель у чарочці води. *Дітям малим не можна давати.* 1 унція коштує 10 к.

17. **Валер'яна** (*Tinctura Yalerianae aeth*) 1 унція. Дається при обмиранні та млості, або коли людина дуже ослаблена через кровотечу, по 20—30 крап. у чарочці води. 1 унція коштує 10 коп.

18. **Краплі Данського короля** даються від кашлю дорослим людям по 30—40 крап., дітям—удвоє проти того, скільки дитині літ (2 роки—4 краплі). 1 унція коштує 5 коп.

Окрім цих ліків треба мати ще:

1. **Тепломір** лікарський (термометр максимальний), щоб міряти тепло тіла при різних хворобах. Звичайне тепло у здорової людини 37 градусів; коли воно стає вище, то це показує, що вже якась хвороба починається і треба вдатись до лікаря.

2. **Вати** (бавовни) чистої аптечної (гігроскопичної). 1 х. коштує 80 к.; щоб прикладати на рану, при зломах підмоцувати, де муляє; квачики з неї робити на скалочці, щоб мастити йодом.

3. **Бінтів** (повивачів) 3—4 з м'якої марлі, про всяк slučaj, коли треба зав'язати рану яку. Коштує такий бінт 15 коп. 4 Клістірну машину Есмарка, для дорослих людей.

5. Малий клістірний бальон для дітей. В аптеці покажуть, як їх уживати, це не трудна річ, а описувати це—дуже трудно і довго. Коштує великий—1 карбованець, малий—30—40 коп.

6. Церати або-ж вощанки шматок у $\frac{1}{2}$ аршина для огрієливого („согрѣвающаго“) компресу, який часто доводиться класти, за порадою лікаря, на різні болячі місця.

Лікарь М. Левицький.

Перша поміч хворій худобі.

Справа з ветеринарною помічу по наших селах стоїть досить кепсько, через те кожен хазяїн мусить знати, як ратувати несподівано захворілу скотину, хоч поки приїде лікар чи фершал.

Так наприклад, коли доведеться скотині порізати чи порвати бойову жилу і почнеться **велика кровотеча**, треба негайно промити рану літеплом або розтвором карболки чи креоліну (чайну ложечку ліків розпустити у шклянці води), ступити краї рани до купи й затулити затичкою з вати, чистого прядива або хусточкою та й пов'язати тісенько повивачем (бінтом). На ногах—можна перетягти *вище рани* ремінцем або

матузочком, але зав'язку через годину треба зняти, хворого не зводити з місця, не ворухити та давати пити до-схочу холодної води. Коли скотина дуже знесилиться, годиться їй залити $\frac{1}{2}$ шклянки порілки з водою (нарівно).

Рани взагалі слід содерувати яко-мога чистіше. Повитягати з них те сміття та бруд, що в них позападає; обстригти навколо волосся й промивати що-дня роствором карболки чи креоліну та притоптувати йодоформом або тертим нафталіном нарівно з бурою.

Де можна прилагодити пов'язку—що-дня пов'язувати.

Садна та затьорки слід мастити креоліновою або йодоформовою маззю (1 част. ліків на 8—10 частин свіжого лою або оливи, чи оленахту).

Опечене чи ошпарене місце треба спершу примочувати роствором соди (ложку на пляшку води) або роствором марганцьового калію (ропускається у воді стільки, щоб вода стала тільки рожева, а не бурякова). Потім присипати содою або картопляним крохмалем. Добре помагає камфорна олива з розпущеною у воді валпою. Потім гоїти, як звичайну рану.

Чиряки та болячки слід розрізувати чистеньким ножом (ножа й те місце, де доведеться різати, треба спершу обмити в ростворі карболки, на шкірі ж—вистригти волосся). Після розрізу гній треба видавити, а рану гоїти, як звичайно. Щоб чиряк швидче настигав, годиться вживати кілька день припарки та „огрійливі компреси“. Припарки робляться з висівок, а огрійливі компреси треба класти так: мокреньку хустину, потім вошаного паперу або клейонки, чи шматок шкуратка, потім—вати, вовни чи прядива й тісенько пов'язати. Годин через 5—6 змінити.

Забої, звихи та розтяження сухих жил спочатку слід ратувати холодом (обкладати кригою, снігом чи холодною мокрою глиною). Другого або третього дня слід уживати розтирання з шпигинарю (1 ч.) та оливи (2 ч.), або нашатирного спирту (1 ч.) з оливою (4 частини). В за давнених випадках годиться вживати камфорний спирт, йодний вазоген та гострі масти.

Наливи на ногах у коней та інші жолни чи накістні—ростирати йодним вазогеном або гострими мастями. Можна теж тісенько пов'язувати на кілька годни, але не щоденно.

Зломлені кістки на ногах слід ув'язувати в луб'я, коли ж буває рана,—у пов'язці слід робити віконце, щоб можна було рану промивати.

Опій (гостець) нападає з застуди, або як обгодовано пашнею, особливо—житом. В середину хворій треба залити глауберової соли (1—1 $\frac{1}{2}$ хунти ростопити у пляшці води) потім давати двічі—тричі що-дня по чайній ложечці саліцілового натру з пійлом. Ноги ростирати ропою або летучою мастю, чи шпигинарем з оливою.

Коли трапиться **хвороба на копити**, хвору треба роскувати, копит росчистити (прохати хоча б коваля), потім вживати холод, а згодом—робити „креолінові ванни“. Робляться так: у дерев'яне відро налити до половини теплого креолінового розчину й встромити ногу коняки та й держати, аж поки вода не почне холонути. Потім ногу слід витерти й об'язати. „Ванни“ вживаються разів зо-два щоденно.

Росколені копити слід скувати охналем, чи як инше та вживати креолінові ванни. Підкови знімати не годиться.

Мокреці треба содержувати сухо та чисто. Промивати не варто, а треба мастити йодною настояюю та присипати нафталіном з бурою чи галуном.

Коросту, шолуді, лишай слід гоїти креоліноюю мастю, або мастити хворі місця „віденською дьохт'яноюю мастю (по ложці доброго дьохтю та сірки змішується з спиртом та зеленим милом—по 2 ложки) мастити нею можна по-разу що-тижня, змивши попередю лисини літеплом з милом.

Насоса сколювати небезпешно, краще—мастити йодною настояюю та давати м'яку страву.

Коли **закисають очі** та червоніють слизисті плівки,—слід примочувати борною або креоліноюю водою. Не годиться при хворобах на очі кидати сіль.

Більма гояться так: у дудочку з пірця набірають каломелю з сахарем (нарівно) й удмухують хворій у око.

Кольки (чемер) лічать ростиранням черева ропою або шпигинарем з оливою, у рота заливають глауберову сіль.

Обдимання черева у товару вимагає негайної допомоги. Слід обливати холодною водою та вигребти рукою кал з заднього проходу. Потім можна робити так: постановити товарюку передніми ногами на горбик та витягувати їй язика то на один бік, то на другий, щоб вона більше видихала духу. Коли буває велика небезпека,—не минеться проштрикнути *ліву пахву* „троакар“¹. Троакар слід націляти *униз та вперед*.

Від проносу годиться вживати одвар дубової корки та зменшувати худобі води.

Від кашлю слід давати такі порошки: солом'яку—2 ложки, „блювотного камінцю“—1 ложку, соди—10 л. кропного насіння 5 ложок; змішати й давати товарів та коням по 2 ложки з стравою. Крім того добре помагає такий спосіб. У шаньку насипають сінної потерті, додають ложку доброго дьохтю, чи краплин 30 шпигинарю, обварюють крутим окропом і прив'язують скотині до морди, щоб вона дихала тільки паром, яка виходе з торби. Вживається двічі—тричі що-денно. Слід оберегати худобу від застуди та особливо—протягів.

Ящур (піна) у роті гоється розчинами уксусу (оцту), галу, піоктаніну, одваром дубової корки. На ногах—мастю з креоліну та оленахту або креоліновими ваннами.

Мит (залозиця) гоїться парою з дьохтю (порівняй „кашель“). Крім того слід прорізувати опухи під вилицями, хворих берегти від застуди. Можна давати рідкого тіста на дрожжах по 2 ложки з пійлом усім—хворим і дужим—коням.

Коли трапиться **овеча віспа**, слід всій отарі зробити прищіпку; як це робиться,—знає кожен чабан. Рани, принаймні, на ногах—промивати роствором креоліну.

Моровицю на птицю (так звану „курячу холеру“) вигоїти дуже трудно, але слід давати у пійлі всій птиці соляну кислоту та бпйну настойку. Додається до води з таким рахунком, щоб кожна доросла птиця що-дня випивала по 1 краплині ліків.

Взагалі, **щоб не було пошестей на худобі**, треба: 1) не виганяти скотини на небезпешні пасовища.

2) Що—року товарів, коням та вівцям прищипляти сибірку (телій); а свиням—свинячу бишиху (краснуху).

3) Хворих відокремлювати, щоб здорові до них а-ніяк не дотикались.

4) Трупи дохлих глибоко закопувати з шкурою по ярах та прірвах, де ніколи не пасеться худоба.

5) Хліви, стані та инш, де були хворі, треба вичистити від гною; вибрати шар долівки (на $\frac{1}{4}$ аршина) й облили мури, долівку й усе, що є в мешканні, роствором неочищеної карболки, сулеми, або гарячим лугом та „вапняним молоком“ (Пуд вапни—на 30—35 відер води.)

6) Ясла та инші дешеві речі—краще попалити, а упряж перемазати дьохтем.

7) Коли в хазайстві трапиться яка пошесна хвороба, слід негайно сповістити про це земського ветеринарного лікаря, чи земську управу або поліцію (хоча б у волость), щоб не одповідати перед судом.

Ветеринарний лікар В. Корольов.

Способи, яких уживають леверанти (баришники) та цигане, щоб одурити нетямущих покупців.

Мабуть кожному відомо, що, купуючи по ярмарках та базарах коняку, буває дуже трудно уникнути того, щоб покупця, мовляв, „не обкрутили кругом пальця“ кінні баришники (леверанти) та цигане. Не дурно ж і приказка склалася що, каже: „одурив, мов той циган!“.

Та воно й не диво, бо як цигане та леверанти тільки й живуть, що з шахрайства, то вони й знають чимало всякого способу, як оплентати й тямущого покупця, не кажучи вже про недосвідчених селян. Звісно, кожен купець дбає, щоб пока-

зати свій товар кращим та гарненько приховати ті хиби, що на йому є,—але ж що до кінних баришників—то вони часто уживають занадто гдиких та жорстоких заходів, щоб коняка показувалась кращою, як вона є.

Уміти вибрати доброго коня та довідатись про все, що саме в ньому пошкоджено—справа не легка, через те часто й доводиться бідному селянинові занепастити останню загорьовану копійчину за таке ледащо, якого й у двір не варто булоб заводити.

Звичайно, купуючи коняку, найбільше клопочуться про те, щоб запевне дізнатись, яких вона буде літ. Та це й зрозуміло, бо тільки нестара коняка здатна гаразд і довго працювати й таким способом бути корисною хазяїнові. Через те продавцеві часто бажається затаїти справжні роки свого коня та продати яку стару шкапу, ніби то п'яти—шести літку.

А що про кінські літа довідатися можна найбільше по зубах, то на зуби баришники й звертають найбільшу увагу.

Звісно, що коли стираються зуби як треба, то останні „чашечки“ (на верхніх окрайках) зрівнюються на дванадцятому році. Крім того на старість і самі зуби ніби довшають та починають вигинатись уперед. Але ж, коли зуби стираються недобре, що здебільшого буває у коней, які завше гризуть різні речі (ясла, жолоби, мури т. и.); або коли бувають так звані „смоляні“—чорні, мов убраті в смолу, зуби,—то по них пізнати запевне, скільки років коневі, буває досить трудно.

Все це добре знають леверанти і зумисне так підроблюють коняці зуби, щоб вони або скидались на „смоляні“, або були подібні на такі, які звичайно бувають у коней, що гризуть усякі речі. Для цього найчастіше вживається такий спосіб. Розпеченим шматком заліза чи дротиною цигане висмалюють „чашечки“, і зуби від того коротчають та стають чорні. От і розбірай тоді, яких літ шкапа.

Воно, звісно, добре придивляючись та знаючи, які взагалі повинні бути зуби у коня,—можна запримітити шахрайство, а надто, що до цього є ще й інші прикмети. Так, у старих коней починає одвисати нижня губа, над очима глибоко западають ямки, у білих коней по голові та в'язах робиться „гречка“ (кущики темного волосся), а на темній шерсті—сивина.

Але ж і ці всі прикмети дуже уміло приховують досвідчені дурисвіти. Щоб непримітно було ямок над очима,—проколюють шкуру й крізь особливу дірчату голочку або соломинку надімають під шкуру духу. Коли соломинку витягти, то дірочка стуляється й дух який час не виходе; або ж ранку замазують яким клеєм. Але цю підробку помітити досить легко: варто тільки добренько притиснути ті містини, де бувають ямки. Буває ж занадто трудно довідатись про шахрайство, коли під шкуру у ямку заливається ростоплений віск або парафін, бо він, як охолоне, стає міцний, мов кістка. А инколи трапляється й таке.

Щоб шкапа не одквашувала губи, цигане або наколюють її голками, або натирають якою гострою мастю, а як коли товченим склом. Бідна животина почуває великій біль та все ворухить губами чи язозить язиком і, таким способом, перешкоджує покупцеві доглядіти цю прикмету.

Нема чого й казати, що закрасити сивину або навіть усю коняку начорно чи як инше для знаючого цигана—справа досить легенька. Але довідатись про це не так-то вже легко, бо є такі фарби (наприклад, ляпіс), яких просто водою й не одмиєш. Звичайна річ, через кілька день фарба посходить сама собою.

Що до хиб на ногах, то тут і найхитріший леверант багато не приховає, бо козинці, наливви чи що инше, можна тільки вигоїти, а не сховати. Але все ж слід мати на увазі от що. Запримічено, що у тих коней, які колись хворіли на ноги (переважно, коли хвороба була на путо) і їм ростирали хворі місця гострою мастю,—шерсть стає кучерява. Вона й з роду може бути на путі кучерява, але ж тоді таке буває на обох чи й на всіх чотирьох ногах; у хворих звичайно на одній. Баришники таку ногу закалюють у багні чи якому бруді, мов би коняка сама вкалялася.

Лехше можна приховати, коли коняка буде хвора на копити. Так, наприклад, відомо, що у коней, які хворіли на опій, на копитах робляться кільця та рівчачки. Леверанти зчищають ці рівчачки терпугом, а щоб копито блищало, мов би вкрите справжнім поливом,—обмащують його лаком. Щоб це розпізнати, треба дуже добре придивлятися до копитів, рівняючи один з одним.

Коли бувають росколини на копитах, то їх звичайно заливають якою замазкою (найчастіше—шевською смолою або спуском з воску). Замазку можна дізнати тим, що вона буває м'якша за копит.

Ріжні хвороби на підшвах (наминки, щербини, „рак“ т. и.) приховуються широкою підковою.

Коли у коня часом з якої хвороби повилазить грива або хвіст, чи будуть по шкурі які лисини, то баришники або прив'язують, або приліплюють яким клеєм чужий волос.

Одначе ж, маючи все це на увазі, треба найбільше стерегтися, щоб не купити сапату коняку. Пізнати сап (носатину) з одного погляду доводиться не що рази; але хто порався біля коней, той знає, що коли у коня течуть з носа віскряки та набрякають під щелепами залози, то це показує на щось негарне. Через це баришники, щоб приховати, що у коняки тече з носа, перед продажем промивають ніздрі та запихають у них затички з вати та прядива. А що сап часто буває тільки у одній ніздрі, то другок, незаткненою, коняка дихає вільно. А щоб покупець ин вгледів виразо у носі,—притрушують їх порохом. Коли ж доведеться налапак тверді та нерухомі залози на вилицях—

циган занадто божитися, що, мовляв, то коняка недавно залозувалась. Але ж цьому йняти віри не годиться. А по де-яких місцях, наприклад, по Таврійській губернії, іноді доводилось помічати, що цигане навіть вирізують у сапатах коней набряклі залози. Звісно, пильно придивляючись, можна буває помітити шрами од порізу.

А буває ще й так. Коли циганові припаде до вподоби яка конячина, то він, тільки хазяїн чого загавиться,—дмухне їй у ніздрі тютюну, чи заткне який будяк, а потім, як коняка стане чхати та прискати,—всі цигане почнуть завіряти, що вона зсапатіла. То іноді так залякають бідолошного селянина, що він радий аби-защо збутись того коня. А циганам того тільки й треба.

Запаленим коням тижнів за два до продажу починають давати мишак та годують найбільше ячменем, а води дають зовсім мало. Від того коняка лехше біжить, робиться жвавіша та бадьорніша, шерсть на ній стає гладенька та блискуча. Та й взагалі від такого годування коні гладчають і мають кращий вигляд. Але вони швидко зморюються у праці і, коли їх поставлять на звичайні харчі, швидко спадають з тіла.

Коли ж запалену коняку примусити бігти, вона так важко дихає, що аж харчить. Циган, звичайно, починає запевняти, що у коня тісний хамут. Але ж, сівши на коня верхи, можна лехко довідатись, яка та циганська правда.

Взагалі ж цигане та леверанти перед ярмарками страшенно набивають коней, так що вони жахаються вже, як циган до них тільки повертається. А коли ж він сяде на такого коня, то кінь з місця починає бігти навскочки. Звісно, все це бачучи, нема чого думати, що кінь і навспражки такий прудкий, як під циганом.

Нарешті буває так, що звичайно, як починається на ярмарку торг,—навкруги тих, що торгують, обступають різні невідомі люде. Вони галасують, мішаються у чужу справу, перешкоджують покупцеві та збивають його з пантелику. Таких непроханих помішників треба особливо берегтись,—бо здебільшого ж вони й сами баришники і, звичайна річ, помагають своєму приятелеві одурити селянина. Бо й приказка каже, що „вовк вовка не їсть“.

Через те краще ходити на ярмарок не самому, а з певною, тямущою людиною, щоб можна було б з ким порадитись. Та ще треба завсігди довідуватись, хто саме буде продавець, відкіля він, як його звати та де відшукувати. Бо по наших законах можна повернути коняку продавцеві, коли в неї будуть які тяжкі хвороби, що продавець затаїв од покупця. Особливо це варто зробити тоді, коли у коня з'явиться носатина.

Ветеринарний лікар В. Корольов.

Як збутися пісків.

Піски у європейській Росії найбільш росповсюджені в 11 губерніях, а з них на Україні в губерніях Волинській, Катеринославській, Київській, Подільській, Полтавській, Таврійській Харківській, Херсонській—вісім губерній. З 80 мільйонів десятин, що займають ті 11 губерній, до 9-ти мільйонів десятин беруть піски. Коли додати до цього, що піски зустрічаються й по інших українських губерніях, а найбільше в Чернігівщині, то можна сказати, що піски—це лихо усієї України. Небагато з них лежить спокійно, більше ж так, що їх переганяє вітер на інше місце, засипає сусідні землі, навіть городи, двори і часом примушує селян переносити свої селитьби в інше місце. І родюча чорноземля наша степова зникає під шарами нанесеного піску.

Через що на піскуватому ґрунті роблються сипкі піски? Через те, що вирубують ліси, рсз'орюють землі, пасуть або прогоняють скот,—одно слово через усе те, що порушає суцільний ґрунт. Дуже велику вагу має тут ліс: він удержує не тільки ті піски, на яких сам росте, а ще й не дає ширитися далі й сусіднім піскам. Тому то вирубуючи ліс треба бути особливо обережним.

Є два способи скріпити сипкі піски: 1) скріпляти неживими річачами і 2) скріпляти живими рослинами.

1. а) Піски можна вдержувати **тинями**. Треба допильнувати, яким напрямком жене вітер піски, а тоді становити тини рядами, впоперек до цього напрямку. Завдовшки їм треба бути 5—6 саж., заввишки $1\frac{1}{2}$ —2 аршини, а кілки—до 1 саж.; тинів становлять рядами рівнодально, один від одного сажень на 10. Заплітають їх хворостом, очеретом, а то й соломою. Літ через 6—8 треба робити нові тини. Такий спосіб таки дорогий: на 1 десятину можна витратити до 100 рублів.

б) Другий спосіб такий. Поверх піску прикривають чим небудь. Добре брати на це густе гилля хвойних дерев. Гилля кладуть рядами впоперек до напрямку вітру, і так, щоб гузирі переднього ряду прикривались верхами другого ряду. На 1 десятину треба 65—90 добрих возів хворосту або ж 13—18 кубичних сажень його. Звичайно, що все це можна робити тільки там, де ліс недорогий.

Гилля соснове, порубавши на частини, можна також стромляти в пісок або просто роксидати по піску.

Щоб прикривати пісок, ріжуть також у лісі яловець, болотяну або порхвяну землю, дерен, і розкладають по піску рядами або квадратами. В'яжуть також пучки соломи і застромлюють їх у пісок, вивозять гній глину, маргель.

Та всякі такі способи вдержувати пісок неживими річачами недовіговічні і через кілька літ тую роботу знов треба робити.

Тільки тоді, коли розом з тим засажувати піски живими рослинами, що здержуватимуть пісок, тільки тоді справу зроблено буде як треба. Іноді, заспокоївшись, пісок і без усяких заходів може зарости травою, чагарником або лісом—аби ніщо живе—чи то буде сам чоловік, чи скот—не заважило природі своїми власними силами запобігти лихові.

2. Скріпляючи піски живими рослинами, вживають найбільш або трави—**пісковий очерет** (*Abundo arenaria*) і **колосьняк чи дикий ячмінь** (*Elymus arenarins*), або ж **краснотал чи шелюг** (*Salix acutifolia*).

Коли пісковий очерет або дикий ячмінь ростуть поблизу пісків, то треба нарізати дерну з цими травами і розкласти його рядами шматок од шматка на $1\frac{1}{2}$ —2 фута, а ряд од ряду футів на 2—3. Коли такого дерну нема, то разводять його в особливому розсаднику, висіваючи на 1 дес. добре зораної землі до $1\frac{1}{2}$ пуда насіння. Дерен, що виросте тут, що-весни драпають залізними граблями і посипають попелом з дерева або гноюною землею. Ці трави держать у розсаднику 2—5 літ, а потім дерен ріжуть смугами по 2—3 вершка завширшки і ці смуги розкладають по піску одну від одної не менше як на 2 фути, а як пісок не дуже летучий, то й далі,—буває так, що футів і на 18. Дернину притискають до піску або присипають до неї трохи піску. Як що пісок зовсім нердучий, то під дерен кладуть трохи гноюної землі.—Ці трави можна й садити пучками—тим способом, що й сосну. Посажені трави дуже швидко і легко розрастаються і розмножуються своїми коріннями і ними ж зкріпляють пісок. Дикий ячмінь можна скосити до цвіту і тоді він дасть годяще сіно.

Найчастіше ж піски скріпляють у нас красноталам або шелюгом. Проорюють плугом борозни і в їх кладуть шелюгові стебла від $\frac{3}{4}$ до 2 арш. завдовжки і зовсім засипають їх землю. Коли стебла криві, то треба перерубати їх на менші, щоб вони зручніше лягали в борозни, а все таки краще брати довші стебла. Сажати шелюга треба восени або весною; тоді ж ріжуть і стебла. До того (весною—до листу) беруть молоді парости, вибірають рівніші. Коли приставка далека, то треба завертати стебла в рогожі або мох і кільки разів на день поливати водою, щоб вони не висихали; але треба берегтися, щоб і не приморозити їх. Приставивши ж на місце, слід класти їх перед сажанням днів на два у воду.

Борозни проводять різно. Пару борозен ведуть упоперек до напрямку вітру, а через $1\frac{1}{2}$ саж. знов таку ж пару борозен і т. д. Або ведуть поруч 5—8 борозен і, одступивши від них саженив 40, проводять новий такий же ряд борозен і т. д. Потім такі ж ряди борозен проводять і впоперек. Коли пісок зкріпиться, то смуги між борознами або квадрати незасаженої землі, що обмежуються рядами борозен, засажують деревами, переважно сосною. Садити можна, простромлюючи землю кілком.

Дуже треба доглядати, щоб засаженого місця не пошкодила скотина. Для цього добре округ шелюгової плантації засіяти смугу землі, сажнів 4 завширшки, **овечим реп'яшком** (*Xanthium spionsum* 2). Ця колюча рослина вдержуватиме скотину.

З п'ятого року шелюг починає засихати. Тому завчасу треба його вирубати і тоді від нього густо підуть паростки. У всякому разі, шелюгом не можна закріпити сипний пісок зовсім. Щоб міцно закріпити їх, треба на їх розводити довговічніші і дорожчі дерева, що краще угноюватимуть ґрунт. Найкращі тут сосна; до неї на неглибокому піскові можна примішувати березу і осокор, та й білу окацію, айлант (китайський ясен — *Ailanthus glandulosa* Dest), плоховник (*Hypophae ramnoides*z), і ливне дерево або цареградську лозу (*Eleagnus angustifolia*).

Іноді зкріплені діски знов ідуть під оранку; але така ніва не може бути уродючою й довговічною.

Б. Іваницький.

Інституції, од яких хлібороб може довідатися що треба про хазяйські справи.

Щоб поліпшити селянський добробут та дати поради, як найкраще порати землю та хазяйнувати, заведено чимало всяких інституцій. Багато губерських повітових земств позаводили тямущих людей, що знають найкращі способи хазяйнування і мусять давати поради сільським хазяїнам. Такі люде звуться агрономами або ученими хліборобами. Крім того при де-яких земствах є ще такі тямущі люде, що повинні давати поради сільським хазяїнам про садівництво, лісоводство, пасішникування, про те, як збутися всяких шкідливих комахі і т. и. Вдаватися до цих людей слід на адресу губерських земських управ, або ж—у де-яких губерніях—і до повітових земств. Там же, де ще й до цього часу немає ні агрономів, ні інструкторів с-х., хлібороби і всі сільські хазяїни можуть довідатись чого їм треба од так званих сільсько-господарських бюро, або земських ферм чи земських сільсько-господарських шкіл, або нарешті од редакцій сільсько-господарських часописів, які теж залюбки дадуть селянинові корисні поради про сільське хазяйнування. По де-яких губерніях є ще так звані урядові інспектори сільського хазяйства. Крім того здебільшого при земських управах є ще склади хліборобського знаряддя, насіння та таких матеріялів, щоб вигноувати поле, де можна й придбати ці речі за невелику ціну.

Опріч згаданих місцевих інституцій, *при Ученому Комітеті „Главнаго Управленія землеустройства и земледелья“* є ще такі на всю державу інституції, відкіль теж хліборобські

можна довідатися, що треба про хліборобство. Ось вони: 1) „Бюро по прикладной ботаники“. Відціль можна довідатись про те, де можна добути насіння тих чи інших корисних рослин; як зветься та чи інша рослина, про яку цікаво знати хліборобові; якого сорту той чи інший хліб, пашня, корисні та шкідливі рослини; яких заходів треба вживати, щоб знищити шкідливі рослини, що засмітчують поле; як пізнавати й що треба робити проти всяких хвороб на хлібові; як сіяти та доглядати такий хліб чи рослини, які не розводяться звичайно по сусідських місцевостях і т. п. Щоб довідатись, як зветься яка рослина, треба ту рослину послати туди, по змозі цілком з листом, з квітками, з коріннями т. п., попереду засушивши між двома листами паперу. Коли треба довідатись про хворобу на рослині, то можна посилати тільки ті частини, на яких заведеться ця хвороба (теж попереду висушити між папером). Рослини посилати найкраще бандероллю (в незаліплених конвертах), або посилкою без ціни—на таку адресу: *Петербург, Мойка у Сіяго моста. Главное Управление Землеустройства и земледелья, Ученый Комитетъ, Бюро по прикладной ботаники.*

2). „Бюро по земледелью і почвовѣдѣнію“ дає поради про найкращі для тої чи іншої округи способи хліборобства, про сійбу, як доглядати та берегти с.-х. рослини, а також показує всі корисні книжки про хліборобські справи. Адреса така, як і попереду.

3). „Бюро по зоотехніи“ дає поради про те, які породи худоби краще розводити по тих чи інших місцевостях; про найкращий догляд та корування худоби; найкращі способи, як робити масла та сир; показує адреси тих хазяйств, де продають гарну худобу „на завод“. Пасішникам це бюро розкажує про те, відкіля можна добути насіння медових трав та всякого пасішницького струменту та про всяку іншу справу пасішницьку. Від цього ж таки бюро можна довідатися все, що треба про шовковництво. Адреса його така сама, як попередня.

4). „Бюро по метеорології“ звіщає про те, як заводити так звані метеорологічні станції, на яких пильнують *погоди* (вохкість, вітри, спеку, холоди т. и), що варто знати кожному хліборобові. Адреса цього бюро така: *Петербург, Васильевскій остров, 10-я линія, д. № 5. Бюро по метеорології.*

Наші інституції.

Товариства „Просвіта“.

Редакція календаря хотіла б, щоб у йому що-року містилися повні і докладні відомости про діяльність усіх наших „Просвіт“ за минулий рік—так, щоб читач, який хотів би познайомитися з „просвітним“ рухом, міг би просто вдатися до

наших календарів і в їх знайти розказану в хронологичному порядку, рік за роком, історію роботи товариств „Просвіта“. Від такої об'єднаної в одному виданні історії цієї діяльності могло б бути чимало користи. Деякі „Просвіти“ поки що не видають зовсім звідомлень про свою діяльність,—з календаря можна було б довідатися і про їх. Та хоч би й кожна таке звідомлення друкувала, то все ж ширшій публіці трудно позбирати собі всі ті звідомлення до купи; та й самим „Просвітам“ зручніше, коли звістки про їх діяльність зведено буде в одному місті: зразу видно, хто що робить, що є спільного в роботі товариств і чим воно різниться; легше було б навчитися чогось нового, гарного од братнього товариства і легше було б добачити, які є помилки в роботі наших „Просвіт“, а такої самокритики нам дуже треба, зважаючи на те, що діло своє ми тільки починаємо і починаємо серед дуже тяжких обставин; нарешті це могло б допомогти деякому об'єднанню, координації заходів окремих товариств.

Останній пункт особливо важний. Через усякі причини сталося так, що в нас засновано не одно велике на всю Україну товариство, а 12 місцевих організацій, число яких може ще й збільшитися. Ті робочі й грошові сили, які могли б об'єднатися в одному товаристві для великої, добре розпланованої культурно-просвітної роботи, тепер розбилися на цілий ряд дрібніших товариств. Справам місцевого характеру (напр. театральні вистави, літературно-музичні вечори і т. и.) це може й не заважати; але справам всеукраїнської ваги це безперечно дуже шкодить. Візьмімо, напр., видавництво: коли б усі літературні сили і всі гроші, які „Просвіти“ на це мають, з'єднати до купи, це діло можна було б зробити так, як ні в якому разі не зможе зробити окремо ні одна „Просвіта“. Коли ми не можемо незабаром об'єднатися в одно всеукраїнське культурно-просвітне товариство, то принаймні можемо хоч якось порозумітися і впорядкувати свою діяльність так, щоб работа кожної „Просвіти“ була виконанням якоїсь частини чи часток загального плану. Матеріалом до такого порозуміння неминуче мусить бути зведена до купи і можлива до порівняннів історія діяльності всіх „Просвіт“. Такий матеріал і хотіла б давати редакція календаря.

На жаль, тільки Одеська та Подільська „Просвіти“ надрукували свої звідомлення, про діяльність інших доводилося добувати відомости з газет. Через те сама редакція не задовольнена з цих звісток, і просить всі „Просвіти“ що-року подавати (не пізніше 1 травня) звідомлення про свою діяльність по такій більш-менш програмі: 1. Назвище й адреса Т-ва. 2. Коли зареєстровано статут і коли був перший загальний збір членів. 3. Скільки було з кінцем минулого року членів і філій (де). 4. Хто голова Т-ва і члени Ради. 5. Які є в Т-ві секції чи комісії і що вони роблять. 6. Яка була діяльність Т-ва за минулий рік, напр., видавництво (що і в скількох примірниках видано),

реферати й лекції (на які теми і хто читав), вистави (які), концерти, бібліотеки (де, які), школи й усякі інші інституції Т-ва і взагалі, що і як робило Т-во і що йому не дозволено зробити, які важні події в йому трапились і т. и. 7. Грошовий рахунок Т-ва за минулий рік, які є окремі фонди під його порядкуванням.—Звідомлення повинно бути повне й докладне, але по змозі стисло й коротко написане.

1. Товариство „Просвіта“ в Галичині (Львів, Ринок, 10). Найстарішою „Просвітою“ на Україні є „Просвіта“ галицька, заснована 1868 р. Мета його: просвіта і поліпшення добробуту українського народу. Члени звичайні, почесні і помагачі. При Товаристві дві комісії: видавнича і господарсько-промислова. Видало чимало шкільних підручників і більш як триста номерів (з кінцем 1906 р.—319) книжок для народу популярно-наукових, з красивого письменства й утилітарного змісту. Видає газету для народу — „Письмо з Просвіти“. Засновує читальні (народні бібліотеки) по городах і селах. З кінцем липня 1906 р. було всіх читалень „Просвіти“ 1.695. В справах економічних Т-во зробило: заснувало при читальнях по селах більш як 450 крамниць, більш як 250 шпихлрив (громадські гамазеї), 200 кас позичкових. Товариство має власний великий будинок, а в йому чималу бібліотеку і невеликий музей. Дійсний маєток Т-ва з кінцем 1905 р.—118.647 кор. Під порядкуванням Т-ва 26 фондів видавничих, стипендійних, запомогових, емеритальних; між иншим: Михайлова премія драматична (конкурси з надгородою найкращої драми), фундація Ст. Дубравського (премії за кращі науково-популярні книжки), фонд ім. Ів. Череватенка (теж), Леонидів фонд (премії за історичні праці). З кінцем липня 1906 р. Т-во рахувало 19.016 членів, що-року прибуває тисяча членів. Товариство має 35 філій. Заслуги найстаршої „Просвіти“ в справі освіти нашого народу в Галичині дуже великі

2. Товариство „Просвіта“ у Києві, засноване в пам'ять Т. Шевченка. (Народний Дім на Троїцькій площі). Статут зареєстровано 26 травня 1906, перший загальний збір членів 25 червня того ж року. Мета: допомагати розвиткові української культури і першим чином просвіті укр. народу його рідною мовою. Т-во має: а) видавати книжки, журнали, часописи і т. и. українською мовою; б) заводити свої бібліотеки, музеї, читальні, книгарні і т. и.; в) споряджати публичні лекції, відчити, загально-просвітні курси, спектаклі, літер.-музичні вечори, концерти, вистави і т. и.; г) заводити стипендії, школи, захистки про дітей і дорослих, бюро праці і т. инші просвітні і добродійні заклади; д) оповіщати конкурси і премії за найкращі твори письменства та умілости. Членська вкладка: дійсний член—3 р., довічний—100 р., співробітники не платять.

В Т-ві є чотири повсякчасних комісії: Видавнича, Бібліотечна, шкільно-лекційна та Літературно-артистична.

Найбільше діяльність Т-ва виявилася в *видавництві*. В основу своєї діяльності Видавнича комісія взяла оцю постанову першого загального збору Т-ва: „1. В основу видавництва повинна бути положена та думка, що Т-во „Просвіта“ є Т-во просвітно-культурне і безпартійне і такими повинні бути його видання. 2. Першою видавницькою справою Т-ва повинно бути: дати в дешевих виданнях літературу для народніх мас. 3. Книжки повинні бути зо всіх одділів науки і красного письменства; але найбільше треба подбати про книжки з українознавства, про шкільні подручники і дитячі книжки; видання політичного і економічного змісту мають бути характеру теоретично-наукового, інформаційного і ні в якому разі не партійно-агітаційного“. Комісія виробила реєстр „тем для книжок“, які мають бути написані й видані, і опублікувала його в газ. „Рада“ і окремо книжкою. Комісія переглянула потім і вибрала зо значного числа рукописів годящі до друку. Досі надруковано оці книжки в 1906 і 1907 р.:

1. *Драгоманов М.* Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Д—ва. Ц. 8 к. 2. *Земельна справа* в Новій Зеландії. Переказала М. З. Ц. 2 к. 3. *Левицький М.* Як рятуватися при наглих випадках та каліцівах. Ц. 3 к. 4. *Календарь „Просвіта“* на р. 1907-й. Ц. 15 к. 5. *Загірня М.* Як визволилися Північні Американські Штати. Ц. 15 к. 6. *Дорошенко Д.* Оповідання про Ірландію. Ц. 8 к. 7. *Загірня М.* Страшний ворог. Книжка про горілку. Ц. 5 к. 8. *Франко І.* Ліси і пасовиська Опов. Ц. 3 к. 9. *Грінченко Б.* Про грім та блискавку. Ц. 4 к. 10. *Капельгородський П.* Українці на Кубані. Ц. 5 к. Всього 43 тисячі примірників.

Бібліотечна справа. Товариство має свою бібліотеку. Вся вона склалася з жертв—в половині 1907 р. було в їй—зо 3000 томів і багато українських і не українських періодичних виданнів. Т-во хотіло зробити її публичною і двічі подавалося до адміністрації за дозволом на це, але обидва рази адміністрація дозволу не дала.

Т-во виробило інструкцію для народніх бібліотек-читалень і кілька разів удавалося до адміністрації за дозволом на такі бібліотеки, але ні одна бібліотека дозволена не була.

Бібліотечна Комісія розпочала справу з виданням покажчика популярної української літератури. На книжки пишуться в Комісії рецензії і збірка ціх рецензій має бути надрукована.

Книгарська справа. Т-во мало завести в своїй квартирі книжний склад, але й на це адміністрація дозволу не дала.

Літературно-артистична комісія Т-ва упорядкувала (до половини 1907 р.): а) одну театральну виставу—п'єси Б. Грінченка „На новий шлях“, б) чотири загально-приступних літературно-музичних вечорі, з їх один з приводу 25 літньої літературної діяльності Б. Грінченка. На їх прочитано 1 реферат (Д. Дорошенка) про Б. Грінченка, декламувалися літературні твори,

були співи й музика; в) Шевченкове свято—з рефератом С. Єфремова про Шевченкове „Посланіє“, з виставою, в яким взяли участь дд. М. Заньковецька та Садовський з труппою, декламаціями, музикою й співами. Таких вечорів малося бути значно більше, але в 1907 році адміністрація кілька разів не додала на їх Т-ву дозволу. При Т-ві є всякі колекції, що могли б бути основою музею.

Т-во має мети збудувати Народній Дім „Просвіти“ ім. Тараса Шевченка і приймає на те гроші. Окрім того Т-во збирає гроші на пам'ятник Шевченкові.

Т-во пристало до справи українізації наших шкіл і вдалося до Київського університету, прохаючи завести на йому українські кафедри, і до Української Громади в другій Державній Думі, просячи її щоб вона внесла до Думи і підтримала законопроект про українську школу.

Під порядкуванням Т-ва два фонди на видання книжок: Михайла Драгоманова і Бориса Грінченка.

Рахунки Т-во за 1906 рік: прибутку 1565 р. 51 коп., трат 1202 р. 87 к.; окрім цього зібрано на пам'ятник Шевченкові 185 р. 66 к.

Членів було, кінчаючи 8-м квітня 1907 р., 332, з їх два почесних: проф. Володимир Антонович і проф. Микола Сумцов. Рада Т-ва: Б. Грінченко (голова), М. Орловський (товариш голови), члени: В. Дурдуковський, Д. Дорошенко, Л. Косачівна, (Леся Українка), О. Косачівна, М. Синицький, В. Страшкевич і кандидати, що заступили двох членів ради: О. Волошинов та В. Цимбал.

3. „Подільська Просвіта“ в Кам'янці. Статут зареєстровано 21 квітня 1906. Перший загальний збір 8 травня 1906. Діяльність Т-ва виявилася найбільше в тому, що ширено укр. книжки й газети. Товариство мало бібліотеку читальню, в її читання було без плати, книжок було (українських) над 700 примірників і всі важніші українські періодичні видання. При бібліотеці був склад книжок на продаж, а на базарі в Кам'янці ще був рундук, з якого теж продавалися книжки. Всього продано 21.000 примірників. Товариство розсилало по селах невеличкі бібліотечки укр. книжок (карб. на 4—5 кожна),—послано було не менш як у сто місць по Поділлі. Члени Т-ва, що завідували цими бібліотечками, так саме ще й продавали книжки і за їх допомогою книжок розійшлося карб. на 300—400.

Разом з таким розсиланням книжок Т-во дбало й про те, щоб заводити по селах свої власні бібліотеки-читальні. З сел про те надійшло 25 прохань, але не на всі місця пощастило добути дозвіл од адміністрації. Було заведено 8 бібліотек у моголівському повіті (Моголівська філія).

Товариство пристало до справи націоналізації шкіл: а) вдалося до Української Громади в обох Державних Думах з проханням допомогти добути дозвіл на виклади укр. мови й

літератури в одній середній школі; б) посилало привітання київським студентам з приводу їх вимагання укр. кафедр. Т-во засилало привітання з приводу ювілею проф. В. Антоновича і 25 ліття літ. діяльності Б. Грінченка.

Товариство мало діяльну філію в Могилеві подільському, що гуртувалося коло часопису „Світова Зірниця“, і хотіло завести другу в м. Калинівці, винницьк. пов., але адміністрація не дозволила. До 3 червня 1907 р. членів було 213, з їх один почесний. Грошовий рахунок до 9 травня 1907: прибуток 2.440 р. 92 к., трат. 2,397 р. 93 к.

2 Червня 1907 р. адміністрація, що весь час дуже неприхильно ставилася до Т-ва, скасувала його через те, що в декого з членів найдено книжки, видані „явочнымъ порядкомъ“.

4. „*Просвіта*“ в м. *Житомирі*. Статут зареєстровано 26 лютого 1907 р. Дійсні члени платять не менше карбованця, довічні 100 карб., співробітники не платять.

5. *Чернігівська „Просвіта.“* Перший збір одбувся 27 студня (декабря) 1906.

До половини 1907 р. Т-во мало 220 членів і одну філію у Ніжені (50 членів). Т-во має бібліотеку для членів (книги й часописи), упорядкувало три літературно-музичні вечори, один з їх присвячений був Т. Шевченкові. Т-ву на перешкоді стають повсякчасні заборони адміністрації (заборонено два концерти, кіоск на продаж книг і часописів, і загальні збори Т-ва в січні). Рада Т-ва: М. Коцюбинський (голова), В. Андрієвський, Б. Коцюбинська, А. Лихнякевич, Ф. Левитська, І. Шраг.

6. *Одеська „Просвіта.“ Софійська ул., 30.* Статут зареєстровано 25 грудня (ноября) 1905 р., перший збір одбувся 27 студня (декабря) 1905 р. Но зборі гору взяв той погляд, що Т-во повинно найголовніше дбати не про видавництво, але „гуртувати і єднати людей і допомагати культурно-просвітному розвитку, найголовніше живим словом, уряджувати лекції, вечори, то-що.

По середах у квартирі Т-ва відбувались наукові реферати, переважно з історії України, українськ. письменства та етнографії; після того бували дебати. По суботах одбувались літературно-музично-вокальні вечори: спершу читався невеликий реферат з історії укр. письменства, переважно про якого письменника, потім докламації, співи й музика. На наукових рефератах по середах бувало людей не дуже багато, по суботах же по 150—300. Плата од 15 до 50 коп. Усього в 1906 було вечорів по середах і суботах 61, рефератів теж 61, в першій половині 1907 р. 17 серед з 18 рефератами і 17 субот з 18 рефератами, всього за півтора роки 95 вечорів з 97 рефератами, з їх два по московському. Референтами були: С. Андрієвський, М. Білинський, Л. Богдановичева, Г. Бондаренко, К. Бондаренкова, Я. Глоба, Б. Громашевський, Г. Гуринович, Л. Ковальчук, М. Комаров, пр. доц. Лазурський, проф. І. Линниченко, І-

Луценко, І. Міодушевський, А. Никовський, Ф. Панченко-Чаленко, С. Радецький, Д. Сигаревич, С. Шелухин, А. Юркевич, Х. Яшуржинський. 40 рефератів було присвячено окремим укр. письменникам, 2 окремим питанням з укр. письменства, 3 неукраїн. письменникам, 21 укр. історії, 9 укр. фольклору й етнографії, 2 укр. театрові й музиці, 5 національному питанню, останні іншим питанням.

Окрім того Т-во упорядкувало 26 лют. 1906 р. і 1907 Шевченкови роковини з рефератами.

Драматична секція Т-ва упорядкувала в 1906 р. шість спектаклів, в першій половині 1907—чотири п'єси (Б. Грінченка, М. Кропивницького, М. Левицького, Д. Марковича). Для дітей упорядковано було за півтора роки три вечори з виставами дит. п'єс, декламаціями й співами, для дорослих в 1907 р. велика гулянка нац. характеру.

При Т-ві є бібліотека о 1600 томів, нині одчинена для прилюдн. вжитку, і читальня трохи чи не со всіма українськими і з всякими моск. газетами й журналами.

Невеличка книгарня Т-ва має книжки українські або такі, що стосуються до України.

При Т-ві засновано фонд ім. Л. Смоленського на видання книжок історич. змісту, видано на його № 1 виданнів Т-ва: „Запорожські вольності“. М. Комарова (1907), 40 стор. 16-и, ц. 10 к.

Подано прохання про дозвіл завести укр. школу, зібрано на це 450 руб.

Т-во давало запомогу на друк часопису „Вісти“, приставало до акції в справі заснування в університетах укр. кафедр, в справі учительського з'їзду, ювілеїв В. Антоновича і Б. Грінченка і збирало гроші на запомогу безробітним.

Рахунок за 190⁵/₆ роки: прибуток 3670 р. 6 коп., трат 1335 р. 27 к. Членів було з початком 1907 р. 475, з їх один почесний—М. Комаров. Рада Т-ва: М. Комаров (голова), О. Панченко (товариш), А. Никовський (секретарь), Ф. Шульга, Д. Сигаревич, Ів. Бондаренко, І. Різниченко, Л. Ковальчук.

7. „*Провіта*“ в м. Миколаєві. Статут зареєстровано 16 лютого 1907 р. Перший збір одбувся 25 лютого 1907 р. Члени дійсні платять 2 р., довічні 75 р., співробітники не платять. Має три відділи: театральний, артистичний і науковий.

Т-во упорядковує укр. вечори, 18 березіля впорядкувало Шевченкове свято з рефератом про Шевченка (д. М. Кремньов), виставою, декламаціями й співами. Т-во завело публичну бібліотеку й читальню і при їй продаж українських книжок і карток.—На першому загальному зборі Т-ва обібрано раду: М. Аркас (голова), А. Крижановський (товариш голови), С. Гайдученко, Ю. Маковський, П. Скляр, Ю. Литвин. Членів у половині 1907 р. було 148.

8. *Катеринославська „Просвіта“* зветься: „Катеринославське Літературно-Артистичне Українське Товариство „Просвіта“. Статут затверджено ще 8 окт. 1905 р. Був 1905 р. перший збір, вибрано раду, але діяльність Т-ва не починалася. Члени хотіли змінити статут відповідно до обставин, що наступили після 17 листопаду (жовтня) 1905. Та адміністрація не дозволяла вже Т-ву навіть зібратися. Тільки 4 червня 1906 р. дозволено загальний збір. Рішено прийняти вже той статут, який є. Вибрано раду: А. Сінявський, М. Кузьменко, М. Биков, Д. Сворницький, С. Липковський, В. Біднов, М. Богуславський, М. Маслов, В. Хренніков, М. Ємець, дд. Дзябенко і Гарькавцев.

Т-во має секції: літературну, бібліотечну і драматично-співочу. Драм.-співоча секція упорядковує що-тижня театр. вистави чи концерти на користь Т-ва і з добродійною метою. Що-суботи для членів Т-ва робить вона семейні вечори (вистави, декламації, співи). Т-во святкувало пам'ять Котляревського, Квітки, Глібова й Шевченка; на сих вечорах, були про кожного реферати.

Вистав з 8 липня 1906 до 7 квітня 1907 було 53 (п'єси Котляревського, Квітки, Кропивницького, Карпенка, Грінченка, Тогобочнього, Кашенка).—Членів 1906 року було 346.

Квартирі свої в 1906 р. не мало, а містилося в одступленій йому світлиці в аудиторії нар. читаннів.

9. *„Просвіта“ в с. Криничках. (Катериносл. пов.).* В № 180 „Ради“ 1907 є звітка, що в с. Криничках заведено теж „Просвіту“, що впорядковувала літературні вечори, мала книгарню й аудиторію, але недавно аудиторія й книжки погоріли. Т-во збирає гроші, щоб усе те впорядкувати наново.

10. *„Запорозьке Просвітне Товариство“ в с. Амурі, Новомосковського пов., в Катеринославщині.* Попереду було філією Катеринославської „Просвіти“, але з початку 1907 р. відрізнилося в самостайне Т-во.

Тепер воно вже збудувало свій власний будинок аудиторію, 30 червня 1907 р. її освячено. Т-во впорядкувало три театральні вистави і один концерт з рефератом: голова Т-ва розказав коротку історію кобзарства на Україні, а бандурист Петро Ткаченко з Чернігівщини співав думи й пісні. Голова Т-ва: д-ій Дзябенко.

11. *„Просвіта“ в Новочеркаському.* Статут зареєстровано 11 квітня 1907.

12. *„Просвіта“ в Мелітополі. (Таврія).* Статут зареєстровано і на 11 червня 1907 р. призначено було перший загальний збір,—запросини на це, вкупі з статутом, були вже в друкарні, та їх відтіля забрав нащось справник і після того вони десь зникли. Просвіт'яне мають подавати куди треба, щоб їм видано копію з статуту.

13. „Просвіта“ в Холмищині. Статут зареєстровано 12 березоля 1907. Рада Т-ва пробуває в м. Грубешові.

14. Сідлецька „Просвіта“. Статут зареєстровано в серпні 1907. Річна вкладка для дійсних членів—3 р., співробітників—1 р., довічних—50 р. Товариство вже почало ширити українські книжки. Осередок Т-ва г. Сідлець (С'їдлець).

15. Кубанське Просвітне Товариство в Катеринодарі. Перший збір членів одбувся 25 серпня 1906 р., на йому було більш як 100 членів. Т-во має два книжних кіоски в городі.

Т-во упорядковувало українські вечірки, а також упорядкувало 24 лютого великий Шевченків вечір з рефератом і Український ярмарок. Після Різдва д. Доброскок почав читати лекції з історії України, але через незалежні від лектора причини читання лекцій припинилося. Між иншим на Зелених святах він читав на ст. Тихоріцькій (там філія Т-ва), дуже зацікавивши слухачів, дві лекції: „Історія соціальних ідей на Україні“ та „Історія землеволодіння на Україні“. Адміністрація заборонила Т-ву зробити „Український ярмарок“.

У Т-ва 15 філій: в Темрюці, Майкопі, станицях: Платнірівській, Канівській, Сіверській, Пензенській, Усть-Лабинській, Уманській, Кушівській, Ново-Титарівській, Тихоріцькій (до 100 членів, здебільшого залізничні робітники й селяне), Пашківській, Лабинській, на хуторах Романівським і Зубова Балка. 7 липня Т-во відібрало від генерал-губернатора повідомлення, що чотири з цих філій: Уманську, Кушівську, Тихоріцьку та Усть-Лабинську зачинено на весь час воєнного стану.

Голова Т-ва—С. Ерастов.

Заборонені „Просвіти“.

Адміністрація зреклася зареєструвати статути „Просвіт“ у Полтаві, в Лубнях, у Харкові, в Черкасах, у с. Колодистому, звенигородського пов. (Київщина).

„Благотворительное Общество изданія общепольныхъ и дешевыхъ книгъ.“

Сим назвищем названо товариство, що своєю діяльністю цілком є однією з „Просвіт“ і його властиво й треба рахувати до цих товариств. Назвище ж пояснюється тим, що Т-во засновано в часи тяжкої реакції, коли не можна було й думати називатися українським назвищем.

Засновано Т-во 1899 р. і воно тоді ж почало видавництво. Умови для роботи були дуже тяжкі: цензура дуже мало що дозволяла до друку. Одначе Т-ву все ж пощастило іноді добувати й дозвіл, а тим часом громадянство згодом поставилося до його

прихильно і Т-во мало багато чималих грошових жертв. Кінчаючи 1906 роком, Т-во видало 51 книжку в 569.233 примірниках. Окріче того Т-во року 1907 видало вкупі з Петербурьським „Обществомъ им. Т. Г. Шевченка“ перше в Росії повне видання Шевченкового „Кобзаря“.

Усіх прибутків Т-во за 1905 р. було 2777 р., 26 к. трат 2479 р. 62 к. Окріче того, під порядкуванням Товариства було шість спеціальних капиталів: ім. І. Я. Череватенка, на спомин про визволення кріпаків, О. Русова, Т. Шевченка та ин.

З кінцем 1906 р. було 1229 членів, з їх 14 почесних. Голова Т-ва—О. Русов, члени: Я. Забіла, П. Стебницький, С. Жилко, С. Афанасів, В. Біловіжський, Ф. Волков, Є. Грибинук, М. Дубяга, И. Пироговський, С. Русова, А. Снарський.

Наукове товариство імени Шевченка у Львові.

(Львів, ул. Чарнецького, 26).

„Наукове Товариство імени Шевченка“—засновано р. 1873 у Львові заходами російських українців (О. Кониський, Ел. Милорадовичка, Д. Пильчиків, М. Жученко та ин.). На Україні було зібрано кілька тисяч рублів, за які куплено друкарню, що мала служити основним маетком „Товариства імени Шевченка“. Перші роки свого існування Товариство не виявляло надто живої діяльності. З 1885 року видавало двохтижневик „Зоря“ та видало кілька книжок, серед яких важнішими були праці проф. Ом. Огоновського про українську мову та письменство. В 1892 році, знов таки за приводом українців з Росії, зреформовано „Товариство“, надавши йому науковий характер; товариство приняло назву „Наукового Товариства імени Шевченка“ і почало видавати науковий журнал „Записки Наукового Товариства імени Шевченка“, що з 1895 року виходять 6 разів на рік.

Товариство поділилося на 3 відділи або секції: в одній працюють учені, вивчаючи старовину,—се зветься *історично-філософична секція*; в другій—*філологічній* секції вивчають українську мову та письменство (старе й нове); в третій—*природничій секції*, працюють над медициною, математикою та природознавством. Кожна секція має свій журнал; деякі секції поділяються ще на комісії. Тепер Товариство видає отакі періодичні видання: „Записки“ (досі вийшло 77 томів), „Етнографічний Збірник“ (16 томів), „Історичну бібліотеку“ (по над 20 томів), „Часопись правничу й економічну“ (9 томів), „Жерела до історії України-Руси“ (досі вийшло 7 томів), „Пам'ятки української мови та літератури“, (3 томи), „Збірник секції природописно-математично-лікарської“ (10 томів), „Збірник історично-філософичної секції“, „Збірник філологічної секції“, „Правничу бібліотеку“, „Українсько-руський Архив“, „Материяли до української етнології“ (7 томів). З 1898 до 1905 року Товариство видавало щомісячний журнал „Літературно-Науковий Вістник“.

Окрім того, Товариство видає „Хроніку“ по українськи та німецьки—щоб ознайомлювати вчений світ зо своєю діяльністю.

З окремих виданнів Наукового Товариства треба зазначити 5 томів „Історії України-Руси“ проф. М. Грушевського; юридичний словарь, В. Левіцького, 2 томи біографії Т. Шевченка, писаної О. Кониським, 4 томи „Кобзаря“ Шевченка, 3 томи етнографічних праць М. Драгоманова та збірник творів Ю. Федьковича. В 1905 році Товариство надрукувало 16 томів наукових праць та материялів, а всього з 1892 року—більше 160 томів. У працях Товариства брали визначну участь окрім його голови проф. М. Грушевського, ще Іван Франко, В. Гнатюк та Хв. Вовк; брали або беруть в них постійну участь такі українські вчені: Ів. Верхратський, Б. Грінченко, В. Герасимчук, І. Джиджора, М. Дикарив, В. Доманицький П. Житецький, О. Кониський, проф. О. Колесса, І. Кревецький, В. Лесевич, В. Левіцький, Ів. Левіцький (галиц. учений), О. Лотоцький, проф. О. Маркевич, М. Мочульський, О. Роздольський, проф. В. Перетц, проф. Ів. Полюй, М. Павлик, Ів. Стешенко, К. Студинський, О. Сушко, С. Томашівський, О. Целевич, В. Шухевич та ин.

Товариство організує наукові подорожі та експедиції, влаштовує наукові відчити, видає стипендії та запомоги українським письменникам, шкільній молоді та інституціям. При Товаристві є гарна бібліотека і невеликий музей.

Засоби Товариства складаються з щорічної запомоги від галицького сейму та австрійського міністерства освіти (в 1905 тої запомоги було видано 5750 рублів) та пожертвуваннів. З останніх найбільше—40,000 рублів було прислано з російської України в 1898. Товариство має свій власний великий будинок у Львові; крім друкарні та переплетні воно має чималу українську книгарню. Члени поділяються на звичайних (2 корони вписового і 10 кор. що-року), дійсних, фундаторів і почесних. Голова Товариства проф. М. Грушевський, секретарь—В. Гнатюк.

Українське Наукове Товариство у Київі.

Статут затверджено 9 студня 1906 р., перший збір одбувся 29 квітня 1907 р. Мета: допомагати розробляти й популяризувати укр. мовою всі парості науки, а за для цього: допомагати членам Т-ва і взагалі ученим в їх праці, і упорядковувати лекції, реферати й диспути вчені, наукові вистави, експедиції, екскурсії, з'їзди; ввіходити в з'язки з науковими інституціями, видавати періодичні видання й книги. Т-во може мати бібліотеки, музеї, колекції, наукові кабінети й т. п. Члени: дійсні (вкладка 5 р.), співробітники (теж) і почесні. На першому загальн. зборі вибрано раду Т-ва: голова проф. М. Грушевський, товариші голови: В. Науменко та О. Левицький; члени: М. Біляшівський, І. Стешенко, Я. Шульгин, В. Щербина. На другому зборі, що відбувся

в кінці травня 1907 р., подано (але поки ще не прийнято) план роботи Т-ва.

„Общество имени Т. Г. Шевченка

для вспомоществованія нуждающимся уроженцамъ Южной Рос-
сии, учащимся въ учебныхъ заведеніяхъ С.-Петербурга“.

Товариство засновано в 1898 році в Петербурзі з метою допомагати українській молодіжі, що вчиться у вищих школах у столиці. Не маючи великих засобів, Товариство проте що-року видавало грошеву заповогу десяткам студентів та студенток, здобуваючи засоби з членських вкладок та з українських вечорів, які воно що-року влаштовує в Петербурзі. Число членів Товариства—більш як 400. В 1905 році Товариство видало два томи дуже цінних праць української вченої—Ол. Ефименкової. Опріче того Товариство, вкупі з „Благотв. О—вомъ для изд. деш. книгъ“ надрукувало р. 1907-го перше в Росії повне видання „Кобзаря“ Шевченка. В кінці 1905 р. виникла думка з'єднати „Товариство імени Шевченка“ з „Благотворительнымъ О—вомъ“ в одну культурно-просвітну інституцію, але пски що ця думка на ділі не здійснена.

Товариство Педагогичне.

(Львів ул. Сикстуська, 47).

Засноване 1883 р. Мета його—ширити освіту школами та видаванням книжок і часописів за-для дітей. Товариство утримує своїм коштом отакі шкільні інституції: Жіночу семінарію, 5 класову жіночу школу імени Шевченка, два інститути (інтернати) для дівчат, вечірні курси української мови для дівчат, курси для анальфаетів (неписьменних) і бурсу (інтернат) для хлопців. Видає часописи: „Учитель“—двохтижневик про педагогичну науку (18-й рік видання) і „Дзвінок“—часопис для дітей. До сього часу „Педагогичне Товариство“ видало 30 120 книжок за-для дітей, деякі ілюстровані. Т-во мало з кінцем 1906 року 36 філій і 3930 членів. Голова Т-ва о. Іван Чапельський, секретарь—д-р. Остап Макарушка.

Товариство „Сокіл“ у Галичині.

Товариства „Сокіл“ почали закладатися в Галичині на зразок чеських та інших слав'янських соколів. Уперве було засновано „Сокіл“ у Львові в 1894 році. По день 1 липня 1906 всіх філій було 18, пожарних філій—295. Членів понад 20 тисяч. Видатнішими з його перших діячів були В. Лаврівський і В. Нагірний. Мета Товариства—гімнастичні вправи, але останніми часами члени його почали складати з себе по селах організацію для боротьби з пожежами („сторожі пожарні“). „Сокіл“ має

велике значіння для розвитку національної свідомости та ідей демократизму в Галичині і взагалі для її культурного поступу, не кажучи вже про практичну користь, яку приносять сокільські організації для фізичного виховання молодіжи і боротьби з пожежами.

МУЗЕЇ

1. *Музей українських древностей ім. В. В. Тарновського* в Чернігові. Це найбагатший і найкращий музей української старовини, його зібрав і подарував Чернігівському губ. земству Василь Тарновський, що сам був родом з Чернігівщини. Року 1900 колекції перевезено з Києва в збудований за для музею будинок. Упорядкували музей Борис і Марія Грінченки, склавши до його каталоги річей і книг (останній— рукописний).

В музеї зібрано речі з української старовини, починаючи з доісторичного періоду. З періоду кам'яного єсть у музеї 405 річей; з князівського 1799, з козацького 1045; портретів історичних людей 94; старих малюнків олійними фарбами 15. Єсть велика колекція гравюр—1523. Дуже цікава колекція рукописів: історичних документів, починаючи з XVII віку і автографів історичних діячів і письменників,—усього 1048 номерів. Окремий Шевченків одділ; всього в йому 758 річей. Серед їх велика колекція малюнків, що Шевченко малював переважно в засланні, і багато автографів Шевченкових. В бібліотеці музею більш як 2000 книжок українських, або таких, де писано про Україну. Багато книжок старого друку й книги з музею нікому не видаються, а в музеї єсть кабінет, в якому можна працювати у визначені години. Дивитися колекції в музеї вільно всім, плати за це нема ніякої. Влітку з 15 травня до 16 липця музей зачинено зовсім.

2. *Музей ім. А. Н. Поля в Катеринославі.*

Попереду був приватним археологічним музеєм А. Н. Поля, потім подаровано його катеринославському земству. Міститься у власному будинку, одному з найгарніших у Катеринославі і відкритий для громадського користування. Музей розпадається на ці одділи: 1) Одділ глибокої предковіччини (палеонтологія), 2) неоліт (кам'яні знаряддя і давні ганчарні вороби), 3) початок епохи металу (похорон скорчених пофарбованих кістяків), 4) бронзова епоха, 5) греко-скифська епоха, 6) стародавности класичні, 7) різні речі (стародавности єгипетські, мусульманського сходу), 8) стародавности слав'янські, 9) речі з похорону кочовників, 10) стародавности історичні, 11) стародавности за-

порозькі, 12) стародавности церковні, 13) етнографія, 14) нуміз-
матика і сфрагістика, 15) бібліотека музею.

В бібліотеці: рукописи, архив, книги, історія, нумізмати́ка,
археологія, етнографія, статистика, географія, краєвий одділ
(книжки до Катеринославщини), красне письменство, науково-
популярний одділ, геогр. карти і плани, фотографії, малюнки.
З кінцем 1905 року музей мав над 6000 річей. Для оглядин і
наукових работ у ньому музей відчинений вже з 1905 року.

3. Київські музеї.

Київський городський музей, офіціально зветься: „Київскій
художественно-научний і промьшленний музей Императора Ни-
колая Александровича“. Має свій будинок на два поверхи.
(Александровська вул.). На першому поверху археологічні речі,
багато з так званого кам'яного періоду. Окрім домашніх побу-
тових річей первісного чоловіка в цьому одділі чимало кістяків
мамонтів, оленів та інших звірів.

Про життя слав'ян чимало говорять нам виставлені домаш-
ні їх речі, жіноцькі окраси жінок, зброя і т. и. Козацький ви-
діл в цьому музеї невеликий, між иншим єсть дві козацьких
гарматки. На другому поверсі міститься художницький та етно-
графічний виділи. Улаштовано його заходами директора музею
М. Біляшівського. Багато старовинних українських килимів,
церковних вишивок, посуду, писанок, малювання і т. и. Окрема
світлиця одділ нумізматики—старовинних грошей, металів і т. и.

Другий великий київський музей міститься при київській
духовній академії. Більш менш упорядкував його проф. Мик.
Петров. В музеї цьому зібрано переважно речі церковної архе-
ології: ікони (з VI віку по Р. Х.), ризи, чаші, статуї Христа,
старовинні книги, рукописі (навіть на папірусі), малювання
і. т. и.

Єсть у Києві ще один великий музей, університетський,
але сторонньої публіки до його не пускають.

ВИДАВНИЦТВА.

1 *Українсько-руська Видавнича Спілка*. (Львів, ул. Чар-
нецького, 26). Засновано 1899 р., членів 82. Вкладка членська
одноразова 50 корон. Дирекція з п'ятьох членів: пр. М. Грушев-
ський, І. Франко, В. Гнатюк, Д. Лукіянович. Видає книжки—
дві серії: в більшій було в половині року 1907—108 томиків тво-
рів красного письменства й наукових, в серії дрібних брошур—
138 номерів. Авторі українські і переклади з творів світової лі-
тератури. З 1906 року видає місячник „Літературно-Науковий
Вістник“.

2 *Видавництво „Вік“ (в Києві)*. Справа ідейних українських видавництв почалась у нас не з учорашнього дня. Ще на початку 60-х років Куліш у Петербурзі заснував постійне укр. видавництво, що на довгий час постачило книжок українському громадянству (між иншим серію народн. виданнів „Сільська бібліотека“). Не зупиняючись на спробах народніх видавництв у Києві та Одесі (1870 роки), згадаємо ще чернігівське видавництво Б. Грінченка (в 1890-х роках), що дало цілу низку добірних книжок для народн. читання. До таких ідейних видаництв належить і „Вік“.

Початок йому зробили р. 1895 кілька молодих студентів; на 75 карб., що зібрав О. Кониський, вони видали р. 1896 його ж таки оповідання „У тісної баби“. Спершу йшли тільки дрібніші видання; а далі й великі книжки, що той самий гурток молодіжі видавав своїми заходами, дістаючи грошей на видання почасти з продажу книжок, почасти користуючися з допомоги збоку. Та грошей було мало, а цензурні дозволи добувати було дуже тяжко. На твердий ґрунт стала справа тільки р. 1900, коли виданий гуртком збірник „Вік“ розійшовся за кілька місяців і одразу приніс до каси видавництва чималу суму.

Видання „Віку“ можна розкласти по 3 рубриках: серія народніх книжок,—57 номерів, 2) „Українська бібліотека“ (окремі твори українських письменників та збірні писання меншого обсягу)—19 номерів, і 3) збірки творів українських письменників та збірники праць ріжних авторів,—вийшло 16 томів. Письменники, твори яких видавав „Вік“: Бордуляк, Винниченко, Глібів, Гребінка, Грінченко, Грушевський, Дніпрова Чайка, Карпенко-Карий (Тобилевич), Кобринська, Кониський, Коцюбинський, Кримський, Куліш, Левицький Ів., Левицький М., Марко Вовчок, Маркович Д., Мордовець, Мирний Панас, Руданський, Свидницький, Стефаник, Федькович, Франко, Чернявський, Шевченко, Яногська. Опріч того в збірниках „Віку“ („Вік“ три томи, „Літературний збірник на спомин про О. Кониського“ і „На вічну пам'ять Котляревському“) брали участь мало не всі як старші, так і молодші українські письменники.

За 10 років праці „Вік“ видав, беручи загалом, 82 назви книжок в 91 томах, в 325,700 примірниках, на суму 93,915 карбованців (по книгарській ціні). Що найменше дві третини цих книжок розійшлося вже по Україні. Деякі довелося друкувати наново.

3. *Бібліотека „Молодість“ у Києві*. Редакує Б. Грінченко. Мета: постачити матеріал до читання дітям і молодшій молоді, даючи твори народні, українських і чужоземних авторів і то такі, які мали б безперечну художню вартість або популяризували науку. Кожен томик творить окрему цілість. Перший том вийшов з кінцем 1906 р. Досі три томи: I. Казки Андерсена, перекл. М. Загірньої II. Українські народні казки, упорядкував Б. Грінченко: III. Пригоди Тома Сайєра—Марка Твена, переклад М. Загірньої.

4. **Видавництво „Український Учитель“** у Полтаві почало видання з р. 1907. Видали 8 книжечок, а серед їх: „Українська граматика“ Гр. Шерстюка, „Про небо“ за Фламаріоном С. Черкасенка, „Діткам“ С. Черкасенка, „Казки Б. Грімів“, „Граматка“ С. Черкасенка.

Українська преса.

„**Рада**“, газета політична, економічна та літературна. Виходить щодня, окрім понеділків. На рік 6 карб., півроку 3 карб. 25 к., 3 міс. 1 карб. 75 коп., 1 місяць 65 коп. Окреме число 4 коп. Адреса: Київ, Велика Підвальна улица, № 6.

„**Літературно-Науковий Вістник**“, український місячник. На рік 6 карб.; Адреса: Київ, Прорізна ул., № 20.

„**Рідний Край**“, тижневий часопис політичний, економічний, літературний і науковий. На рік 3 карб., на півроку 1 карб. 80 к., 3 місяці 1 карб., 1 місяць 35 коп., окреме число 8 коп. Адреса: Київ, Маріїнсько-Благовіщенська ул., № 97.

„**Слово**“, тижневик. На рік 3 карб., на місяць 30 коп. Окреме число 5 коп. Адреса: Київ, Вел. Володимирська, 76.

„**Україна**“, замість „Кіевской Старини“. Місячник науковий та літературно-публіцистичний. На рік 7 карб. Адреса: Київ, Троїцьк. площ., Народній Дім.

„**Світова Зіриця**“, селянський тижневик зі щомісячним додатком „Читайте діти!“ На рік 3 карб., на півроку 1 карб. 50 коп., 3 місяці 80 коп., 1 місяць 30 коп., окреме число 7 коп. Адреса: г. Могилів Подільський, Київська ул.

„**Діло**“, щоденна газета. На рік 18 карб., на півроку 9 карб. Адреса: Австрія, Львів (Lemberg), ул. Баторія, ч. 24.

„**Свобода**“, тижневик, виходить у Америці. На рік 4 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St New York N U. Найкраще виписувати через книгарню „Україна“: Київ, Безаківська, 8.

„**Буковина**“, газета, виходить тричі на тиждень. На рік 8 карб. Адреса: Австрія, Висовіна, Чернівці.

„**Громадський Голос**“, політичний часопис, двічі на тиждень. На рік 4 кар. Адреса: Австрія, Львів, ул. Ліндого, 7.

„**Грім**“, просвітно-популярний місячник. 1 карб. на рік. Адреса: Австрія, Чернівці, ул. Панська, 13.

„**Зеркало**“, гумористично-сатиричний часопис, двічі на місяць. На рік 4 карб. Адреса: Австрія, Львів, ул. Академічна, 8.

„**Світ**“, ілюстрований літр.-наук. часопис, двічі на місяць. На рік 5 карб. Адреса: Австрія, Львів (Lemberg).

„**Економіст**“, економічно-господарський місячник. На рік 2 карб. 50 к. Адреса: Австрія, Львів, Ринок, 10.

„**Іскра**“, літ.-наук. народній півмісячник. На рік 2 карб. Адреса: Австрія, Буковина, Черепківці.

„**Дзвінок**“, ілюстрований тижневий дитячий часопис. На рік 3 карб. Адреса: Австрія, Львів (Lemberg) ул. Сикстуска, 47.

„**Учитель**“, педагогічний журнал, двічі на місяць. На рік 4 карб. Адреса: Австрія, Львів, Сикстуска, 47.

„**Свобода**“ тижневик. На рік. 3 руб. Адреса: Австрія, Львів (Lemberg), ул. Баторія, 24.

„**Письмо з Просвіти**“, газета. Видає Т-во „Просвіта“. Адреса: Львів, Ринок, 10.

„**Червоний Прапор**“, часопис тричі на місяць. На рік 2 карб. Адреса: Австрія, Тернопіль, ул. Головна, 6.

„Гайдамаки“, політ, екон. і літер. тижневик. На рік 4 карб. Адреса: Австрія, Львів, ул. Куркова, 5.

„Канадійський Фармер“, Канада. Тижнева газета На рік 4 руб. Виписувати через книгарню „Україна“: Київ, Безаківська, 8.

„Руслан“, газета. На рік 16 карб. Адреса: Австрія, Львів, пл. Домбровського.

Почесні члени

Товариства „Просвіта“ у Києві.

1. *Володимир Антонович*. Року 1897-го Товариство обібрало першим своїм почесним членом професора Володимира Антоновича з приводу 45-літнього ювілею його наукової діяльності, шануючи його великі заслуги в науці. Портрет його й біографичну статійку про його читачі знайдуть у першому нашому Календарі на 1907 р.

Проф. М. Сумцов.

чезними знаннями. Його-ж заходами „Харьковское Историко-филологическое Общество“ зробилося важною інституцією для вивчення нашого краю: він 17 років (з 1880) працював у йому як секретарь, а з 1897 і досі—як голова, з 12 томів „Сборника“ „Общества“ 11 він сам редагував.

Проф. Сумцов не цурається і ширшої громадської діяльності. Був головою комісії, що упорядкувала публічні лекції для жінок, належить до фундаторів і упорядників „Харьковской Общественной библиотеки“, є членом видавничого комітету харківського „Общества грамотности“ (сам склав для його кілька книжок), як гласний харківської думи багато працював

2. *Микола Сумцов*. Микола Федорович Сумцов, з роду харківських панів, народ. р. 1854 в Петербурзі, вчивсь у харківській гімназії, потім у харківському ж університеті на історично-філологічному факультеті, скінчив р. 1885 з золотою медаллю, потім слухав лекції у Гейдельберзькому університеті. З р. 1878 почав читати лекції в Харківському ун-ті, р. 1880-го оборонив магістерську дисертацію „Хлѣбъ въ обрядахъ и пѣсняхъ“ і до сього часу є професором у тому-ж університеті, працюючи словом і пером для науки з талантом, з надзвичайною ширістю й вели-

у комісіях: городського музею, будування робітничого дому, садовій комісії, шкільній та инш.; взагалі багато працював у шкільній справі: ця громадська діяльність раз-у-раз нахилила ученого професора братися до публіцистичного пера.

Наукової і взагалі літературної роботи було дуже багато. Кінчаючи 1905 роком, проф. Сумцов надрукував 380 наукових розвідок і публіцистичних статей,—ціла бібліотека!

Як професор літератури, д. Сумцов дав чимало важних дослідів з обсягу московського й інших письменств: праці про Пушкіна, Жуковського, Одоєвського, Гоголя, й инш. Але головна робота то досліди про українське письменство й фольклор. Праці про старе укр. письменство: „И. Гизель“, „І. Гаятовській“, „І. Вишенській“, „Л. Барановичъ“, „Характеристика южно-русской литературы XVII в.“, „Очерки истории южно-русских апокриф. сказаний“, „Нѣкот. черты сходства „Слова о полку игоревѣ“ съ южн. слав. пѣснями“, „Рѣчь Ив. Мелешка какъ литерат. памятникъ“ та инш. З нового укр. письменства кілька статей про Г. Квітку й Т. Шевченка, статті про І. Котляревського, Я. Щоголева, М. Чернявського, Б. Грінченка (деякі з їх автор зібрав у книзі „Изъ украин. старини“ 1905). Велими коштовні досліди про укр. нар. поезію й етнографію. Кільки розвідок про українські пісні: „Коломійки“, „Науч. изуч. колядокъ“, „Мол. п'яницькія пѣсни“, дві статті про дуи, цілий ряд коштовних статей з порівняного фольклору про окремі теми в укр. нар. поезії, між ними більший дослід „Анекдоты о глупцахъ“ (1899), ряд статей етнографичного характеру, між ними велика праця „Культурныя переживанія“ (1890), „Современная малорусская этнографія“ (2 вип. 1892)—всього більш як сто великих і малих дослідів з широкими паралелями і ґрунтовним знанням речі. До всього цього треба додати багато статей і заміток про місцеву харківську старовину, некрологів і т. и.

За вчені заслуги давно вже шанують проф. Сумцова й по-за межами Росії, він одержав не одну академічну премію. Обібрано його членом багатьох учених інституцій російських і закордонних; дуже шанує його за це й наше Товариство, розуміючи всю велику вагу його роботи для нашого народу. Та в діяльності його є ще одна риса, найдорожча нам. Ледві явилася змога, він зараз же виступив як учений українець: він перший озвався по українському на археологич. з'їзді в Катеринославі (1904), був головою універс. комісії, що склала „Записку“ про потребу скасувати заборону на укр. слово, його заходами в харківському університеті постановлено читати укр. лекції (він сам їх починає з нового акад. року), нарешті виступив уже друком з українськими працями. Все робить з проф. Сумцова справжнього громадянина свого народу, громадянина, достойного пошани від тих, кому дороге духовне воскресення України.

Ю В І Л Е І.

Марко Кропивницький.

13 грудня р. 1906 припав 35-літній ювілей артистичної, літературної та громадської діяльності М. Кропивницького.

Марко Кропивницький.

Кропивницького тут же в театрі після спектаклю умовили підписати контракт по 175 карб. на місяць.

Укр. театр за тих часів ледве животів. Спеціально укр. трупп тоді зовсім не було. П'єс театральних було дуже мало, актьори здебільшого зовсім не вміли говорити українською мовою і до українського репертуару ставилися насмішкувато.

Прослуживши в Одесі коло трьох років, Кропивницький перебрався до Харькова. У Харькові вперше виставив він свою драму: „Дай серцеві волю, заведе у неволю“.

На літо 1875 р. запрошено було Кропивницького на гастролі до Львова в труппу Т. Романовички. Дуже неприємне вражіння зробили галицькі актьори на М. Л. Кропивницького. Не мало йому довелося тут зазнати всяких неприємностей. На зімовий сезон Кропивницький повернувся в Росію і грав у Єлисаветі, де найбільшу участь в спектаклях брала сем'я Тобилевичів. На літо 1876 року Кропивницького запрошено було за режисера до Катеринославу і тут українських актьорів спіткало тяжке горе: заборонено було українські спектаклі.

Одержавши тільки вже р. 1881 дозвіл на українські вистави, Кропивницький у Харькові набрав свою труппу. Це була перша на Україні українська трупа. З того часу Кропивницький щиро й талановито служив рідному театрові.

Як артист—Кропивницький талан великий, різнومانітний і цілком самобутній. Ролі побутові і надто ролі комічні—найкращі в його. Та за яку б ролю він не взявся, він з кожною справляється як великий артист.

Але не тільки артистичним таланом Кропивницький придбав собі слави. Йому належить почесне місце і в українській літературі. Він написав більше 20 драм., комедій, водевілів та драматичних етюдів.

Найбільше відомі: драми—„Глитай, або ж паук“, „Дай серцю волю, заведе в неволю“, „Доки сонце зійде, роса очі виїсть“, „Зайдиголова“, „Дві сем'ї“, „Олеся“, та етюд „По ревизії.“ Вони свідчать, що талановитий автор їх багато бачив, думав, знає життя і уміє у відповідних формах вивести його на сцені. Можна сказати, що своїми творами Кропивницький вивів перед людські очі темноту і безправ'я нашого селянина. Він не обмежився самою любовною інтригою, а захопив у своїх творах і соціальні, економічні питання, зазначивши ті сумні факти і обставини, серед яких опинився селянин після „воли“. В драмах Кропивницького ми бачимо, як ріжні глитаї, підпанки разом з дрібним начальством сільським знущаються з мужика, обпугують його своїми сітями і руйнують його добробут.

В історії національного і культурного відродження України діяльність М. Кропивницького лишила визначний і широкий слід і придбала йому почесне ім'я „батька“ українського театру.

Микола Тобилевич (Садовський).

Микола Тобилевич (Садовський) народився р. 1856 в селі Костоватій, в Херсонщині. Батько його був економом. Старші брати служили в Бобринці й забрали М. К. до себе вчитись. Тоді стихійне українство ще панувало в Бобринці. Пісня, мова, приказка, все те було українське, і коли гурток молоді зібрався виставляти п'єси, то переважно виставлялися українські, бо вони найбільше подобалися місцевій публіці. З Бобринця старші брати М. К. переїхали у Єлисавет, за ними переїхав Микола. Тут він вступив вже до реальної гімназії.

В Єлисаветі був аматорський гурток, що виставляв українськи п'єси. Садовський, вступивши до гімназії, забрав зараз те-ж свій аматорський гурток з учнів і в вільні часи зелененька молодь те ж виставляла п'єси, переважно українські.

Та як розпочалась війна за визволення славян, М. К. пішов „вольноопреділяючимся“ за Балкани. Повернувся Садовський з війни у 79 році; не довго служив: вже р. 1881-го

покинув службу і в Кременчуці пристав до труппи Ашкаренка.

В 1888 році Кропивницький з Садовским залишили Ашкаренка і склали вже труппу під своїм власним порядкуванням.

Починаючи од 88 року, аж до 98 Садовський держить свою труппу. У 98 році він, еднається з Саксаганським і вони порядкують разом одною великою, спільною труппою аж до 1905 року. У 1905—1906 роках Садовського закликають до Галичини, де він разом з М. Заньковецькою об'їздить всі міста Галичини, знайомить галичан з новинами українського репертуару.

1906 р. вертається знову на Україну і складає нову труппу, переважно з самих молодих сил, що грає й тепер з Заньковецькою та Садовським на чолі.

Микола Садовський.

Як талановитий режисер, Садовський завсігди вмів високо поставити артизм сценічної умілости в своїй труппі. Та найбільше його заслуга перед українською сценою в тому, що він сам сотворив своєю власною високоталановитою грою. Сила передачі психології людини і колоритність його гри надзвичайна. В героїчних ролях він захоплює глядача видержаною красою образу. Але прекрасний він буває і в побутових ролях. В особі Садовського укр. театр має першорядну артистичну силу, якою міг би пишатися кожен театр.

Садовський працював і в літературі: переклав по українському „Ревизора“ Гоголевого і „Горькую судьбину“ і надрукував віршоване оповідання „Шибка“

Борис Грінченко.

Борис Грінченко народився 27 грудня (ноября) 1863 р. 1881 року в травні, в галицькому журналі „Світ“ з'явилися перші твори (вірші) Б. Грінченка. Потім почали з'являтися і по інших часописах у Галичині і на рос. Україні по збірниках та окремими брошурами його інші твори.

У всіх тих творах була одна спільна риса: надзвичайний для тих часів бадьорий і впевнений в собі тон, який свідчив про те, що молодий автор розпочинає ґрунтову ор-

ганичну роботу, з тою розважністю й спокоем, що показують глибоку віру в свою ідею, непохитну певність того, що правда, втілена в тій ідеї, нарешті таки переможе й запанує над неправдою.

На посту вартового просвічення українського народу стоїть Грінченко й досі, вносячи на собі всі непогоди і бурі нашого громадського життя. Поет художник і практичний громадський робітник; драматург і публіцист; учений дослідувач духовних скарбів українського народу та його минулості і популяризатор та видавець народньої літератури. Коли б підвести бібліографічний рахунок усьому тому, що вийшло з під його пера за чверть-віковий період, дав би показний том; як би зібрати усе, що він надрукував, вийшла б бібліотека.

Ворис Грінченко.

„Хата“, „Покупка“, „Палі“. Всього написав Грінченко прозою біля 40 повістей та оповідань, які становлять цінний вклад в українську белетристику новіших часів.

Грінченко дав нам і зразки драми—наприклад: „Ясні Зорі“, „Нахмарило“, „На громадській роботі“, „На новий шлях“. П'єси Грінченка окрім сценічної мають не малу й літературну вартість.

Грінченко має великі заслуги в справі розроблення української нар. словесности й мови. Йому належать чотири великих томи етнографічних матеріалів, упорядкованих і виданих відповідно до всіх наукових вимог, гарний бібліографічний показчик „Література українського фольклора“, без якого не може обійтись зараз ніхто, що серйозно пра-

В ряді українських поетів останніх десятиліть Грінченко займає одно з почесніших місць. Окрім оригінальних йому належать ще перекладні поетичні твори, серед яких визначаються переклади з Гейне і драм Шіллера.

Як белетрист Грінченко входить в обсяг українського письменства своїми повістями й оповіданнями, в яких він змалював найрізноманітніші верстви українського народу од його вищих кол („Соняшний промінь“, „Нароспутті“, „Байда“ та ін.) і до вбогого спрлетаризованого селянства—„Серед темної ночі“, „Без хліба“,

цює над українським фольклором. Цілий ряд статей про українських письменників й про нашу стару й нову літературу надрукував Грінченко по різних виданнях. Але найбільше значіння для української науки, а також і для самих широких кругів українського громадянства має великий словарь української мови, що він упорядкував. Це така капітальна праця, що вона одна могла б забезпечити за Грінченком не-вміруще ім'я в історії української літератури. Словарь той, удостоєний премії Академії Наук, почав друкуватися р. 1907 додатком до журналу „Україна.“

На протязі 80 і 90 років розвинув Грінченко енергійну видавничу діяльність, випустивши багато популярних брошур, серед яких добру половину беруть його власні белетристичні й популярні твори. Маючи рідкий популяризаторський талант, Грінченко дав ряд прекрасних нарисів про видатних діячів українських й чужих (про Котляревського, Квітку, Гребінку, Гарфільда, Гутенберга та инш.) та інших популярних брошур.

З популярно-видавничою діяльністю Грінченка, яко поважною культурною роботою на користь народніх мас, тісно звязана його публіцистична діяльність в обороні народньої мови в українському шкільництві. Свої думки про цю справу ширив Грінченко в статях і в книжках: „Яка тепер народня школа на Вкраїні“ П. Вартового, „На безпросвітномъ пути“, „Якої нам треба школи“.

Йому-ж належить кілька гарно уложених читанок для дітей („Граматка“). Грінченко працював над народньою просвітою не тільки в теоретичній сфері, але й в практичному житті, пробувши понад 10 років народнім учителем. Тепер він став на чолі роботи в київській „Просвіті“. (Скрізь і всюди виступав виразно, як діяч український. Щоб він не писав, його писання були призначені для добра українського громадянства. Та про те в Грінченка нема ніде націоналістичної запеклості або шовінізму. Обстоюючи розвиток української національності, яко неминучої умови для культурно-політичного поступу укр. народу, Грінченко служив не вузькій ідеї егоїстичного націоналізму, а великій меті визволення одного з найбільше пригнічених духовно й матеріально слав'янських народів.

Святкування його ювілею не відбувалося зовсім, відбувся тільки вечір „Просвіти“, присвячений його творам. (Ця звістка є витягом з реферату д. Д. Дорошенка, читаного на тому вечорі).

Некрологи.

Михайло Чалий. 6 лютого минулого 1907 року, після довгої і тяжкої хвороби, помер один з видатних старих діячів українофильського типу — Михайло Чалий, відомий у нас найбільше, як автор першої повнішої біографії Шевченка. Родився р. 1816 в сем'ї бідного міщанина г. Новгород-Сіверська. Першу освіту здобув він у дяка, а далі вчився у повітовій школі, в новгород-сіверської гімназії. Скінчивши гімназію, поїхав до Києва і тут вступив до університету. Року 1884 скінчив М. К. університет по словесному факультету і 30 років служив учителем російської мови й літератури у гімназії. В 1875 покинув службу і поселився в Києві. 1882 року надрукував він книгу „Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка“, що довгий час, аж поки не з'явилися праці О. Кониського, була найповнішою й наліпшою біографією поета. Окрім життєписних матеріалів, подано тут дуже гарно й тепло написану характеристику поетичної творчості Шевченка.

З кінця 80 років почав друкувати М. К. у. „Кіевской Старинѣ“ свої інтересні спомини, які обіймають великий період часу од 20 років до 70-х. Ці спомини дають дуже цінний матеріал про новгород-сіверську гімназію, яка мала серед своїх учнів та вчителів багато відомих українських і взагалі культурних діячів, як, наприклад, Куліш, Метлинський, Ушинський та ин., про київський університет 40 років, про громадське життя на правобережній Україні, польське повстання 63 року та ин. Ці спомини, що вийшли потім окремо у двох книжках, належать до цінних мемуарів з українського життя 19 століття.

Чалому належить ще кілька статей (напр.—біографія Сошенка). Писав тільки московською мовою.

Никандр Молчановський. Н. Молчановський—син протоієрея подільської губернії, родився 1858, вчився в київському університеті.

На першому курсі його було арештовано і заслано до в'ятської губ. Р. 1881 він знов поступив в університет і скінчив його з золотою медалею р. 1884.

Ще студентом Молчановський написав свою велику монографію „Очеркъ повѣстей о подольской землѣ до 1434 года“ та інші історичні досліді.

Мав бути професором, та його не пущено до унів. кафебри. Він поступив на службу.

З 31 грудня р. 1890 Молчановський перейшов на службу в канцелярію київського генерал-губернатора, а 14 січня р. 1902 його було настановлено за управителя канцелярії київського, волинського й подільського генерал-губернатора. І будиши на службі, не покидав наукової роботи.

Йому пощастило вишукати нові і цінні історичні документи для характеристики темного й досі часу переговорів Богдана Хмільницького із шведським правительством про взаємну згоду і заснування одної спільної держави. Поруч з цим Молчановський писав ряд статей для „Кіевской Старини“ то инш. вид.,—між иншим знайомлючи читачів з розвитком української науки в Галичині.

Його тягло до наукової праці, а офіційне становище змушувало до иншої, нелюбої. Була велика суперечність між його думками про те, як треба жити і що робити і тим, як він справді жив. Не мав сили перемогтися, вирватися з тяжкого становища. Хоч був не старий, але той гніт щоденний зламав його: вмер несподівано (на службі) 4 грудня 1906.

Марія Маркович. 28 липня 1907 року померла в терській області на Кавказі на 72 році життя відома українська письменниця Марія Маркович, авторка чудових „Народніх Оповідань“, під якими стоїть прізвище „Марко Вовчок.“ Довго думали, що авторство „Народніх оповідань“ належить тільки їй самій, але згодом виявилось, що велику участь у писанні цих оповідань брав чоловік покійної письменниці Опанас Маркович, відомий український етнограф. Тепер обох їх уважають за авторів тих творів.

Марія Маркович.
(Марко-Вовчок).

Марія Маркович, з роду Велінська, народилась в московській панській сем'ї в Орлі, вчилась в орловському дівоч. інституті. В Орлі спізналась з молодим українським народолюбцем, Опанасом Марковичем, якого заслано було сюди за те, що він нележав до Кирило-мефодієвського товариства; 1847 р. вони побралися, а в 1851 переїхали жити на Україну. Опанас Маркович був чудовий знавець української народної мови й етнографії. Він натхнув любов'ю до українського люду своєю дружиною, і вона почала складати за його порадою й поміччу оповідання з народнього українського життя, де змальо-

увала переважно бідування кріпаків під панським ярмом. „Народні Оповідання“ ці уперве видав П. Куліш у Петербурзі 1857 р. Вони одразу звернули на себе увагу грома-

дянства і утворили авторці велику славу серед земляків. Через рік по виході в світ першого тому оповідань Марковичі переїхали до Петербургу. Скоро Марія М-чка виїхала з малим сином Богдасем за кордон і більше не верталась до свого чоловіка. Покинувши його, вона більше не писала по українськи. Опанас помер самотній в тяжкій недолі у чернігівському шпиталі. Його поховано на громадський кошт біля Троїцького монастиря в Чернігові.

Повернувшись з закордону, Марія Марковичка віддалась виключно письменству російському, але великої слави собі тут не придбала. Вона вийшла у-друге заміж за д. Лобача, з яким і прожила до самої смерти. Широке громадянство зовсім про неї забуло, мало хто й знав, що вона ще живе на світі. Останній раз звернулась вона була до українського письменства кілька років тому, приславши до редакції „Кіевскої Старины“ казку „Чортова пригода“, видруковану там 1902 р. Але написано цю казку ще в 60 роках, коли був живий Опанас Маркович.

Всього Марко-Вовчком написано 30 оповіданнів. Вони вийшли уперве в трьох томах у Петербурзі (1857 рік, 1861 і 1865-й) та ще два оповідання в „Основі“.

Велика заслуга М. Вовчка перед рідним краєм лежить в тому, що він виступив з гарячим протестом проти кріпацтва в ті часи, коли саме розпочався широкий народній рух, звернений перш за все проти кріпацтва. Цим М. В. збільшив силу того руху. Малоючи яскраві картини того, як знущались пани з душі й тіла кріпаків, як люде терпіли муки од поневіряння в рабстві, як отрутна атмосфера безмежної сваволі калічила душі й самих панів, роблючи з них лютих виродів, яких не могло вгамувати й освіта („Інститутка“), Марко-Вовчок викликав гарячу прихильність до кріпацької недолі в усіх, хто не втратив людського почування й жалю до ближнього. Тургенев переказав оповідання М. В. по московському, громадянство російське зустріло їх з такою ж прихильністю, як і українське. Добролюбов признав високу вартість і вагу творів М. В. У деяких оповіданнях М.—В. звертався до козацької старовини, яка малювалась в його уяві особливо привабною, через те що тоді не було ганебної кріпацчини. В оповіданні „Кармелюк“ М. В. змалював героя народніх пісень, борця за волю проти панів. Окрасою всіх оповідань Марка Вовчка є чудова народня мова, ніжна й поетична. Вона є високим зразком народньої мови в нашій літературі, і на мові Марка Вовчка вчилось писати не одно покоління діячів українського слова.

Оповідання М. В. хоч і написані трохи застарілою для наших часів манерою, в сентиментальному дусі (герої опо-

відань всі надзвичайно ніжно й делікатно почувають, а ще ніжніше висловлюють свої почування), з ідеалізацією симпатичних авторів типів, але вони й досі залюбки читаються.

Іван Тобилевич (Карпенко-Карий). 2 жовтня в Київ надійшла сумна звістка, що в Берліні в клініці проф. Боаза помер од рака в печінках відомий український драматург і артист Іван Карпович Тобилевич, більш відомий публіці під псевдонімом Карпенко-Карий.

І. К. побачив світ 29 серпня р. 1845 в с. Арсенівці Херсон. губ. Батько його, простий чиновник, од природи дуже розумна людина, всіма силами дбав про те, щоб дати дітям першу освіту. І. К. вчився (1855—1859 р.) в повітовій школі в Бобринці (Херс. губ.). Та не довелося йому довго вчитися: мусів піти до служби—зразу за писаря в бобринецькій мійській управі, а потім в Єлисаветській поліцейській канцелярії. Мало цікавлючись урядовою службою, І. К. увесь свій вільний час оддавав праці над самоосвітою (під приводом Д. Пильчикова та Стрижевського). Ще з перших років своєї служби він залюбки приставав до аматорських вистав разом з М. Кропивницьким. В кінці 70 р.р. І. К. мусів завжди залишити урядову службу. Р. 1883 він вступає артистом в труппу М. Старицького. Перебувши потім (р. 1884) кілька років на засланні в Новочеркаському та проживши на селі коло батька до м. грудня р. 1888 І. К. до самого останнього часу служив у труппі свого брата О. Саксаганського. Тяжка слабкість примусила його залишити важку артистичну працю і погнала його шукати ліків у Берлін, де й стріла його смерть.

Іван Тобилевич.
(Карпенко-Карий).

І. К. справедливо вважається одним з найбільше талановитих українських драматургів,—творцем реальної української драми. В своїх творах (18 п'єс, виданих п'ятьма томами) він виводить українську драму з тісних рамок інтимних сеймових відносин, приправлених різними коханнями, на більш широке поле громадських відносин. Як дужий, справжній талант,

він не обмежується в своїх творах одним яким боком життя, одним класом народу. В його творах ми бачимо і простий селянський люд з його маленькими радощами та горем, з його мало помітними, але болючими драмами (Безталанна, Наймичка, Розумний і дурень, Бурлака...),—звертає увагу й на те, що робилося серед інтелігенції, по змозі зазначаючи різні течії серед неї (По-над Дніпром, Хазяїн, Суєта, Житейське море),—цікавиться він і давніш минулим рідного краю, дає кілька зразків історичної драми (Сава Чалий, Гандзя...). Серед п'єс І. К. ми зустрічаємо і легенькі комедії, мало не фарси (Паливода XVIII ст.), і серйозні, глибокі змістом комедії (Мартин Боруля, Хазяїн, Суєта), і повні надзвичайного інтересу драми (Бурлака, Наймичка, Підпанки...), і нарешті справжні в шекспіровському стилі трагедії (Сава Чалий). Багаті і цікаві змістом п'єси І. К. сценичні, написані жваво, повні тонкого юмору, характерною для кожної дієвої особи мовою. Коли йому не завсігди щастило з постатями з інтелігенції, то за те інших людей він вмів надзвичайно виразно, типично характеризувати (а надто негативні типи). Два-три штрихи, кілька розмов—і перед вами немов живий чоловік.

Як артист І. К. доповняв свою славу драматичного письменника. Його амплуа—побутові ролі людей старшого віку, переважно комічні. Головними прикметами його артистичного виконання завжди була надзвичайна простота, натуральність і глибоке розуміння найменших деталей ролі.

Він грав не так ефективно та колоритно, як деякі інші артисти, але він завжди грав розумно, оригінально, давав суцільний, психологічно-правдивий сценичний образ. Досить тут згадати хоч би такі його типи, як Калитка, Мартин Боруля, Потоцький, Возний, Пузирь...

Невблагана смерть рано перервала життя І. К. Ще багато можна було сподіватись од нього і як драматурга, і як артиста.

Земля тобі пером, талановитий працівнику, на ниві рідного театру!..

Шевченко про наше письменство.

Як дивився Шевченко на українське письменство?

Це питання хоч і здається на перший погляд ніби чудним і зайвим, проте має для себе причини в обставинах нашого життя. Адже ж українська ідея, якій і тепер ще доводиться боротись за своє існування, тоді, за часів Шевченка, ледве тільки-но починала пробиватися серед товстої криги загальної несвідомости й байдужости. Багато з людей, що навіть хотіли

служити цій ідеї, ще не вирозуміли її добре, не уявляли всього того, до чого вона може довести; інші тільки безпосереднім чуттям стояли за неї, розум же їхній ще не давав під неї свого міцного підкладу. Через те й питання—чи була діяльність великого нашого поета плодом тільки неясного, хоч і здорового чуття, чи до його прилучалася й свідомість—дуже таки не зайве питання.

Відповідь на його дає нам життя і твори поета. Через віщо він почав писати рідною мовою, що потягло його до цього — стане видно нам, коли ми дізнаємося з його творів, як він дивився на рідне письменство, чого від його сподівався та яку йому долю пророкував. А з творів Шевченка видно, що вже на самому початку своєї діяльності він свідомо ставиться до рідного письменства. Первоцвіт Шевченкової музи належить до року 1838-го, і вже тут ми знаходимо таку цікаву й дуже цінну з цього погляду поезію, як „На вічну пам'ять Котляревському“ Вмірає не хто-небудь, а Котляревський, батько нового українського письменства, і Шевченко поспішається й своїм словом озватись на цю подію, оцінити вагу її й висловити свій погляд на одного з своїх попередників на ниві українського письменства. Смерть Котляревського здається Шевченкові подією великої ваги, бо без його українське письменство осталося немов „на калині одинокє гніздечко“, з якого вилетів соловейко. Соловейком тим для українського письменства був Котляревський і через те за ним на Україні „все сумує, як руїни Трої“. Але Шевченко не тільки сумує за поетом, що

Всю славу козацьку за словом єдиним
Переніс в убогу хату сироти.

Він пророкує йому славу, на віки неминущу:

Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люде,
Поки сонце з неба сяє—
Тебе не забудуть.

Вже з цього видно, що Шевченко велико клопотався долею рідного письменства, думав над нею і йому здавалась вона ясною, незмірущою. Бо обіцяти вічну славу письменникові за те, що він розпочав якесь письменство—усе одно, що пророкувати вічне існування самому письменству. Так говорити міг тільки такий чоловік, що високо ставить інтереси рідного письменства й бажає йому великої і часної долі.

Така сама думка проглядає у Шевченка і в посланії „До Основ'яненка“, українського письменника Квітки. В ті часи, коли Шевченко починав писати, загальний голос був такий, що Україна віджила вже своє, що не тільки навіки одійшла її історична слава і бувальщина, але не має будущности й культурне життя її, як окремої країни з своїми інтересами і з власним письменством. Письменства українського не повинно бути, бо

Йому ніби то нема про віщо й нема до кого говорити. На Україні—„скрізь могили стоять та сумують“, а сама вона „сиротою по-над Дніпром плаче“ і ніхто плачу того не чує й на його не зважає, і нема кому її вивести з того страшного становища. Так думали люде, та Шевченко инакше дивиться на колишне й сучасне життя України:

Наша дума, наша пісня
Не вмире, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України.

Хоча й „без золота, без каменю, без хитрої мови“—вона проте, слава ота або письменство, „голосна та правдива“ і це дає їй право жити й розвиватись на користь рідному народові. Та ще виразніше висловлюється Шевченко в передмові до своєї поеми „Гайдамаки“. Думаючи, що Україна не здатна до самостійного розвитку на ниві письменства, сучасні Шевченкові російські письменники зневажали українських письменників і глузували з первочатків нашого письменства. Глузували вони і з Шевченка за його просту мову та й за зміст його творів, мужицьким поетом його називаючи,—мовляв:

дурень розказує
Мертвими словами
Та якогось-то Ярему
Веде перед нами
У постолах.

Інші ж знов радили йому занехаяти рідну мову й побут простого люду, а писати мовою панською—московською тобто—і про панів тільки:

Дарма праця, пане-брате!
Коли хочеш грошей
Та ще й слави, того дива,
Співай про „Матрьошу“,
Про „Парашу радість нашу“,
Султан, паркет, шпори,—
От де слава!...

Та ні глузування, ані таки-от поради Шевченка не збили з путі, но яку він ступив був. На глузування він одказує в листі до одного свого приятеля: „нехай я буду й мужицький поет, аби поет—більше мені нічого не треба“, а на поради—глузливою подякою:

Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки, шкода,
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

Бо письменство, на думку Шевченка, як-раз повинно одсвічувати життя не дрібною горсткою панства, а великого народнього тіла з усіма його горем та радощами; не втіхою панству служити, а потребам усього народу й промовляти тим самим словом, яким і народ говорить. Через те свою відповідь непроханим порадицям Шевченко такими словами кінчає:

Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова,
Щоб виливать журбу, сльози...

Мертве для нетямущих порадицків, наше народне слово справді таки живе й живим буде, поки воно лунає в устах мільйонів люду, поки сам народ говорить ним про свої потреби. І цього Шевченкові було досить, щоб одкинути лукаві поради й облесливі спокуси, та й стояти „на сторожі“ коло рідного народу, проказуючи йому шлях до розумнішого життя і кращої долі. За те ж як смутила, якої туги завдавала поетові недбалість освічених земляків до рідного письменства! „Важкая,—пише він у недавно знайденій передмові до „Кобзаря“,—туга осіла мою душу. Чую і читаю: Ляхи друкують, Серби, Болгари, Чорногори, Москалі—всі друкують, а в нас ані телень, неначе всім заціпило“. Так не повинно бути: ми, як і всі інші народи, своєю мусимо писати мовою, щоб нести своєму народові науку та просвіту. Говорять, що досить по-московському писати, той наші люде розбіратимуть,“—„ні,“—каже Шевченко:—„на Москалів не вважайте,—нехай вони собі пишуть по своєму, а ми по своєму: у їх народ і слово, і у нас народ і слово; а чие краще, нехай судять люде“. Коли ж освічене громадянство нехтуватиме своє рідне слово, то серед його плодитимуться не розумні та чесні люде, а хижі перевертні, що сараною дикою обсідатимуть народ, висмоктуватимуть силу з його та достатки й нічим йому не помагатимуть. Через те Шевченко закликає усіх земляків працювати „во і'мя матері нашої України безталанної“ рідним словом, а не чужим.

Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте
І чужого научайтесь
Й свого не цурайтесь,—

пише він знов на іншому місці, в „Посланії“ до земляків, картаючи разом гнівними словами тих із їх, що забувають свій народ і рідної мови цураються.

Всі мови
Слав'янського люду—
Всі знаєте, а свої
Дасть біг—

глузує він з таких перевертнів. Цілий свій вік—і в кріпацькій свитині, і на волі, й під червоною шапкою салдацькою, і в останні роки свого життя—працював Шевченко,

Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмірало.

Він бо добре пам'ятав, що тільки той народ може бути і освічений, і дужий, і багатий, який не цурається своєї мови, бо хто мови цурається, той себе цурається, а хто себе цурається, того й люде не поважатимуть. Шевченко тямив, що тільки

В своїй хати—своя й правда,
І сила, і воля,

а без власного письменства й „своєї“ хати дасть-біг. І праця Шевченкова не пропала, не пішла марно. Тепер багато вже людей перенялось його думками і працюють так, як він проказував, для науки і освіти рідного народу. Тепер хиба дурень тільки глузує з нашої української мови. Тепер нею вже і книжки пишуть і газети видають, та вже й коло того заходяться, щоб і в школі, і в суді, і скрізь, де має потребу наш чоловік, до його рідною його мовою говорено. І хоча багато ще ворогів має наше слово, хоча вони ще й тепер силкуються його викорінити, та все ж не так уже в нас темно тепер, як було за часів Шевченка, а незабаром, може, то й зовсім розвидниться. І що той морок розходиться потроху, велика в цьому заслуга Шевченка, що працював рук не покладаючи й свідомо для рідного народу та його письменства.

Сергій Єфремов.

Що боли діялось.

	Якого року.
Початок Київської держави	коло 862
Князь Володимир заводить християнську віру	коло 988
Початок галицького князівства	1087
Князь Андрій Суздальський зруйнував Київ і пере- ніс столицю з Києва в Московщину	1147
Татари прийшли на Україну	1240
Литва підбиває під себе Україну	1340
Польща підбиває під себе Україну і зоводить панщину Перше повстання козацьке (за гетьмана Косинсь- кого)	1569
Друге повстання козацьке (за Наливайка і Лободи)	1594—1596
Польща заводить на Україні церковну унію	1596
Смерть гетьмана Сагайдачного	1622
Повстання козацьке за Жмайла (Куруківська умова).	1625
Повстання козацьке за Тараса Трясила (Тарасова ніч)	1630
Петро Могила засновує Академію у Києві	1633
Повстання козацьке за Павлюка	1637
Повстання козацьке за Острияниці	1638
Вся Україна повстає за Богдана Хмельницького	1648
Хмельницький розбиває Ляхів на Жовтих Водах під Корсунем та під Плялявою	1648

Помер Квітка Основ'яненко	1843
Помер Тарас Шевченко	1861
Скасовано кріпацтво	1861
Вперше заборонено друкувати книги українською мовою	1863
Вдруге заборонено українську мову	1876
Помер Михайло Драгоманів	1895
Одкрито в Полтаві пам'ятник Іванові Котляревському .	1903
Перша українська газета („Хлібороб“) на Російській	
Україні	1905
Скасовано заборону на українську мову.	1906

Депутати з України в комісії року 1767.

Сто сорок літ минуло, як року 1767 за царювання Катерини покликано було до Петербургу з усієї держави послів з наказом про те, якого ладу бажають люде найбільше. Поїхали тоді і з України лівобічної (правобічна ще під Польщею була) українські послы—од шляхти (дворян), городів та козаків і накази писані, чого їм домагатися треба, повезли.

Певно що, кожні з них про свої власні болячки найбільше дбали: шляхта—щоб землю за нею міцніше записано, городи—щоб вільніший торг їм був, але всі послы, од шляхетських і до козацьких, на одному погожувалися: *волі народу немає*, правда люду українського, забезпечені не раз царським словом, немилосердно полаmano. Правда, шляхта (дворянство) про це тільки злегенька нагадує, за те городи та козаки усю правду отверто цариці Катерині виказують.

Ось як пишуть в наказі своєму лубенські міщане.

„Більш як сто літ минуло одтоді, як український народ, живучи здавна з Польщею та з Литвою, мав у всьому рівність, і тими, що й вони, вольностями та правами користувався, а нарешті, розлючений та ображений великими неправдами, а найбільше позбавленням їхньої віри, прав та вольностей стародавніх, після довголітньої кривавої війни та багатьох славних над ними побід, з під їхньої руки вибився і з гетьманом своїм Зіновієм Богданом Хмельницьким, не по нужді який, але з доброї волі під високодержавну руку царя і великого князя Олексія Михайловича піддався“.

Точнісінько таке саме читаємо і в наказі стародубських козаків, які додають ще до того таке:

„І царь Олексій з ласкою великою подав надію і ствердив: не тільки удержувати та соблюдати український народ на всіх тих правах, привілеях та вільностях, на яких він був під королями польськими та великими князями литовськими, але й особливу ласку мати до нього обіщав. Статі ті (про вільности і права), коли настановлювано нових гетьманів після Хмельницького, ствержувані були кожного разу всеросій-

ськими царями“. Так—царь Петро I, року 1709 маніфестом своїм „за підписанієм собственниа своєа руки“ пригадав, що „жоден під сонцем народ такими свободами, привілеями та полехкостями похвалитися не може, як з його царської ласкі Малоруський народ, і що царь жодного пенязя в казну збирати з нього не велить“, і ласково надію подав, що як до того часу на правах та вільностях оставався він непорушно, так і наперед все те свято удержуватиметься, що обіщано коли приймано його в підданство. А обіщано було те, чого царь Петро і не збирався додержувати і широко руйнував, хоча в маніфесті обіщанку „свято додержувати“ давав. Обіщано було в статях Богдана Хмельницького і царською рукою потверджено, що Україна на своїй вільній волі зостається: обіратиме гетьмана собі та усяку старшину козацьку і сама своїми справами заправлятиме по давніх законах своїх, а Москві тільки певний податок грошовий засилатиме, війська має держати 60.000; суд виборний, козацький; козаки повинні тільки військову службу знати, а од податків та інших обов'язків були вільні, кожен вільно може мати в своєму добрі „винний (горілчанний) промисел,—виробляти та продавати горілку, мед, пиво, та інше.

Царі московські, кожен, сідаючи на престол, про українців ізгадували: „а ми вась всегда будемъ сохраниять при прежнихъ вашихъ правахъ, привилегіяхъ и вольностяхъ, а въ томъ бы вама на нашу Государскую милость быть благонадежны“. Петро I, що чи не найбільшу кривду Україні подіяв, також писав: „особливо малороссійському народу все обѣщанное по принятіи ихъ подъ Высокодержавную руку Отца Нашего... свято содерживали, и впредь содерживать будемъ, и они при правахъ своихъ и вольностяхъ вѣчно въ покоѣ и тишинѣ благополучно жительствовають могутъ“. Та проте уже за цариці Катерини нічого од тих вільностей не зосталося: гетьманство скасовано, Січ запорожську зруйновано, та велокої праці прикладувано, щоб коли можна—навіть українську породу винищити: щоб усі „русскими“ поставали.

„Нема, ласкава Царице, в Малій Росії ні одного стану людей,—пишуть українські депутати, склавши одне спільне од послів українських прохання,—який би сказати міг, що він цілі давніщі свої права та привілеї має, а як що які в котрого і залишилися, то і ті служать „только къ весьма слабому ихъ защищенію и охраненію“, бо орудують ними та перекручують по своїй уподобі „главные надъ Малою Росією правители“.

Українські послы,—шляхетські, городські та козацькі, обрадившись разом, в цій справі таку постанову зробили: щоб було повернуто в цілості усі давні права, привілеї, вольности, свободи та звичаї усих загалом і кожного чину (ста-

ну) з'особна, а власне, шляхетства (дворянства), духовенства, міщан, козаків і всього українського люду—усе що дано було і затвержено за ними королями польськими та великими князями литовськими, та щоб були вони „въ вѣчныя времена содержимы и сохраняемы безъ всякаго нарушенія и отмѣны, и въ такомъ точію разумѣніи, какъ оныя написаны и заключены“...

Як бачимо, усі послі українські на тому погодилися, що життя України безирравне й поневолене не повинно далі таким бути. Треба давні права українському люду вернути. Це одно, і найголовніше.

Другу знов постанову послі таку ізробили: „засновання на Україні урядів („правленій), що відповідатимуть нашим правам та привілеям, є одною з найголовніших загальних наших потреб. А тому ласкаво просимо, щоб „малоросійскія правительства“ заведено було на основі прав і привілеїв наших, тоб-то, щоб в цивільних та земських справах суд і рішенці видавано по своїх, в військових—по своїх, а міщанських теж по своїх правах і звичаях, і видавали їх люде виборні, та щоб ніколи одні справи з другими не перемішувано, бо од тієї плутанини безладдя на Україні постало“.

Як дивилися прадіди—послі на освіту народню? Та, мабуть, чи не глибше, як наші сучасні освічені навіть з людей. „Нехай цариця зробить нам ласку—дозволить завести на Україні „на коштѣ казенномъ“ з українських коморних митових прибутків *університет* в городі Переяславі, „яко сей городъ не послѣдній между Малоросійскими первѣйшими городами, въ которыхъ и отдѣльное состояло Російское (українське) княженіе и совершилось въ немъ первоначальное Гетмана Богдана Хмельницкаго съ Малой Россією подданство“. Послі домагались вищої освіти для краю свого тоді, коли в Московщині ще тільки що перший університет було засновано, та до якого за професорів людей з України, з київської академії виписувано. Про нижчу школу послі не згадують, бо школи були тоді у кожній парафії; в той час їх більше було, як зараз по земських губерніях Лівобічної України... І тільки, як Московщина дуже узялася по Україні господарити, то школи наші українські дуже скоро пощезали: на початку XIX століття їх і з свічкою треба шукати було..

Велика кривда людові нашому од надмірних податків була. Послухаймо, що послі наші тоді про це постановили: „Внутрішні установи, тоб то звичай головного уряду обкладати податками, побірати усячину, виганяти людей на роботу—заведено без нашої згоди і вельми тяжко для нас та образливо, бо такі установи, по привілеях наших, мають бути заведені і заводились в давніші часи тільки за згодою шляхетства та усих чиновних людей на радах, а в справах важніших треба було згоди ще й інших станів, міщан та коза-

ків; і в тих випадках, коли і грамоти попередники Вашого царського Величства гетьманові прислали, то завжди в них прописано було, щоб він, гетьман, заводив такі внутрішні установи та розкази на раді за згодою старшини козацької, війська і всього поспільства (простих людей) і щоб вони не були „къ отягощенію и разоренію малороссійскаго народа“, і завжди *кожен повіт мав волю на такі установи пристати або не пристати* та подати гетьманові або раді одказ, що така чи инша установа обтяжить людей“. А тим часом що воно діється? Гетьман та настановлені замість них „главныя правительства“ почали такі „несносні та отяготительні“ для люду українського розкази видавати, не кличучи нікого з громадянства на раду, так людей неправедними податками, усякими зди́рствами пригнітили, що од тих „въ Малой Россіи никогда не бывалыхъ и неслыханныхъ учреждений“ український люд такого страху набрався, що „многія тисячи онаго безвѣстно разбѣжались, и отъ времени до времени побѣга умножаются, а другія изнуряются бѣдностью и нищетою“. І от, щоб того усього запобігти, послали домагаються, щоб усі такі новітні установи було скасовано та наказано наперед таких установ ніколи не встановляти, але „чтобъ подати и побора учре́ждены были постоянныя и съ правами и привелегіями нашими точно сходствующія, которыхъ бы никакое правительство ни прибавить, ни убавить, а колми паче другихъ вновь наложить не могло безъ общаго малороссійскихъ чиновъ (станів) согласія“.

І в цьому домаганні українські послы XVIII століття обстоюють за те, щоб жадних податків на Україні, без згоди уповажнених народніх в місцевих самоуправах, ніхто, „никакое правительство“ не смів на людей накладати або їх зміняти.

Земельного питання також послы не могли обминути. Та як послы не з одного хліборобського люду були, а були і панські, шляхетські заступники, то й питання про землю не однаково вони розглядали,—кожні по своєму, і в спільному прошені од усих послів про цю дражливу справу промовчали. Довідуємося про неї з окремих посольських наказів.

Послы од шляхти обстоюють, щоб землі ті, що багато дехто з дідичів та старшини козацької займанщиною, як порожні землі, узяв та на них цілі села оселив, садки та гаї засадив, скотину розплодив, млини побудовав,—то щоб землі такі, хуторі, ліси, сінокоси та инше на віки за ними і нащадками їхніми записані були, бо „останніми часами одписують їх багато в казну та силомиць приватні люде одбірають“—Дворяне стоять, щоб маєтності їхні за ними міцно затверджено було.

Того самого і козаки українські, селяне домагаються, а власне для того, щоб панство усяким видати землю їхню не

мало, Щоб добра наші пишуть козаки, як то: „грунты, мельниці, отчини и всякія угодья, наслѣдныя, наданныя, купленныя и занятя, по крѣпостямъ и по природному праву владѣмья, въ безпрепятственномъ владѣнніи и употребленія намъ всегда тверды были“; щоб затверджено було зайняті прабатьками козацькими землі, на які жадної купчої немає і з усих їх ніякого мита (пошлин) та оплатків не бралося, щоб „по прежнимъ Малороссійскимъ правамъ и вольностямъ“ вільно було і козакам купувати та продавати козацькі маєтности так, як і шляхті (дворянам), бо урядом московським це їм заборонено було.

Нарешті ще про торгівлю згадується. Як шляхта, так і козаки, а особливо городяне обстоюють за те, щоб вільний повсюди був промисел, особливо горілчаній, продаж усяких трунків по своїх „хатах, а крім того усячини, яку їхній край постачає: конопель, олії, меду, воску, сала, „найпаче же тѣмъ козакамъ, кои достаточного грунту неимѣють“, а живуть в городі та з торгу тільки й удержуються,—взагалі, щоб промисел вільний всім був: в середині краю без мита.

Прислухайтесь, найласкавіша Царице,—зверталися до Цариці Катерини послаи українські,—прислухайтесь до голосу тисячів люду, що через нас до Вашого Величества прохання і сльози свої подають! Послухайтесь голосу великої душі, і побачите тоді, які правдиві прохання його, яка безмірно велика нужда його, що гнітить його без жадної його провини. Залишіть нам усі давні привілеї, вольности, свободи, звичаї наші, заснуйте самоурядовання („правительства“) на основі тих вольностей і прав, і Ви одвернете нужду, злидні та горе од усих загалом і од кожного з'особна, і тим самим забезпечите благий намір Комісії Вашої, тоб-то *цілість держави і народнього добра*. Наставте, найласківа Царице, такий великий числом народ за оновлення своє Вам пам'ятники та жертвенники не на землі і в повітрі, а в серцях збудувати!“

Та цариця Катерина II не зважила на благання послів з України. Замість „оновлення“ українського люду—кріпацькі кайдани на нього впали. А землі вельможі запанували. „Катерино, Катерино, що ти наробила? Край веселий, степ широкий та й занапастила!..“ заспівав народ на Україні.

В. Домашицький.

Що є в книзі.

1908-й рік після Різдва Христового	3.
Про реформу календаря	3.
Дні неприсутствєнні	4.
Дні поминальні, м'ясниці, пости.	5.
Дні, в які не можна вінчати	5.
Пасхальна таблиця	5.
Пояснення знаків у календарі	6.
Години	6.
Показчик чисел на рік 1908	7.
Календарь по місяцях	8.
Російська Царська Фамілія	32.
Почта й телеграф.	33.
Залізниця	35.
Пароходи	37.
Міри, вага та гроші	38.
Гербовий папер	41.
Товариства, спілки та збори	42.
Про Державну Думу	46.
Новий закон про вибори до Д. Думи	49.
Про першу й другу Д. Думи	52.
Українська громада в Д. Думі	54.
Про землю (статистичні відомости)	62.
Відомости про Європу	64.
Про Російську державу	64.
Україна в межах Росії	65.
Про землю на Україні	76.
Грінченко В. Де ми і скільки нас?	87.
Білоусенко О. Товариства на те, щоб дешевше гроші добувати	90.
Доманицький В. Потребительні крамниці	92.
Скільки проценту нарастає	95.
Левецький М. Перша поміч при наглих випадках	97.
Корольов В. Перша поміч хворій худобі	104.
Корольов В. Способи, яких уживають леверанти та цигане, щоб одурити нетямущих покупуців	107.
Іваницький В. Як збутися пісків	111.
Інституції , од яких хлібороб може довідатися, що треба про хазяйські справи	113.
Наші інституції: Товариства „Просвіта“	114.
„Благотворительное О-во изд. общепольныхъ и дешевыхъ кн.“	122.
Наукове товариство імени Шевченка у Львові	123.
Українське наукове товариство у Києві.	124.
„Общество имени Т. Г. Шевченка“	125.
Товариство Педагогичне	125.
Товариство „Сокіл“ в Галичині.	125.
Музеї	126.
Видавництва	127.
Українська преса	129.
Почесні члени Товариства „Просвіта“ у Києві:	
Володимир Антонович	130.
Микола Сумцов	130.
Ювілей: Марко Кропивницький	132.
Микола Садовський	133.
Борис Грінченко	134.
Некрологи: Михайло Чалий	137.
Никандр Молчановський	137.
Марія Маркович	138.
Іван Тобілевич	140.
Єфремов С. Шевченко про наше письменство	141.
Що коли діялось	145.
Доманицький В. Депутати з України в комісії р. 1767	147.

на рік
1908.

РАДА

на рік
1908.

Рік видання третій

газета політична, економічна і літературна
ВИХОДИТЬ У КИЇВІ ЩО-ДНЯ, ОКРІМ ПОНЕДІЛКІВ.

„РАДА“ має широку програму, як звичайні великі політичні газети: дає щоденний огляд життя політичного, громадського, економічного і літературного на Україні, в Росії й по чужих землях; звістки про всякі світові події; поезії та оповідання; фельєтони: політичні, наукові і белетристичні; телеграфні звістки: агентські та від **ВЛАСНИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ**.

Особливу увагу звертає „Рада“ на місцеве життя провінції

РАДА має в Державній Думі і Державній Раді кореспондентів **ВЛАСНИХ.**

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

з приставкою і пересилкою в Росії:

на 1 рік	на 11 міс.	на 10 міс.	на 9 міс.	на 8 міс.	на 7 міс.	на 6 міс.	на 5 міс.	на 4 міс.	на 3 міс.	на 2 міс.	на 1 міс.
6.	5.70	5.20	4.75	4.25	3.75	3.25	2.75	2.25	1.75	1.25	65.

За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 к., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.

Ціна окремого № 4 коп.

ЗА ЗМІНУ АДРЕСИ 30 к.

БЕЗПЛАТНИЙ додаток: стінний одривний **КАЛЕНДАРЬ** на рік 1908, в якому уміщені: календарні відомості, портрети українських діячів, біографії, де-що з історії і статистики України, про наукові та інші товариства на Україні і в Галичині, приказки, загадки, поради господарські, адреси українських газет та журналів і т. и.

Адреса редакції і головної контори: у Києві, Велика-Підвальна вул., д. 6, біля Золотих Воріт.

— **ТЕЛЕФОН 1458.** —

Передплачувати й купувати на роздріб „РАДУ“, окрім контори (Вел. Підвальна, 6), можна ще по сих місцях: У КИЇВІ, в Українській книгарні (бувш. „Кіев. Стар.“): Безаківська ул., ч. 8. У ЛЬВОВІ (Галичина) в книгарні Наукового товариства ім. Шевченка, ул. Театральна ч. 1. і по всіх більших книгарнях на Україні.

Редактор *М. Павловський.*

Видавець *Є. Чикаленко.*

ЛІТЕРАТУРНО НАУКОВИЙ ВІСТНИК

УКРАЇНСЬКИЙ МІСЯЧНИК

ЛІТЕРАТУРИ, НАУКИ й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ,
ДЕСЯТИЙ РІК ВИДАННЯ

В році 1907 виходить в двох виданнях, київськiм львівськiм,
книжками по 10 аркушiв друку.

Містить белетристику оригінальну й переклади—повісти, оповідання, драми, поезії, статі з української історії, літератури, суспільної економії й інших областей знання; огляди літератури, науки й суспільно політичного життя; критику й бібліографію.

Редакція і головна контора: КИІВ, Прорізна 20, кв. 3.

Передплата на видання київське р. 1907

на цілий рік **6 руб.** Можна одначе присилати зразу тільки **2 рублі**, а потім присилати по **1 руб. 50 коп.** три рази (разом, як на виплат, **6 руб. 50 коп.**) і тоді з контори висилатимуть книжки від шостої почавши, а перші вишлються, як остання частина грошей буде прислана. За друге півріч. 1907 р. передплата **3 р. 50 к.** (на перше півріч. передплати не було).

Передплата на 1907 р. приймається тільки до 1/ХІІ. Потім комплекти за сей рік продаватимуться по 8 руб., так само комплекти за попередні роки.

За зміну адреси 30 коп. можна поштובими марками.

В. р. 1908 журнал буде побільшений і передплата буде на рік **8 руб.**; для незаможних учеників, студентів, сільських учителів, низших служачих, робітників і селян **7 р.**, але тільки тоді, коли вони передплачують журнал безпосередно в канторі. Коли трудно відразу, нехай присилають на перше число кожного місяця по **1 руб.** Книгарям всяким посередникам від передплати **5%**, але тільки в тім разі, коли передплата вилачується повно (**8 руб.**) і вся відразу.

Видавець М. Грушевський.

Редактор Ф. Красицькій.

ЗАПИСКИ

Наукового Товариства
Імени Шевченка,

український науковий журнал,
присвячений передовсім
українській історії, фільольо-
гії й етнографії виходить
під редакцією М. Грушев-
ського що два місяці книж-
ками по 15 аркушів.
XIV рін видання.

Вийшов з друку український
переклад відомої пьеси Г. Чи-
рікова:

ЄВРЕІ

З передмовою С. ПЕТЛЮРИ „Про
завдання українського театру“.
Переклав Л. ПАХАРЕВСЬКИЙ.

Ціна 25 коп.

Склад видання в книгарні „Кіевской Ста-
рини“.—Київ, Безаківська ул. № 8.

Продається: у КИЇВІ—в книгарнях „Кіевск.
Стар.“, Л. Ідзківського, Іванова, Просняченка;
У ПОЛТАВІ—в книгарні Г. Маркевича.

Ця пьеса дозволена до вистави драматичною
цензурою. Цензуровані примірники для
антрепренорів можна замовляти в пере-
кладчика за 2 кар. з полов. (Київ, Львівська
ул. № 55, кв. 26. Леониду Пахаревському).

НОВІ ВИДАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ проф. Мих. Грушевського.

Освобождение России и украинский вопрос. Статьи и замѣтки	1 руб.
Украинство въ Россіи, его запросы и нужды	25 коп.
*Украинский вопрос	15 коп.
*Движение политической и общественной украинской мысли въ XIX стол.	8 коп.
За український маслак (в справі Холмщини)	8 коп.
Про українську мову й українську справу. Статі й замітки	12 коп.
Справа українських кафедр і наші наукові потреби	15 коп.

Теж саме по російському:

*Вопросъ объ украинскихъ кафедрахъ и нужды украинской науки.	20 коп.
*Изъ польско-украинскихъ отношеній Галиціи. Нѣсколько иллюстрацій къ вопросу: автономія національная или террито- ріальная. 2 вид.	30 коп.
*Единство или распадение Россіи?	8 коп.
*Автономія и національный вопросъ	8 коп.

З біжучої хвилі. Статі на теми дня (друкується).

Йогож по історії України:

Історія України—Руси т. I—VI (VI т. вийде в—осени), до почат- ків XVII в., в складі продаються тепер по 3 р. 50 коп. за том, а всі томи I—V за	17 руб.
Очеркъ історії українського народу (коротка історія України від початків до сучасности) 2 вид.	2 р. 50 к.
Про старі часи на Україні (популярна історія з образками і кар- тою України, 174 стор. і 241 образок)	20 коп.
Хмельницький і Хмельниччина	10 коп.
Віймки з жерел до історії України I вип.—до пол XI в. 1.—	

Всі сі книжки й інші видання проф. М. Грушевського продаються в
складі при конторі Літературно-Наукового Вістника (Київ, Прорізна 20), в
книгарні „Кіевской Старини“ (Київ, Безаківська 8); по інших.

*означені статі, що ввійшли в збірник: „Освобождение России и ук-
раинский вопрос“.

Видання Української Видавничої Спілки у Львові.

Перша серія:

1. С. Ковалів. Дезертир і інші оповідання	0. 60	47. І. Франко. Захар Беркут	0. 60
2 Іван. Франко. Поеми.	0. 60	48. У. Шекспір. Міра за міру	0. 50
3. О. Кобилянська. Покора і інші оповідання	0. 50	49. М. Коцюбинський. Поєднок і інші оповідання	0. 80
4. Гю де Мопасан. Дика пані і інші оповідання	0. 45	50. О. Сторожанко. Марко проклятий	0. 50
5. І. Франко. Подуяка і інші бориславські оповідання	0. 50	51. С. Ковалів. Риболови	0. 80
6. Н. Кобилянська. Дух часу і інші оповідання	0. 60	52. Марко Вовчок. Народні оповідання, том I.	0. 80
7. Каут Гамсун. Голод, Роман.	0. 90	53. П. Мирний. Серед степів. Оповідання	1. 30
8. Леся Українка. Думи і мрії. Поеті	0. 60	54. Е. Дрошицька. Перекинъчики	1. 10
9. С. Ковалів. Громадські промисловці, оповідання	0. 60	55. В. Винниченко. Повісти й оповідання	1. 30
10. У. Шекспір. Гамлет. принц данський, оповідання	0. 60	56. Л. Мартович. Хитрий Панько	0. 55
11. Генрик Понтюпідан. Із хат. Оповідання	0. 70	57. В. Вересев. Замски лікаря	1. 30
12. Богдан Лепкий. З життя. Оповідання	0. 40	58. М. Вовчок. Народні оповідання	0. 80
13. Гергарт Гауптман. Візник Геншель	0. 60	59. М. Горький. Мальва і інші оповідання	1. 05
14. М. Коцюбинський. В путях шайтана, Оповідання	0. 60	60. М. Дерляк. Композитор і інші оповідання	0. 80
15. У. Шекспір. Приборкана гоструха	0. 50	61. Ю. Заер. Легенди	1. —
16. Іванас Мирний, Ліхі люди	0. 50	62. А. Чехов. Змора і інші оповідання	1. —
17. В. Короленко. Судний день	0. 60	63. Н. Кобилянська. Ядзя і Кагруся та інші оповідання	0. 70
18. У. Шекспір. Макбет	0. 50	64. Д. Лукіянович. Від кривди, повість	0. 80
19. К. Гуцков. Урїель Акоста	0. 50	65. А. Чайковський. Оповідання	0. 80
20. У. Шекспір. Коріолян	0. 70	66. Марко Вовчок. Народні оповідання, т. III	1. 70
		67—68. І. Левницький, Хмаря	2. 20
		69—70. Е. Золя. Жерміналь	2. 80
		71. О. Маковей. Оповідання	1. 30
		72. І. Франко, На зоні природи	1. 60

73. Кар. Кавці. Народність і її початки	0.	30	98. Марк Твайн. Том Соер	1.	30	16. О. Стороженко. Оповідання І	0.	10
74. Фр. Енгельс. Людвік Фаербасх	0.	25	99.—100. Е. Шірер. Політична історія Палестини	1.	55	17. В. Баранський. Досліди з поля статистики	0.	10
75. Фр. Енгельс. Початки родини.	0.	75	101. І. Франко. Місія. Чума. Казки і сатири	1.	20	18. В. Ко оленко. Ліс шумить	0.	10
76. Ш. Севьобо. Австрія в ХІХ столітї	0.	40	102. З. Гінт-р. Історія геогр. відкрить у XV—XVI ст.	0.	90	19. І. Франко. Шевченко в польській рев. легенді	0.	20
77. В. Будзівновський. Хлопська Польськість	1.	—	103. Л. Толстий. Козаки	1.	—	20. В. Гіго. Кльод Ге	0.	12
78. К. Флямаріон. Про небо	1.	—	104—105. М. Драгоманов. Листи до Ів. Франка і інших, т. І	1.	50	21. Е. Егдн. Руські селяни на Угорщині	0.	20
79. М. Драгоманів. Переписка (вирішано)	1.	50	106. В. Самійленко. Україні	1.	—	22. П. Мирний. Лихий попутав	0.	15
80. С. Стецяк. Підземна Росія	0.	50	107. Др. А. Форель. Гігієна первово-го і духовного життя	1.	—	23. А. Д. Уайт. Розвій географічних поглядів	0.	25
81. Адріан. Аграрний процес у Доростанях	0.	50	108. І. Франко. Маніпулянтка	1.	—	24. Ів. Франко. Украдене щастє	0.	15
82. Г. Тен. Філософія штуки	0.	80	109. Ігерінг. Воротьба за право (друкується)	1.	20	25. С. Сфремов. Національне півганє в Норвегії	0.	15
83. Дж. Інграм. Історія політичної економії	1.	80	110. А. Володиславич. Орли, комедія	1.	20	26. П. Ніщинський. Гомерова Іліада (1 пісня)	0.	15
84. Е. Феррієр. Дарвінізм	0.	65	111. Ів. Франко. Воє Constrictor	1.	—	27. М. Драгоманів. Два учителі	0.	20
85. Й. Коєра. Національна економія	0.	80				28. Е. Золя. Повишь	0.	15
86. В. Стефанік. Мое слово, опові-даная	1.	80				29. С. Томашівський. Київська козаччина 1855 р.	0.	5
87. Ж. Масперо. Старинна історія східних народів т. І.	1.	20				30. П. Ніщинський. Гомерова Іліада (2 пісня)	0.	18
88. М. Коцюбинський. У грішний свята	0.	80				31. Т. Масарик. Идеали гуманности	0.	15
89. М. Кареев. Філософія культурної і соціальної історії ХІХ ст.	1.	20				32. Люкін. Юпітер у клопотах	0.	10
90. О. Коєлян ька. До свята. Новелі.	1.	20				33. М. Костомарів. Письмо до ред. "Колокола"	0.	20
91. О. Авдикович. Моя популярність	1.	10				34. М. Гоголь. Вій	0.	10
92. Е. Фрас. Нарис геології	0.	60				35. І. Раковський. Вулкани	0.	15
93. В. Лепкий. Кара та інші опові-данія	1.	—				36. Г. Фльобер. Ірдіада	0.	15
94—95. П. Стороженко. Історія західно-європейських літератур до кінця ХVІІІ ст.	2.	70				37. О. Терлецький. Москвофиліи й на-родовці	0.	15
96. Г. Байрон. Чайльд Гарольд. —	0.	80				38—39. І. Тургенєв. Ася	0.	20
97. М. Драгоманів. Шевченко, українофилі й соціалізм	0.	80				40. Л. Боровиковський. Маруся	0.	12
						41—42. Данте Алігері. Пекло, пісня 1—X	0.	20
						43—45. В. Олександрович. Раси Європи	0.	35
						46—48. Л. Толстой. Крайцєрова соната	0.	45

Друга серія:

1. М. Грушевський. Б. Хмельницький	0.	10
2. Курція Руф. Фільотас	0.	10
3. В. Наумович. Величина звіздного свята	0.	8
4. Панас Мирний. Лови	0.	3
5. І. Пулюй. Непропаца сила	0.	10
6. М. Грушевський. Вєх-Аль-Джугур	0.	5
7. І. Раковський. Вік нашої землі	0.	8
8. А. Чехов. Каштанка	0.	8
9. М. Драгоманів. Мик. Ів. Костомарів	0.	8
10. Е. Золя. Напад на мляні	0.	10
11. І. Пулюй. Нові і перемінні звізди	0.	8
12. Г. Квітка. Маруся	0.	25
13. М. Левинський. Умова для селян. спілок	0.	10
14. П. Куліш. Оріся	0.	3
15. М. Кистяковська. Іван Гус	0.	10

49—50. О. Бодянский. Українські казки	0.	25	86. В. Антонович. Польсько-українськi відносини	0.	20	127. III. Сеньобо. Церква й католицькі партії в XIX ст.	0.	23
51. Е. Золя. Смерть Олівіе Бекайля.	0.	10	87. І. Тургенев. Муму	0.	15	128—129. Лев Толстой. Кавказькі оповідання	0.	50
52. А. Уайт. Розвій астроном. поглядів.	0.	23	88—90. А. Кримський. Муусульманство і його будучність	0.	85	130. Л. Мазчанець. Про шлюбу на Україні—Руси в XVI—XVII ст.	0.	18
53. П. Ніщинський. Гомерова Іліада (3 пісня)	0.	12	91—92. О. Стороженко. Оповідання I.	0.	55	131—132. І. Тургенев. Кляра Мілч	0.	30
54. А. Міцкевич. Лист до гал. приятелів	0.	23	93. А. Д. Уайт. Розмови з Л. Толстым	0.	50	133—134. Е. Цеклер. Єзуїти	0.	38
55—56. Л. Толстой. Смерть Івана Іліча	0.	28	97—98. О. Вайсмаер. Про туберкульозу	0.	45	135—136. І. Франко. Sempre поезії	0.	50
57. В. Брайденбах. Біологія в XIX в.	0.	12	99—100. О. Стороженко. Оповідання III.	0.	43	137—138. А. Д. Уайт. Розвій поглядів на вселенну	0.	45
58—59. М. Горький. На дві життя	0.	35	101. Л. Толстой. Схаменить ся	0.	10			
60—61. М. Верн. Біблія, студія	0.	20	102—103. В. Гаршин. З війська. Оповідання	0.	40			
62—63. Г. Кляйст. Маркіза О	0.	12	104—105. Л. Фер. Будда і Буддизм	0.	40			
64. М. Кареве. Фільософія Історії	0.	75	106—107. С. Круть. Записки з російсько-турецької війни	0.	55			
65—67. Ф. Сеньобо. Міжнародні революційні партії	0.	20	108. М. Кос. Про половецкі справи	0.	15			
68. III. Сеньобо. Міжнародні революційні партії	0.	65	109—110. О. Козловський. Мірти й кипариси	0.	45			
69—71. І. Тургенев. Весняні води.	0.	15	111. Моріс Верн. Євангеліє, студія	0.	20			
72. А. Д. Уайт. Розвій поглядів на лихву	0.	45	112—113. Л. Толстой. Севастопольські оповідання	0.	60			
73—74. П. Куліш. Українські оповідання	0.	15	114. В. Антонович. Чари на Україні	0.	23			
75. Ф. Ляссаль. Про суть конституції	0.	20	115—117. Тисяча й одна ніч. I.	0.	80			
76—77. А. Шаміссо Петро. Шхемлі	0.	35	118. І. Тен. Нариси із старинного світа	0.	33			
78. М. Драгоманів. Літературно-суспільні партії в Галичині	0.	30	119—120. О. Стороженко. Оповідання IV.	0.	40			
79. Л. Мордовець. Оповідання	0.	23	121. М. Драгоманів. Козаки	0.	15			
80. О. Копицький. Листи про Ірландію	0.	38	122. П. Куліш. Листи з хутора	0.	25			
81—82. І. Левинський. Гуморески	0.	8	123. Ф. Сірко. Тарас Шевченко і його думки про громадське життя	0.	30			
83. Ю. Візнер. Житє рослини у морі	0.	40	124—126. Тисяча й одна ніч, II.	0.	70			
84—85. П. Ніщинський. Гомерова Іліада, IV—VI	0.							

По-за серіями:

1. Акорди, антологія української поезії від смерті Шевченка до найновіших час під ред. Ів. Франка з ілюстраціями Ю. Панкевича, Люксусове видане, по ціні 3 р. 50, 4 р. 1 5 р.
2. Заблала. Пісні крізь слези 0. 40
3. А. Кримський. Андрій Лаговський. повість 1. 50
4. М. Янків: Огні горять 1. 25
5. Петербурська Академія Наук в справі знесена заборони українського слова 0. 30
6. С. Томашівський. Володимир Антонович 0. 50
7. Залачі статистичного досліджу австрійської України 0. 15

Всі видання Видавничої Спілки продає й висилає Українська Книгарня (бувш. ред. „Кіев. Стар.“) у Києві ул. Безаковська № 8. контора „Літературно-Наукового Вістника“ у Києві, ул. Прорізна № 20.

Українська

книгарня

бувш. ред. „Кіев. Стар“:

у Києві, Безаківська вул., № 8.

Всі книжки, де-б
вохи не вийшли на
українській мові,
можна дістати
в сій книгарні.

Каталоги безплатно.

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

„РАНОК“

ВИЙШЛИ З ДРУКУ КНИЖКИ:

1. „Рай і поступ“, М. Драгоманова, 3-є видання . . . . . 40 к.
2. „Автономія і цілість держави“, Піменової, перекл. Ол. Коваленка. . . 3 к.
3. „Прометей“, сл. Ол. Коваленка, муз. К. Стеценка, для хора і піаніно. 45 к.
4. „Заздрі боги“, М. Драгоманова, 4-є видання . . . . . 10 к.
5. „Швейцарська спілка“, його ж, 4-є вид. . . . . 10 к.
6. „Ще не вмерла Україна!“ сл. П. Чубинського, муз. К. Стеценка
(народне видання) (ноти) . . . . . 15 к.
7. „Про волю віри“, М. Драгоманова, 2-є вид. . . . . 10 к.
8. „Євангельська віра в старій Англії“, його ж, 6 вид. . . . . 5 к.
9. „Царство Божіє всередині вас“, Л. Толстого, його ж, 2-є вид. . . . 10 к.
10. „Старі хартії вільности“, його ж, 2-є вид. . . . . 40 к.
11. „Розвага“, український декламатор, друге видання, уложив
Ол. Коваленко, 1 р. 25 к. в оправі . . . . . 1 р. 75 к.
12. „Горбконик“, казка віршами Олекси Коваленка . . . . . 20 к.
13. „Польський і руський революційний рух і Україна“, М. Лозинського, 1 р. 35 к.

Продаються в КИЇВІ, в книгарнях:

- 1) „Л. Ідзіковського“, Хрещатяк 29.
- 2) „С. Іванова і К^о“ Фундуклеївська.
- 3) „України“ („Київської Старини“), Безаківська 8.

ВИДАВНИЦТВО Є. ЧЕРЕПОВСЬКОГО.

у Києві, Крутий спуск, № 1.

ВИЙШЛИ З ДРУКУ І ВИПУЩЕНІ НА ПРОДАЖ:

ГРАМАТКА. (Український букварь), з мал., склав **Норвєц Ц.** 15 к. з пересилк. 25 к.
ЧИТАНКА. Перша книжка після граматки. **Т. Хуторного.** Видання друге з малюнками художників: **Імакевича, Маковського, Пімоненка, Петровського, Шульги** та інших. Багацько малюнків з фотографії **І. Книповича.** 140 сторінок на гарному папері. Ц. 35, к., з пересилкою 50 к.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР „ДОСВІТНІ ОГНІ“

Збірка поезії й прози до читання й декламації. Упорядкував **Б. ГРИНЧЕНКО**. Видання друге, доповнене. Том більше як 500 боків на гарному папері. Книгу закрашують українські орнаменти, віньєтки, артистичні закладки, малюнки фарбами і 60 портретів українських письменників і артистів. Віньєтки художників **Є. та В. Маковських.** Окладинка малювання **І. Шульги.** Опріч того, в книзі надруковані мелодекламації: з „Сапфо“ музика **М. Лисенка**, „Наука“ і „Смутні картини“, музика **М. Левіцького**. Ціна книги 1 р. 25 к., в артистичній оправі 1 р. 75 к. Пересилка 25 к., „наложеним плат.“—35.

ПОВІСТІ Й ОПОВІДАННЯ ІВ. НЕЧУЯ-ЛЕВЦЬКОГО.

Том другий: „Старосвіцькі батюшки та матушки“, повість-хроніка і „Бурлачка“, повість. видання третє. Ціна 1 р. 50 к. Том четвертий: „Над Чорним морем“ і Київські прохачі (нові повісті) 1 р. 50 к.

О К Р Е М О В И Д А Н І:

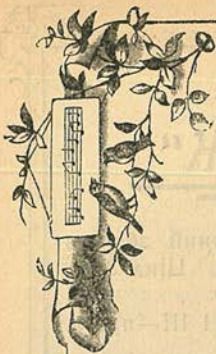
- 1). Старосвіцькі батюшки та матушки, видання третє 1 р. 25 к.
- 2). Бурлачка, повість, видання 3-є 60 к.
- 3). Над Чорним морем, повість 1 р. 25 к.
- 4). Київські прохачі, оповід. 60 к.
- 5). Баба Параска та баба Палажна, оповідання видан. 7. ц. 4 к.
- 6). Найдашова сім'я, пов., вид. 3, з мал. худ. Красицького 20 к.
- 7). Пропачі, повість з малюнком худ. І. Шульги 15 к.
- 8). Старі гульці, повість, від. 2, з малюнком ціна 10 к.
- 9). Приятелі, оповідання ціна 5 к.

Склад цих книжок у видавця **Є. Череповського.** Київ, Крутий Спуск, № 1.

ВИДАННЯ ВИДАВНИЦТВА „ВІК“

- На вічну пам'ять Котляревському. Літературний збірник з портретом К-го й малюнками. К 1904. Ціна 3 р., 50 к., в справі 4 р. 50 к.
- Вік. Збірник. Т. I. Українська поезія. Т. II і III—проза. К. 1902. Ціна кожного тому 2 р.
- Твори І. С. Левіцького. III—Причепи. Ціна 1 р. 50 к., і 2 р.
- Літературний Збірник на спомин про Ол. Кониського. К. 1903. Ціна 2 р.
- Мирний П. Перша книжка творів. К. 1903. Ціна 1 р. 25 к. і 1 р. 75 к.
- Мирний П.—Друга книжка творів. Пропаща сила. Роман. К. 1905. Ц. 1 р. 50 к., і 2 р.
- Мирний П.—Третя книжка творів. Драми. К. 1907. Ц. 1 р.
- Коцюбинський М. Оповідання. Т. I. К. 1903. Ціна 1 р. 50 к. і 2 руб.
- Грінченко Б. Писання. Т. I К. 1903, Т. II К. 1905. Ціна по 1 р. 50 к. і 2 р.
- В. Винниченко.—Краса і Сила. Оповідання К. 1907. Ціна 1 р. 50 к. і 2 р.
- Шевченко. Повісті Т. I. і II К. 1901 г. Ціна за том 40 к.
- Свидницький. Люборацькі. К. 1601. Ціна 60 к., і 80 коп.
- Руданський. Твори. Т. I. К. 1902. Ціна 50 к., 70 коп.
- Кримський. 3 повістокі ескізів. Звенигородка 1904 Ц. 50 к.
- Марко Вовчок. Народні оповідання. Т. I. і II. К. 1902 Ціна за том 50 к. і 75 к.
- Кримський А. Пальмове Гилля. Звенигор. 1902. Ціна 50 к.
- Чернявський М. Зорі, поезії. К. 1903, 65 к. і 85 коп.
- Бордуляк Т.—Оповідання. К. 1903. Ц. 75 к. і 1 р. 25 коп.
- Франко Ів.—Збірник творів. Т. I, II, і III. К. 1603—5 Ціна за том 65 к. і 85 коп.
- Грушевський М.—Оповідання К. 1904. Ціна 35 і 65 коп.
- Глібів Л.—Твори, К. 1904. Ціна 75 коп. і 1 р. 25 коп.
- Глібів Л.—Байки. К. 1904. Ціна 20 к.
- Стефанік В.—Оповідання. СПБ. 1904. Ціна 65 і 85 коп.
- Яновська Л.—Оповідання. К. 1905. Ціна 75 і 1 р. 25 коп.
- Гребінка Є. Твори. К. 1906. Ціна 25 коп. і 35 коп.
- Винниченко В.—Дізгармонія. Піеса. К. 1907. Ціна 50 коп.
- Корифеи української сцени. К. 1901 Ціна 65 коп.
- Листовні картки з портретами українських письменників. Ціна за кожну—5 коп.

Склад виданнів в Українській книгарні у Києві, Безаківська, № 8.

Музично-драматична

— ШКОЛА —

М. В. Лисенка.

У КИЇВІ. В. ПІДВАЛЬНА, 15.

Професорі фортепіано: дд. М. Лисенко, Я. Рижінський, М. Комарь—Гацька; **Спів:** д-ки М. Зотова і Е. Муравйова, О. Кошиц, А. Мишуга; **Скрипка:** д-ка Вонсовська; **Віолончель:** д. І. Петр. **Духові інструменти:** д-ій Коль. **Елементарна теорія, гармонія і сольфеджіс:** д. Любомірський.

Драматичний відділ.

Російський: Д-ка М. Старицька і д. Т. Матковський; історія європейської драми—проф. В. Перетц; історія західної драми—д. Де-ля Барт; логика, психологія і естетика—І. Стешенко; ораторська штука—К. Чекеруль-Куш; Фехтування та пластика: Лянге та Гамбургер.

Український відділ, крім спільних з російським, має ось які спеціальні *українські* класи: дікція, декламація та сценічна гра—д-ка *М. Старицька*; історія української драми—д. І.—Стешенко.

Докладніщі відомости
в канцелярії школи.

ВИДАННЯ КНИГАРНІ
Леона Ідзіковського,
 у Києві, Хрещатик 29.

Кобзарь Мараса Шевчечка

ДЛЯ СПІВУ З ПРОВОДОМ ФОРТЕПІАНА

МУЗИКА

ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ.

Р. К.	*	Р. К.	
1. Вітре буйний, вітре буйний (Сопр.)	— 40	14. На вулиці не весело, в хаті батько лас. Письня	— 30
2. Ой умер старий батько (М. Сопр.)	— 30	15. На що мені чорні брови. — 50	
3. Минають дні, минають ночі. Думка (Баритон-Бас) — 60		16. Уперетику ходила по горіхи—30	
4. До сестри. Думка (Сопр.) — 30		17. Калина. Баллада. Чого ти ходиш на могилу	— 60
5. Не журюся. Думка (Бар.)— 60		18. Як би мені чере-ики	— 30
6. Не тополю високою. Думка. (Бар.)	— 45	19. На городі коло броду	— 30
7. Через гору піду. Письня Сте- хи із Назаря Стодолі. — 30		20. Тра ла ла, тра ла ла, на ба- зарі була	— 30
8. Зоря з місяцем над долиною по- стрічалася. Пісня Стехи із Назаря Стодолі (Сопр.) — 60		21. Утопталастежечку через яр—30	
9. Ой одна я, одна як билинонь- ка в полі. Думка (Сопр.)— 45		22. Думи м думи! Вимої єдині—45	
10. За думою дума роєм вилітає Думка	— 60	23. Ой люлі люлі моя дитино — 30	
11. Чого мені тяжко. (Бар.) — 45		24. Над Дніпровою сагою	— 45
12. Тече вода в синє море. Дум- ка	— 45	25. І тут і всюди скрізь погано — 30	
13. Закувала зозуленька. Пісня (Бар.)	— 30	26. Як би мені мамо намісто — 60	
		27. Не женися на багатій, бо ви- жене з хати	— 45
		28. Сонце заходить, гори чорні- ють. Думка.	— 60
		29. І богата я, і вродлива я. Дум- ка	— 45
		30. Заповіт. Як умру, то похо- вайте	— 30

ЙОГО-Ж „ЛЮБИМІЯ МАЛОРОСІЙСЬКІЯ ПЪСНИ“:

1. Козак виїзджає, дівчинонька плаче	— 60	6. Де грім за горами де сонеч- ко сяє.	— 50
2. Ні мамо, не, можна, нелюба любити	— 40	7. Стоїть явір над водою	— 60
3. Повій вітре на Україну	— 40	8. Лірник. Оця стара ліра все мое багатство	— 60
4. Така її доля	— 40	9. До України, Україно, Украї- но, Божа ти дитино	— 50
5. Дивлюсь я на небо тай дум- ку гадаю	— 40		

„ЛУНА“

Збірник українських пісень для сім'ї і школи

(на 1 і 2 голоси, в супроводі фортепіано, і мішаний хор á capella)
 Упорядкував **К. Стеценко** з передмовою **Олекси Коваленка.**

Збірник складається з творів кращих і видатніших українських мело-
 дій. Ціна **75 коп.**

Каталоги українських книг і нот висилаються й роздаються безплатно.

РОЯЛІ, ПІАНИНО, ФІСГАРМОНІІ,
ОРКЕСТРОВІ ТА МЕХАНІЧНІ МУЗИЧНІ
ІНСТРУМЕНТИ І НОТИ, ГРАМОФОНИ,
гармонії, струни і всякі додатки
— САМИЙ БІЛЬШИЙ ВИБІР —
в Музичних Магазинах

Г. І. ІНДРЖИШЕК.

Головне депо у Києві, Хрещатик, 58.

ВІДДІЛ: Баку, Малютинська вул.

Прейс-Куранти висилаються негайно.

Одкрита передплата

НА 1908 РІК

— на селянський хліборобський журнал —

ХЛѢБОРОБЪ

РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ.

видається Харківським Товариством Сільського Хазайства. Головна мета „Хлѣбороба“ росповсюдження про між селян України поступових хліборобських поглядів. „Хлѣборобъ“ видається в напрямку, відповідаючому інтересам селянства на російській і українській мові.

„В Хлѣборобъ“ зміщено усе, що стосується до життя селян: діяльність уряду, земства, селянських спілок на користь хліборобства, статі по хліборобству, садівництву, бжильництву, звістки про селянське життя. Даються одповіді на запити селян і передплатників.

Передплата за рік 1 р. 50 коп., за півроку 75 коп., 4 місяці 50 коп., 1 місяць 15 коп. Гроші можна надсилати поштовими марками.

Адреса редакції у Харкові, Плетневський пер. № 2.

Редактор агроном С. КУЗНЕЦОВ.

С.-Петербурзький

Учетний і ссудний

— Б А Н К —

Правління в Петербурзі. Відділи: у Київі, Таганрозі та Ростові н/Д.

Комісіонерства: у Нарві і Б.-Церкві.

Київський Відділ С.-П.-Б. учетного та ссудного банку

міститься на Хрециатику, № 25.

Управляючий І. Т. Фельдзнер.
Тов. Управляючого В. Д. Мозерт.

— ПЕРШЕ —

РОСІЙСЬКЕ СТРАХОВЕ

— ОБЩЕСТВО —

засновано в році 1827.

Приймає застрахування:

а) Від вогню:

Фабричних, заводських, двірських і сільсько-хазяйських будівель, машин на фабриках та заводах. Сільсько-хазяйських продуктів в зерні і соломі, струментів, сільсько-хазяйського знаряддя і худоби. Будівель, домашньої движимости і товарів у городах, на пристанях і т. инш. Залізнодорожного, церковного і монастирського майна та инш.

б) Життя:

Довічних доходів і грошових капиталів. Посагу для дітей. Особливо льготні умови, негайний виплат капиталів незалежно від причини смерті.

в) Від наглих випадків:

Коллективно: служащих, майстрів та робітників на фабриках, заводах і різних підприємствах, окремих особ на визначений строк, з поверненням чи без повернення премій і довічно по залізним і водяним дорогам.

Головний агент *Е. Ж. Зайцев.*

— **Контора головного агенства** —

у Києві, Хрещатик вл. дім Общества, № 28. Телеф. 59.

КОНФЕКЦИОН
ДАМСЬКОГО та ДИТЯЧОГО
верхнього вбрання
і прийом замовлень
І. В.

Гурського.

*На розі Хрещатика № 29 та Люте-
ранської (вихід з Лютеранської).*

**Бездогана чиста робота, солідний
елегантний крой.**

Дуже недорогі ціни. Найновіші фасони.

Постоянно у великому виборі: жакети, пальто-сак, пелерини, ратонди
суконні, драпові та хутряні, спідниці верхні, спідні і горжетки.

Приймаються на покриття і переробу по новим фасонам хутрані речі, а твчком
виконуються замовлення з матеріалів д. д. замовців.

Торговий Дім

І. А. Гасов та сих

у Києві.

Подол, Олександрівська вул., д. Фоломина № 46, телеф. 2028.

Ярославські і Костромські полотна

Столова білізна, хустинки до носа, Швейцарські
вишивки.

Готова мужеська і дамська білізна.

Ковдри, мадеполан, шертинг, батист, гринзбон, фасоне, піке,
панчохи, шкарпетки, тюль гардинний та инш.

ГОЛОВНА КОНТОРА І СКЛАДИ

у Кінешмі, Костром. губ.

ВІДДІЛИ: в Кінешмі, Астрахані та Ростові н/Д.

Морсовий Дім

А. П. СЛУЖКО та Ко

Хрещатик № 30. * ☆ * Телефон № 485.

Величезний вибір: шовкових, шерстяних та баволняних матерій, хусток, ковдр, килімів, скатерок і гардинного тюлю.

Ціни визначені самі дешеві.

заново перебудований і поширений

— **ВЕЛИКИЙ МАНУФАКТУРНИЙ МАГАЗИН** —

„Д Ъ Л О“

на розі В. Васильківської і Караваївської вул., д. Слінко. Тел. № 1051.

Величезний мануфактурний магазин з самим різноманітним асортиментом мануфактур кращ. російських і закордонних фабрик. Покладає собі за принцип постачати публіці практичні і чепурні товари по цінам дешевше всіх магазинів. У своєму великому виборі товарів, починаючи від речей найбільш потрібних до самих розкішних, не має собі конкурентів.

До кожного сезону одержує щодня нові партії самих модних товарів, так що шановним покупцям нема чого турбуватись і ходити далеко в магазини на Хрещатику.

— **Кожної суботи продаж остатків.** —

— В —
— МАГАЗИНІ —

К. ІЛЬЯШ

(в дворі)

Хрещатик № 36 проти Лютеранської вул., д. Когена, де аптека Марцінчика.

ВЕЛИКИЙ ВИБІР:

Полотна, Скатерки, Серветки,
Рушники, Хустинки, Маделолан,
Батист, Капи пікейні, Швей-
царські вишивки гладдю.

Кружева валенсьен.

**Роскішний вибір трико-
тажних виборів:**

Фуфайки, Кальсони, Рукавички,
Гамаші, Капори і набрушники.

ПАНЧОХИ

дамські і дитячі.

ШКАРПЕТКИ

мужеські ручної роботи.

ХУСТНИ

пухові справжні Оренбурж-
ські і Пензенські.

— Ціни без торгу і дешевші ніж всюди. —

Замовлення на провінцію висилаються хутко і акуратно.

— МАГАЗИН —

Г. Т. ДЕРГАЧЕНКА,

бувш. В. І. Мазченка.

У Києві, на Хрещатику, дім Дворянського Зібрання, проти Думи.

У величезному виборі до Різдвяних свят прикраси на ялинку і речі для подарунків.

— До Великодня Пасхальні яйця. —

Галантерейні і модні речі та парфюмерія кращих закордонних і російських фірм. Духи на вагу. Pinaud обої, бордюри, фони, панелі, розетки на стелі, шведський картон, гальоші, черати, кошики і плетена мебель, готова і на заказ. Цяцки, гри, гімнастика, ляун-теніс, ляльки bébé jumeau, рибальське знаряддя та инш. завше у величезному виборі.

Карнізи, доріжки і мати кокосові, штори, бахрама, кутаси, аграмант, шнур, тесьма готова і на заказ.

== ЧАЙНИЙ МАГАЗИН ==

Ф. Комарова.

== Хрещатик 48. ==

ЧАЙ поставщика двора його Імператорської Величності Дементьев, Васильев і Ко. та инш. краш. фабрик.

КОФЕ що-дня свіже смажене мелеться в присутності покупця. Всім, хто купує, чай, кофе дають премію роскішними китайськими і инш. речами; хто купує на 20 рубл. і більше чаю, кофе і какао, тому дається.

— Чайний сервіс —

Премії вибирають самі покупці відповідно сумі покупки.

— Бамбукова мебіль готова і по замовленню. —

Столики маіолікові од 85 коп. і дорожше. Ширми од 8 карб і дорожше, гарнітури од 28 рубл. і дорожше.

Що-дня свіже смажене кофе.

ОПТОВИМ ПОКУПАЦЯМ НА ПРОВІНЦІЮ ЦІННИКИ ВИСЛАЮТЬСЯ ДУРНО.

МОСКВА, ОДЕССА
1882 г. 1884 г.
ФАБРИКА
ЖЖЕНАГО КОФЕ
С. ДЕ-НОЦЦОЛИНИ
ВЪ КІЕВЬ.
СУЩЕСТВУЕТЪ СЪ 1879 ГОДА.

Какао, шоколад, різні фабрик.

Контора, фабрика і магазин: Прорізна 3.

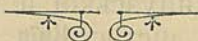
Тарасівська лічебниця

з пансіонатом для хірургічних жіночих, внутріш-
них і нервових хворих.

Має всі найновіші прстосування.

Завідуючий доктор *С. А. Гутшейн.*

Ординатор доктор *М. М. Орловський.*

Київ, Тарасівська вул. д. № 9, телефон 405.

ТОРГОВА КОНТОРА

С. С. Розенкранца

у Києві, Пушкінська № 12. Телефон № 2224.

**Представництво першокласових фабрик та заводів
пропонує:**

Оцінковане залізо, бляху, цибарки, відра, глянцево та
матове залізо, гіри чавунні муромські з казенним тавром,
шпагат льнопрядільної фабрики інженера Г. Мейера, толь
для покриття, шворка, рогожа, натуральний мездровий
Болховский клей.

Ультрамарин для сахарень

ПАПЕРИ

Сахарні, альбомні, для обгорток, для друку, сіра обгортка, фіндландський
жовтий папер, курильний папер.

Фабричний склад папірної фабрики

„ К Л Ю Ч Е „

вищі сорта білих паперів.

Перше Бюро

УКРАЇНСЬКИХ КОРЕКТОРІВ

бере всяку коректурну роботу.

Роботи виконуються швидко й бездоганно.

БЮРО бере на себе всі клопоти з виданням книжок: подає обрахунки, справки, зразки паперу і т. ин.

БЮРО приймає переклади на українську мову: з російської, польської, чеської, єврейської, французької й німецької мови.

Адреса для листів: Київ, Львівська 55, кв. 26 **Л. Пахаревському**; особисто можна бачити від 10—3 год. щодня, окрім свят: Велика Підвальна 6, кв. 3.

ДРУКАРНЯ

С. А. Борисова

Маложитомірська д. № 16.

РОБИТЬ ВСЯКУ ДРУКАРСЬКУ РОБОТУ:

друкує часописи, журнали, книги, брошури, циркуляри, шлюбні й візитові картки, бланки й книги для економій, сахарень, банків та инше.

Виготовляє конторські книги.

Кожну роботу виконує швидко й чепурно.

Ольшевич і Керн

Коміс. Київс. Відділу Імперат. Російс. Техніч. Тов.

Київ, Хрещатик, № 5.

Технічний відділ.

Терези різних систем. Терези автоматичні „Хронос“. Вентілятори. Горни. Двигуни. Газогенератори—гасові, вафтові і т. ин. відомого заводу „Бр. Кертінг“. Локомотиви „А. Ленінг“. Парові машини заводу „Веґелін і Грюбер“. Струменти. Струменти до вимірування. Водоміри. Апарати для очистки масла й води. Криця, терпуги, тіґлі, тіски й т. ин. Котли різних систем. Смоки (насоси) всіх систем і розмірів. Прилади для освітлення. Лямпи для паяння. Отоплення. Холодильники. Печі, кухні й льодовні Дізенфекційні камери. Прачешні. Машини для підймання. Елеватори. Ліфти. Блоки, Вузькококіяні залізниці.

Резиновий відділ.

Гумові (резинові) речі, технічні й хірургичні. Шиня для екіпажів, автомобілів, дитячих візків, велосипедів та вагонеток, а) Азбестові вироби. Ізоляційний матеріал. Ріжні набивки. Азбестіт. Пробкові речі. Лінолеум. Кардон. Спасательні кола й кулі. в) Брезенти, брезентові відра г) Наждакове каміння. д) Ремні (Паси); клей замазка.

Сільсько-господарський відділ.

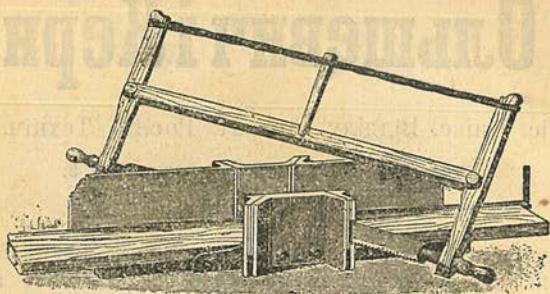
Гарнітури. Сепаратори. Млинки „Експедиор“. Пожарні труби, машини й апарати для дрібної промисловости. Спорудження млинів: маслособних, цементних, миловарених, хімічних та інших заводів. Станки для оброблення металу, дерева й сирових матеріалів. Електричність. Телефони. Переносні акумулятори. Лихтарі. Улаштування телефонних проводів і сигналізації, електричних станцій, громодводів. Труби й трубочистигелі. Шітки.

Фізично-хімічний відділ.

Реактиви. Хімічні й фізичні прилади. Знаряддя для лабораторії й шкільних закладів. Ультрамарин. Апарати і водомірне скло, платинове, фарфорове та инше начиння. Термометри, барометри, пірометри. Карболінеум і т. ин.

Гірничий відділ.

Стойки. Машини для свердління. Ратункові апарати. Оброблення і збагачення руди й мінералів. Машинні мазі, канати, дрот, метали, композиція, болти й гайки, сита й різні річі.

Париж

р. 1905

ТОРГОВЛЯ

„РУЧНОЙ ТРУДЪ“

у Кїві, Хрещатик, д. Вархаловського № 43, в дворі.

Для улаштування майстерень ПО РУЧНОМУ ТРУДУ

В ШКОЛАХ.

Англійське, Французьке, Американське столярне
слісарське, токарське, бондарне, різбярське, па-
лятурницьке, садовницьке, телеграфне і для
електричних проводів **знаряддя.**

Олово, сталь, наждак, дерево, фонер, лак, по-
літура, клей, гвинти, цвяхи, крохмаль, шпагат
Англійський і Руськ. Золото сусальне.

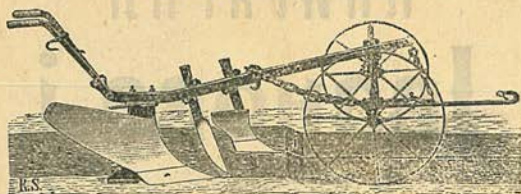
Вивірене і нагострене знаряддя для аматорів.

Готові скриньки з різним інструментом для дітей.

Ажурне дерево різних сортів і всякі додатки.

У продажю є підручники до всіх рукописл.

АКЦІОНЕРНЕ

ТОВАРИСТВО

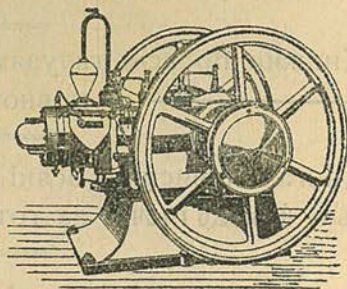
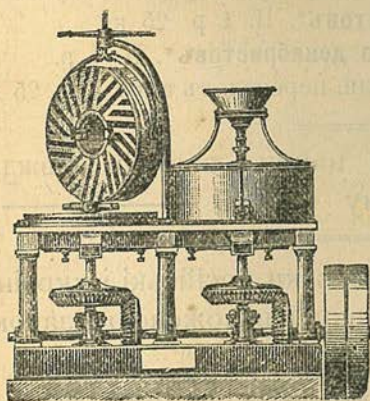
„Вл. А. Долинський“

КИЇВ,

фундуклеївська ул., № 5.

Влаштує млини з нафтовими двигателями.

Плуги, молотилки, конні приводи, віялки, млиники, парові молотилки та різні господарські машини та знаряддя.

КНИГАРНЯ

С. Іванова і К^о

Київ, Фундуклеївська ул., № 2.

Продаються усякі книжки, писані російською і українською мовами.

Тільки що поступили до книгарні:

Проф. Богдановъ С. „Полная Энциклопедія сельскаго хозяйства“. 1446 стр. съ 955 иллюстраціями. Продається вмѣсто 8 р. за 1 р.

Мельниковъ Н. „Основы сельск. хозяйства. Программа полевыхъ работъ въ теченіе года“. Ц. 30 коп.

1000 рецептовъ „На помощь небогатой хозяйкѣ“. Поваренная книга О. Шиманской. 3-е изд. Ц. 1 руб.

Ренакъ Э. „Жизнь Іисуса“. Полный перевод. Ц. 80 коп.

Его-же. „Апостолы“ Ц. 60 коп.

„*Чтець-Декламаторъ*“ Худож. сборникъ стихотвореній, сценъ и разказовъ съ портретами писателей и артистовъ. I том 7-е изд. Ц. 1 р. 25 к. въ переплетѣ 1 р. 75 к.

Тожє II том, изд. 3-е Ц. 1 р. 25 к., в переплетѣ 1 р. 75 к.

Проф. Довнаръ-Запольскій М. „Мемуары декабристовъ“ записки, письма, показанія проекти конституціи. Ц. 1 р. 50 к.

Его-же „Идеалы декабристовъ“. Ц. 1 р. 25 к.

Его-же „Тайное общество декабристовъ“. Ц. 1 р.

Синклеръ А. „Дебри“ Полн. перевод. съ англ. 1 р. 25 к.

Книжки по всім галузям науки і знаннів завжди
у повному виборі.

Книгарня висилає всякі книжки російські і українські швидко і точно за готівку і наложеною платою

Каталоги висилаються і роздаються **БЕЗПЛАТНО.**

1784

29. XI. 26. Курт. у Білосурьско.

М. В. 308

1p

